

T.C.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**6. VE 7. SINIFLARDA SOSYAL BİLGİLER DERSİ  
PROGRAM UYGULAMALARINDA KARŞILAŞILAN  
SORUNLARIN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ AÇISINDAN  
İNCELENMESİ**

(Malatya İli Örneği)

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN:**

**Doç Dr. İbrahim TELLİOĞLU**

**HAZIRLAYAN**

**Saadet ARSLANTAŞ**

**ELAZIĞ-2006**

**ONAY**

**T.C.**

**FIRAT ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI**

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Bu tez / / 2006 tarihinde aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından oybirliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.**

**Başkan**

**Üye**

**Üye**

**Bu tezin Kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü yönetim kurulunun .../...../ 2006 tarih ve..... Sayılı kararıyla onaylanmıştır.**

## ÖNSÖZ

Dünya karşı konulmaz bir değişim süreci yaşarken yaşanan değişimin hızı, toplumların tarihten süzülerek gelen değerlerini ciddi anlamda hırpalamaktadır. Bu değişimin aktörleri, bir yandan siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda bu hıza yön verirken diğer yandan da bu yön verişin yönünü ve hızını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmektedirler. Az gelişmiş ülkelerin istem dışı olarak kendilerini alamadıkları bu sürecin adı, "Yeni Dünya Düzeni" veya "Küreselleşme" olarak tanımlanmaktadır. Bu fiili durumun, ister bilimsel ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak yaşanan olgusal bir olay ya da görüngü olarak nitelensin, isterse de ideolojik bir unsur olarak ele alınsın, ulus-devletleri olumsuz yönde etkilemekte ve ulus-devletlerin, Eğitim Program sistemlerinin yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Kısaca, yukarıda da belirtildiği gibi yaşanan değişimin hızı ve yönü toplumun millî, dinî ve geleneksel değerlerini çok derinden sarsmakta bunun neticesinde her konuda olduğu gibi eğitimde küreselleşmeden etkilenmektedir.

Eğitim evrensel olduğu ölçüde ulusal olarak kabul edilir. Çağımızda bilgi teknolojilerinin hızla gelişmesi ülkelerin bu teknolojileri takip etmeleri ve her alanda yararlanmaları zorunludur. Bu durumda, sosyal bilgiler alanıyla ilgilenen araştırmacıların yeni gelişmelerle ilgili tutumları önemlidir. Çünkü genelde dünyada, özelde ise Türkiye'de yaşanan değişim sürecine sosyal bilgiler konusunda araştırma yapan aydınların ilgisiz kalmasını düşünmek mümkün değildir. Bu bağlamda, ülke menfaatlerimiz açısından en sağlıklı duruşun nasıl olacağı hususunda genelde Türk aydınlarına, özelde de Sosyal bilgilerden sorumlu aydınlara büyük görevler düşmektedir. Çünkü yukarıda da değinildiği gibi yaşanan süreç, Türk toplumunun düzenlenmesinde büyük katkısı olan din, kültür, medeniyet ve bunların düzenli sunumu olan müfredat programlarını da derinden etkilemektedir. Ancak, bugün dahi Türk aydını geçmişiyile hesaplaşmayan, gelecekle ilgili planlarını yapamamış ve toplumdan kopuk bir görünüş çizdiği bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Sosyal bilgiler müfredat programı, özellikle ülkemizde son zamanlarda üzerinde fikir üretilen, lehinde ve aleyhinde görüşlerin olduğu konuların başında gelmektedir. Bu noktada Türk aydını belli argümanlardan hareket etmekte ve yaklaşımını ortaya koymaktadır. Ancak bu argümanların yirmi birinci yüzyıl Türk toplumunun ihtiyaçlarına cevap verebilirliği ve Türk toplumunun bu argümanlara ne kadar değer atfettiği konusu üzerinde durulmamaktadır. Dolayısıyla ileri sürülen fikirler, toplumsal temellerinin olup olmasına bakılmadan kesin

doğrular olarak kabul edilmektedir. Bu noktada halk, aydın kopukluğu yukarıda da ifade edilmeye çalışıldığı gibi gündeme gelmekte ve sosyal dayanaktan mahrum fikirler ortaya çıkmakta veya topluma yön vermesi gereken düşünceler havada kalmaktadır. Böyle bir sorundan kurtulmanın yolu ise Talim ve Terbiye Kuruluna bağlı veya irtibatlı destek mekanizmalarının kurulması gerekmektedir. Ayrıca Müfredat programı hazırlanırken kullanılmak üzere her kademe ve yöre için öğrenme güçlükleri araştırılmalı, buna bağlı olarak Türkiye'nin şartları, sosyal ve kültürel yapısına, değer sistemine uygun programlar hazırlanırken, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve üniversiteler düşen görevler belirlenmelidir.

Toplum Kurgulaması gereken fikirlerin düzenli bir şekilde oluşturulduğu yerler eğitim kurumlarıdır. Eğitim kurumlarının en önemli görevi ise, çocuğa diğer bireylerle ve toplumla ilişki kurmasını öğretmek; çevresine, yurduna ve dünyaya yararlı bir insan olmasını sağlamak; geçmişten gelen milli kültürel birikimleri özümseyip kötü gelenekleri yok ederek geleceğe güvenle bakabilen ve hayatına yön verebilen mutlu bireyler yetiştirmektir.

Toplum ve birey için önemli görevleri olan Sosyal Bilgiler dersinin başarılı bir şekilde öğretilmesi bu anlamda bir zorunluluktur. Bu araştırmanın amacı da, Sosyal Bilgiler dersinin içeriği öğretilirken karşılaşılan sorunları saptamak ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler ortaya koymaktır. Araştırma sonunda elde edilecek bulguların, nitelikli bir Sosyal Bilgiler öğretimi için öğretmenlere ve programın geliştirilmesinde karar vericilere dayanak oluşturacağı umut edilmektedir.

Araştırmamız dört bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci bölümü; giriş, yöntem ve çalışmanın varsayımları, sınırlılıklar, amaç ve tanımlar gibi her çalışmanın temelini ve çalışmanın amaç ve kurgusunu oluşturan verilerle teorik olarak kurgulanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise sosyal bilimlerde sosyal bilgilerin yeri, amaçları ve sosyal bilgiler alanında yapılan çalışmalar geniş bir perspektifle çalışmanın temel kavramları ele alınmaya çalışılmış ve kavramların tarihsel ve Türkiye ölçeğinde gelişimlerine vurgu yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise araştırma modeli ve tarihsel arka plan ele alınırken, dördüncü bölümde çalışmanın ortaya çıkarıldığı uygulama bölümü ele alınmıştır. Bu bölüm, tablolar, bulgular ve yorumlar, sonuçlar ve öneriler olmak çeşitli alt başlıklardan oluşturulmuştur. Bulgular ve yorumlar bölümü kurgulanırken; Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinin içeriği ve bu içeriğin öğretiminde karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri betimlenmiş, sonuç ve öneriler bölümü

kurgulanırken ise elde edilen bulgulara dayalı sonuçlar ortaya konmaya çalışılarak, nitelikli bir Sosyal Bilgiler öğretimi için öneriler değerlendirilmiştir.

Son olarak, bu çalışma uzun ve yorucu bir sürecin ürünüdür. Bu nedenle bu sürece çeşitli yönlerle katkıda bulunan değerli akademisyenlere teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Yüksek Lisans yapmam konusunda teşvik ve önerilerinden yararlandığım İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyelerinden Sn. Prof. Dr. Salim CÖHCE ve Doç. Dr. Mehmet KARAGÖZ Hocalarım başta olmak üzere, Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim üyelerinden Sn. Yrd. Doç. Dr. M. Nuri GÖMLEKSİZ ve Yrd. Doç. Dr. Bünyamin ATICI Hocalarıma, tabloların hazırlanmasındaki katkılarından dolayı İnönü Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerinden Sn. Yrd. Doç. Dr. Taner TATAR ve Dr. Ersan Ersoy Hocalarıma, ayrıca tezin planlanmasından sonuçlanmasına kadar değerli görüş ve önerileriyle beni yönlendiren danışman Hocam Doç. Dr. İbrahim TELLİOĞLU'na teşekkürü borç biliyorum.

**Saadet ARSLANTAŞ**  
**Elazığ, Eylül - 2006**

**ÖZET****Yüksek Lisans Tezi****6. ve 7. Sınıflarda Sosyal Bilgiler Dersi Program Uygulamalarında  
Karşılaşılan Sorunların Öğretmen Görüşleri Açısından İncelenmesi****(Malatya İli Örneği)****Saadet ARSLANTAŞ****Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü****Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı****Eylül 2006, Sayfa: XXII+135**

Sosyal Bilgiler dersi, bir disiplinler topluluğudur ve bireyi toplumsallaştırarak dünü hatırlatır, bugünü yaşamasını ve yarını kucaklamasını öğretir. Küreselleşen günümüz dünyasında ve yarının yurttaşının yetiştirilmesinde de yine bu ders önemli bir role sahip olacaktır. Söz konusu edilen öneme istinaden, İlköğretim okullarının 6. ve 7. sınıflarında okutulmakta olan Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin öğretiminde karşılaşılan sorunları tespit etmek ve bu tespitlere çözüm önerileri sunmak amacıyla yapılan bu incelemede, tarama modeli kullanılmış, incelemeye 2005–2006 öğretim yılı itibariyle, Malatya merkezinde yer alan 77 ilköğretim okulundan 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler derslerine giren 140 öğretmen katılmıştır. Müfredat programının öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların düzeltilmesi amacıyla öneriler, öğretmenlerin inceleme anketine verdikleri yanıtlar doğrultusunda tespit edilmiştir.

Öncelikli olarak alanı ilgilendiren bilimsel materyaller taranarak veriler toplanmış ve hemen ardından, uzman görüş ve önerileri doğrultusunda (Ek-1) de sunulan "Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinin Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Anket Formu" kurgulanmıştır. Anket formumuz toplam 33 sorudan oluşmuş ve anket verilerinin yüzde ve frekans hesaplamalarına göre yapılan istatistiksel çözümlemeleri yapılarak, öğretmenlerin katıldıkları ya da katılmadıkları yaklaşımları özetle şu şekilde gerçekleşmiştir.

Genel bir değerlendirme kapsamında öğretmenler, Sosyal Bilgiler Dersi konularını dersin hedefleriyle ilişkili ve uygulanabilir bulmuşlardır. Ancak beceri geliştirmede öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine cevap vermede müfredat “yetersiz” görülmüştür. Müfredata yönelik sorularımızı cevaplayan öğretmenlerimiz Sosyal Bilgiler 6. sınıf üniteleri ile ilgili olarak, ünitelerin öğrencilerin ilgisini çektiği, gerçek yaşamla bağ kurduğu ve öğrenci düzeyine uygun olduğu görüşlerine katılmışlar ancak ünitelerin öğretimi için gerekli materyal ve ünitenin öğretimi için öngörülen sürenin yeterli bulunduğu görüşlerine katılmamışlardır.

Öğretmenler Sosyal Bilgiler 7. sınıf üniteleri ile ilgili olarak, ünitelerin öğrenci düzeyine uygunluğunu, öğrenciler için ilgi çekiciliğini ve gerçek yaşamla bağ kuruculuğunu dile getirirken, üniteleri öğrenci düzeyine göre soyut, konu bakımından kalabalık ve süre açısından yetersiz bulmuşlardır.

Öğretmenler, "Moğollar ve Diğer Türk Devletleri" ünitesini, 6. sınıfın, “17. ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti” ünitesini de 7. sınıfın en problemlı ünitesi olarak görmüşlerdir.

Tüm bunların ardından, geleceğe yönelik eğilimlerde öğretmenler 7. sınıf içeriğinin kalabalık oluşunu, güncel gelişmelerin içeriğe eklenmesinin gerekliliğini, içeriğin öğrenci düzeyine uygun hale getirilmesini ve içeriğin kronolojik olarak düzenlenmesi zorunluluğunu dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin öncelikli olarak belirttikleri şey ise, başarılı bir içerik öğretimi için görsel ve işitsel araçlara ve öğrenci merkezli öğretime ağırlık verilmesinin gerekliliği şeklinde olmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** 6. ve 7. Sınıflar Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde karşılaşılan sorunlar, Öğretmen önerileri, Küreselleşme, Bilgi Eğitim.

**ABSTRACT**

**Masters Thesis**

**the problems about instruct of satisfied of 6<sup>th</sup> grade and 7<sup>th</sup> grade social studies and proposals explanation in agreement with posture of teachers.**

**(Case of Malatya City)**

**Saadet ARSLANTAŞ**

**University of Firat**

**Institute of Social Sciences**

**Department of Primary School Master Science**

**Social Studies Teaching Discipline**

**September- 2006, Pages: XXII+135**

Nowadays, the reality of the importance of reaching knowledge, which is the biggest power resource and also is the most important issue, is not being discussed. The endeavors for reaching new knowledge are seen as starting point of the globalization process. In this frame, education and cultural change are influenced by globalization. Since the change resulting from globalization is felt in education as in other fields, applications related to effects of globalization in education have received considerable significance.

The word Globalization has been undergoing a rapid economic, political, cultural and educational change and transformation. We notice that, as a result of this change and transformation, the term 'globalization' came into being. In order to be in an effective status in the order of the future world, each society is to adopt these changes and transformations. To achieve this, all the world countries should exchange knowledge, and should eliminate geographical borders so that they can obtain universality.

The places of the subjects presented in The Curriculum of Social Studies are undoubtedly of great importance. From this aspect, this study is important in terms of the evaluation of the programmer's branches.



Social studies instruct is a community of disciplines. It has made social people; has educated living today by making them recall to the mind the past and how they hold tight the future. Because of The aim of this study is to conclude the problems about instruct of satisfied of 6<sup>th</sup> and 7<sup>th</sup> grade social studies and proposals explanation in agreement with posture of teachers. Composed of the study embraced 77 secondary schools and the 140 educator in middle of Malatya and it study investigates the issue of effects of globalization on education. One of The main aim of this study is to evaluate the changes and development in The Curriculum of Social Studies from republic period to present time.

Supporters results have been acquire as conditional upon the data of the analysis:

- The teachers attitude about 6<sup>th</sup> grade social studies units are: Combination which acts sometime as a hole are appropriate for students level, useful in real life and fascinating for students; but apparatus and supplies for instruction and education period of units (Combination which acts as a hole) are insufficient.
- Teachers formal judgment about 7<sup>th</sup> grade social units are apparatus are appropriate for students degree, practical in reel life and charming for students. But they have product of the mind that units are intangible, education length of time are not sufficient and many topics are in unite.
- on top of that, The teachers have settle that content of 7 grade social studies is too much, pleased must be updated, made suitable to student evolvment level, put in order according to chronology and education of satisfied must be student-centered by using audio visual materials and devices.
- The educator who took part in the resource has been preferred "partly useful and fitting" in general manner as an opinion regarding satisfied of 6<sup>th</sup> grade but is not enough 7<sup>th</sup> grade social studies instruct.

**Key words:** the problems about instruct of satisfied of 6<sup>1</sup> grade and 7<sup>1</sup> grade social studies, Proposals explanation in agreement with posture of teachers, Knowledge, Globalization, Education

<b>İÇİNDEKİLER</b>	<b>SAYFA NO</b>
<b>TEZ ONAY FORMU.....</b>	<b>II</b>
<b>ÖNSÖZ.....</b>	<b>III</b>
<b>ÖZET.....</b>	<b>VI</b>
<b>ABSTRACT.....</b>	<b>VIII</b>
<b>İÇİNDEKİLER.....</b>	<b>XI</b>
<b>ÇİZELGELER LİSTESİ.....</b>	<b>XVII</b>
<b>EKLER LİSTESİ.....</b>	<b>XVII</b>
<b>KISALTMALAR LİSTESİ.....</b>	<b>XXII</b>

## **BİRİNCİ BÖLÜM**

### **GİRİŞ, PROBLEM DURUMU, VARSAYIMLAR, SINIRLILIKALAR,**

#### **AMAÇLAR VE TANIMLAR**

<b>1. GİRİŞ .....</b>	<b>1</b>
<b>1.1. PROBLEM DURUMU .....</b>	<b>..Hata! Yer işareti tanımlanmamış.</b>
<b>1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI .....</b>	<b>6</b>
<b>1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ .....</b>	<b>6</b>
<b>1.4. VARSAYIMLAR .....</b>	<b>7</b>
<b>1.5. SINIRLILIKLAR .....</b>	<b>8</b>
<b>1.6 TANIMLAR .....</b>	<b>8</b>

1.6.1. İlk Öğretim Kavramı.....	8
1.6.2. Eğitim Kavramının Tanımı.....	9
1.6.3. Eğitim Kavramının Niteliği.....	10
1.6.3.1. “Süreç” Kavramının Temele Alındığı Tanımlama Biçimi.....	10
1.6.3.2. “İçerik” Kavramının Temele Alındığı Tanımlama Biçimi .....	11
1.6.4. Eğitimin Amacı .....	12
1.6.5. Davranış .....	13
1.6.6. Sosyal Bilgilerin Tanımı .....	14

## İKİNCİ BÖLÜM

### SOSYAL BİLİMLERDE SOYAL BİLGİLERİN YERİ, AMAÇLARI VE SOSYAL BİLGİLER ALANDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

#### 2.1. YURT İÇİNDE SOSYAL BİLGİLER ALANINDA YAPILAN

ÇALIŞMALAR.....17

2.2. SOSYAL BİLİMLERDE SOSYAL BİLGİLERİN YERİ .....

2.3. SOSYAL BİLGİLERDE AMAÇLAR .....

2.3.1. Düşünme Yeteneğini Geliştirme .....

2.3.2. Ekonomik Yeterlilik Bakımından .....

2.3.3. Vatandaşlık Sorumluluğu Bakımından .....

2.3.4. İnsan İlişkilerinin Geliştirilmesi Bakımından.....

### XIII

<b>2.4. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ..Hata! Yer işareti tanımlanmamış.</b>	
<b>2.4.1. İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Program'ının Genel Amaçları .....</b>	<b>25</b>
<b>2.4.1.1. Vatandaşlık Görevleri Ve Sorumlulukları Yönünden Amaçlar.....</b>	<b>25</b>
<b>2.4.1.2. Toplumda İnsanların Birbirleriyle Olan İlişkileri Yönünden Amaçlar .....</b>	<b>26</b>
<b>2.4.1.3. Çevreyi, Yurdu Ve Dünyayı Tanıma Yetenekleri Yönünden Amaçlar .....</b>	<b>26</b>
<b>2.4.1.4. Ekonomik Yaşama Fikrini Ve Yeteneklerini Geliştirme Yönünden Amaçlar.....</b>	<b>27</b>
<b>2.5. Sosyal Bilgiler Programı Ve Programın Temel Özellikleri.....</b>	<b>29</b>
<b>2.5.1. Sosyal Bilgilerin İlköğretim Programında Yeri ve Önemi.....</b>	<b>30</b>
<b>2.5.2. Sosyal Bilgiler Program İçeriği .....</b>	<b>32</b>
<b>2.5.3. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğrenme- Öğretme.....</b>	<b>35</b>
<b>2.5.4. Sosyal Bilgiler ve Değerlendirme.....</b>	<b>41</b>
<b>2.5.5. Sosyal Bilgilerde İçerik Düzenlemesi ve İçerik Uyumu .....</b>	<b>43</b>

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ARAŞTIRMA MODELİ VE TARİHSEL ARKA PLAN

<b>3.1. ARAŞTIRMA MODELİ .....</b>	<b>47</b>
<b>3.2. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ.....</b>	<b>48</b>

<b>3.3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARACININ HAZIRLANMASI.....</b>	<b>48</b>
--	-----------

XIV

<b>3.4. ARAŞTIRMADAN ELDE EDİLEN VERİLERİN TOPLANMASI VE ÇÖZÜMLENMESİ.....</b>	<b>51</b>
--	-----------

<b>3.5. Sosyal Bilgiler Program Gelişimi Ve Sosyal Bilgiler Kavramının Eğitim Literatürüne Girişi; Dünya’da Ve Türkiye’de Sosyal Bilgiler Kavramının Gelişimi .....</b>	<b>52</b>
---	-----------

<b>3.5.1. Dünyada Sosyal Bilgiler Programı Gelişimi.....</b>	<b>52</b>
--	-----------

<b>3.5.2. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Programı Gelişimi .....</b>	<b>55</b>
--	-----------

<b>3.5.2.1. Vatandaşlık Görev Ve Sorumlulukları Yönünden 1968 Programında Olan</b>	
--	--

<b>Ancak Sonra 1968 Programından Çıkarılan Amaçlar.....</b>	<b>64</b>
---	-----------

<b>3.5.2.2. Toplumda İnsanların Birbirleriyle Olan İlişkileri Yönünden Ve 1968</b>	
--	--

<b>Programından Çıkarılan 1977 Programına Eklenen Amaçlar.....</b>	<b>65</b>
--	-----------

<b>3.5.2.3. Çevreyi Yurdu ve Dünyayı Tanıma Yeteneklerini Geliştirme</b>	
--	--

<b>Yönünden 1968 Programından Çıkarılan ve 1977 Programına Eklenen</b>	
--	--

<b>Amaçlar.....</b>	<b>65</b>
---------------------	-----------

<b>3.5.2.4. Ekonomik Yaşama Fikri ve Yeteneklerini Geliştirme Geliştirmek</b>	
---	--

<b>Yönünden 1968 Programından Çıkarılan ve 1977 Programına Eklenen Amaçlar.....</b>	<b>66</b>
---	-----------

<b>3.5.2.5. Vatandaşlık Görev ve Sorumlulukları Yönünden 1977</b>	
---	--

<b>Programından çıkarılan ve1990 Programına Eklenen amaçlar.....</b>	<b>66</b>
--	-----------

<b>3.5.2.6. Toplumda İnsanların Birbirleriyle Olan İlişkileri Yönünden 1977</b>	
---	--

**Programından Çıkarılan ve 1990 Programına Eklenen Amaçlar.....67**

**3.5.2.7. Çevreyi Yurdu ve Dünyayı Tanıma Yeteneklerini Geliştirme Yönünden**

**1977 Programından Çıkarılan ve 1990 Programına Eklenen Amaçlar.....67**

**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.3.5.2.8. Ekonomik Yaşama Fikri ve Yeteneklerini Geliştirme**

XV

**Yönünden**

**1977 Programından Çıkarılan ve 1990 Programına Eklenen Amaçlar.....68**

**DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**

**4. BULGULAR VE YORUMLANMASI**

**4.1. ARAŞTIRMAYA KATILAN ÖĞRETMENLERİN KİŞİSEL BİLGİLERİNE İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR (Öğretmenlerin Mesleki Hizmet Süreleri, Öğretmenlerin Son Bitirdikleri Eğitim Programları).....75,77**

**4.2. SOSYAL BİLGİLER DERSİ İÇERİĞİNE YÖNELİK GENEL BULGULAR.....77**

**4.2.1 Sosyal Bilgiler Dersi İçeriği Dersin Hedefleri İle Doğrudan İlişkilidir. ....78**

**4.2.2. İçerik Bilimsel Açıdan Doğrudur. ....78**

**4.2.3. İçerik Günceldir. ....79**

**4.2.4. İçerik Kültürel Ve Sosyal Açıdan Anlamlıdır. ....80**

**4.2.5. İçerik Öğrencilerin Gelişim Düzeyine Uygundur. ....80**

4.2.6. İçerik Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına Cevap Vermektedir.....	81
4.2.7. İçerik Öğrencilerin Yetenek Gelişimini Ön planda tutmaktadır.....	82
4.2.8. İçerik Öğrencilerin Olay ve Olgulara Bütüncül Bir Bakış Açısı İle Bakmalarını sağlamaktadır.....	82
4.2.9. İçerik Öğrencilerin Önceki Öğrendikleri ile ilişki kurmalarını sağlamaktadır.....	83

XVI

4.2.10. İçerik Kolaydan Zor'a, Yakın zaman ve uzamdan Uzak Zaman ve Uzama Göre Sistematik Düzenlidir.....	84
4.2.11. İçerik Uygulanabilir bir özelliğe sahiptir.....	85
4.3. Sosyal Bilgiler Dersinin 6. Sınıf Konularına Yönelik Bulgular.....	86
4.3.1. Demokratik Hayat Ünitesine Yönelik Bulgular.....	87
4.3.2. Coğrafya ve Dünyamız Ünitesi'ne yönelik Bulgular.....	88
4.3.3. Türkiye Tarihi Ünitesi'ne İlişkin Bulgular.....	89
4.3.4. Moğollar ve Diğer Türk Devletleri Ünitesi'ne Yönelik Bulgular.....	90
4.3.5. Türkiye'miz Ünitesi'ne Yönelik Bulgular.....	91
4.3.6. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Ünitesi'ne Yönelik Bulgular.....	92
4.4. Sosyal Bilgiler Dersinin 7. Sınıf Konularına Yönelik Bulgular.....	93
4.4.1. Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri Ünitesi'ne Yönelik Bulgular.....	93
4.4.2. İstanbul'un Fethi ve Sonrası Ünitesi'ne Yönelik Bulgular.....	95



4.4.3. Avrupa'da Yenilikler Ünitesi'ne Yönelik Bulgular .....	96
4.4.4. 17. ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti Ünitesi'ne Yönelik Bulgular .....	97
4.4.5. 19. ve 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti Ünitesi'ne Yönelik Bulgular .....	99
4.4.6. Osmanlı Kültür ve Uygarlığı Ünitesi'ne Yönelik Bulgular .....	100
4.4.7. Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası Ünitesi'ne Yönelik Bulgular.....	102
<b>4.5. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN GELECEĞE YÖNELİK EĞİLİMLERİ HAKKINDABULGULAR...</b> .....	<b>103</b>

XVII

<b>4.5.1. Sosyal Bilgiler Dersi Konularının Yeterliliği, Eksikliği veya Fazlalığı İle İlgili Veriler..</b> .....	<b>103</b>
<b>4.5.2. 6. ve 7. Sınıflarda Okutulmakta Olan Sosyal Bilgiler Dersi Müfredat. Programının olay ve olgular bakımından sürekli güncelleştirilmesi</b> .....	<b>104</b>
<b>4.5.3. 6. ve 7. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğindeki Ünite Konularının Belirlenmesinde Yapılması Gerekenler Ve Konuların Sunumundaki Düşüncelerinizi Belirtir Misiniz?</b> .....	<b>105</b>
<b>4.5.4. 6. ve 7. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersinde Bulunan Konuların Başarılı Bir Şekilde Öğretimi İçin Neler Yapılabileceğine Yönelik Düşünceleriniz Nelerdir?</b> .....	<b>106</b>
<b>4.5.5. Araştırmaya katkı sağlayacak öneriler</b> .....	<b>107</b>
<b>4.6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER</b> .....	<b>109</b>

4.6.1. Sosyal Bilgiler Dersinin İçeriğine İlişkin Genel Sonuçlar.....	109
4.6.2. Sosyal Bilgiler Dersinin 6. Sınıf İçeriğine İlişkin Sonuçlar.....	110
4.6.3. Sosyal Bilgiler Dersinin 7. Sınıf İçeriğine İlişkin Sonuçlar.....	111
4.6.4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Geleceğe Yönelik Eğilim Sonuçları... ..	113
4.7. ÖNERİLER.....	114
KAYNAKÇA.....	117

XVIII

EKLER LİSTESİ.....	125
SOSYAL BİLGİLER DERSİ PROGRAM UYGULAMALARINDA KARŞILAŞILAN SORUNLARIN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	126
ANKET.....	127
1. BÖLÜM.....	127
A. KİŞİSEL BİLGİLER.....	127
II. BÖLÜM.....	128
B- SOSYAL BİLGİLERDE MÜFREDATA YÖNELİK SORULAR.....	128

<b>III. BOLUM.....</b>	<b>133</b>
<b>C. ÖĞRETMENLERİN GELECEĞE YÖNELİK PROGRAM ÖNERİLERİ.....</b>	<b>133</b>
<b>ANKET İZİN BELGESİ.....</b>	<b>134</b>
<b>ÖZ GEÇMİŞ.....</b>	<b>135</b>

### **ÇİZELGELER LİSTESİ**

<b>Çizelge 1: İlköğretim Okulu Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi .....</b>	<b>31</b>
<b>Çizelge 2: Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Üniteleri.....</b>	<b>34</b>
<b>Çizelge 3: Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Üniteler .....</b>	<b>34</b>
<b>Çizelge 4: Öğretim Yaklaşımları Ve Dayandıkları Öğrenme Kuramları .....</b>	<b>38</b>
<b>Çizelge 5: Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Metot Ve Teknikler.....</b>	<b>40</b>

<b>Çizelge 6: Veri Toplama Aracının Geçerlilik Ve Güvenirliliği.....</b>	<b>50</b>
<b>Çizelge 7: Örneklem Grubundaki 140 Öğretmenin Okullara Göre Sayısal Dağılımları.....</b>	<b>75</b>
<b>Çizelge 8: Öğretmenlerin Mesleki Hizmet Süreleri.....</b>	<b>76</b>
<b>Çizelge 9: Öğretmenlerin Son Bitirdikleri Eğitim Programları.....</b>	<b>77</b>
<b>Çizelge 10: Sosyal Bilgiler Dersi İçeriği Dersin Hedefleri İle Doğrudanilişkilidir.....</b>	<b>78</b>
<b>Çizelge 11: İçerik Bilimsel Olarak Doğrudur.....</b>	<b>79</b>
<b>Çizelge 12: İçerik Günceldir.....</b>	<b>79</b>
<b>Çizelge 13: İçerik Kültürel Ve Sosyal Açından Anlamlıdır.....</b>	<b>80</b>
<b>Çizelge 14: İçerik Öğrencilerin Gelişim Düzeyine Uygundur.....</b>	<b>80</b>
<b>Çizelge 15: İçerik Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına Cevap Vermektedir.....</b>	<b>81</b>

XX

<b>Çizelge 16: İçerik Öğrencilerde Yetenek Gelişimini Ön Planda Tutmaktadır.....</b>	<b>82</b>
<b>Çizelge 17: İçerik Öğrencilerin Olay ve Olgulara Bütüncül Bir Bakış Açısı İle Bakış Sağlamaktadır sağlamakta.....</b>	<b>83</b>
<b>Çizelge 18: İçerik Öğrencilerin Önceki öğrendikleri ile ilişki sağlamaktadır.....</b>	<b>84</b>
<b>Çizelge 19: İçerik kolaydan zor'a, yakın zaman ve uzamdan uzak zaman ve uzama göre sistematik düzenlenmiştir.....</b>	<b>85</b>
<b>Çizelge: 20. İçerik uygulanabilir bir özelliğe Sahiptir.....</b>	<b>85</b>

<b>Çizelge 21: Demokratik Hayat.....</b>	<b>87</b>
<b>Çizelge 22: Coğrafya ve Dünyamız Ünitesi'ne yönelik Görüşler.....</b>	<b>88</b>
<b>Çizelge: 23. Türkiye Tarihi Ünitesi'ne İlişkin Bulgular.....</b>	<b>89</b>
<b>Çizelge 24: Moğollar ve Diğer Türk Devletleri Ünitesi'ne İlişkin Bulgular.....</b>	<b>90</b>
<b>Çizelge 25: Türkiye'miz Ünitesi'ne İlişkin Bulgular.....</b>	<b>91</b>
<b>Çizelge 26: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Ünitesi'ne Yönelik Bulgular.....</b>	<b>92</b>
<b>Çizelge 27: Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri Ünitesi'ne Yönelik Bulgular.....</b>	<b>94</b>
<b>Çizelge 28: İstanbul'un Fethi ve Sonrası Ünitesi'ne yönelik Bulgular.....</b>	<b>95</b>
<b>Çizelge 29: Avrupa'da Yenilikler.....</b>	<b>97</b>
<b>Çizelge 30: 17. ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti Ünitesi'ne Yönelik Bulgular.....</b>	<b>98</b>
<b>Çizelge 31: 19. ve 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti Ünitesi'ne Yönelik Bulgular.....</b>	<b>100</b>
<b>Çizelge 32: Osmanlı Kültür ve Uygarlığı Ünitesi'ne Yönelik Bulgular.....</b>	<b>101</b>

XXI

<b>Çizelge 33: Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası Ünitesi'ne Yönelik Bulgular.....</b>	<b>102</b>
<b>Çizelge 34: 6. ve 7. Sınıflar Sosyal bilgiler dersi konularının yeterliliği, eksikliği yönündeki düşünceleriniz nelerdir?.....</b>	<b>103</b>
<b>Çizelge 35: Sosyal Bilgiler Dersi Müfredat Programının olay ve olgular bakımından sürekli güncelleştirilmesi .....</b>	<b>104</b>
<b>Çizelge 36: 6. ve 7. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğindeki Ünite ve Konuların</b>	

<b>Belirlenmesinde Yapılması gerekenler ve Konuların Sunumundaki bulgular.....</b>	<b>106</b>
<b>Çizelge 37: 6. ve 7. Sınıflar sosyal bilgiler dersinde bulunan konuların başarılı bir şekilde öğretimi için neler yapılabileceğine yönelik düşünceleriniz Nelerdir.....</b>	<b>107</b>
<b>Çizelge: 38. Araştırmaya katkı sağlayıcı görüş ve Öneriler.....</b>	<b>108</b>

**a.g.e.** : Adı geçen eser.

**a.g.m.** : Adı geçen makale.

**C.** : Cilt.

**ev:** eviren

**Ed:** Editör

**MEB:** Milli Eğitim Bakanlığı

**s.** : Sayfa.

**S.** : Sayı.

**TTK:** Talim Terbiye Kurulu

**Yay.:** Yayınları

## **BİRİNCİ BÖLÜM**

### **VARSAYIMLAR, SINIRLILIKLAR, AMAÇ VE TANIMLAR**

## 1. GİRİŞ

İçinde bulunulan yirmi birinci yüzyılın başında bilim ve teknoloji başta olmak üzere tüm alanlarda sürekli değişme ve yenileşme gerçekleşmektedir. Son yıllarda bu değişme ve yenileşme ile birlikte söz edilen kavramlar farklılık gösterse de genellikle ya küreselleşme ya post-modern toplum ya da bilgi toplumu, post endüstrileşme, Bilişim Toplumu, Dijital Alan<sup>1</sup> gibi çağımızı tanımlayıcı kavramlar kullanılmaktadır. Bilgi toplumu kavramının çokça konuşulmasının nedeni olarak, özellikle bilim ve teknolojide bilginin hızla artması ve bu bilgidен yoğun biçimde yararlanılması gerekçe gösterilirken, Küreselleşme kavramının kullanılma nedenini olarak da, eğitimden siyasete artık günümüz olay ve olgularının etkilerinin küresel çapta hissedilmesi neden gösterilmektedir. Bu iki kavramdan ayrı bir içeriğe sahip olan Post modern oluş ise geçmişin baskıcı tutumuna bir nevi isyandır.

Değişim ve yenileşmeyi ifade eden yukarıdaki kavramlardan hangisi olursa olsun, eğitimle doğrudan ilişkilidir.<sup>2</sup> Bunun için bilgi çağının eğitimi, yaratıcı<sup>3</sup> ve yenilikçi insanları yetiştirmeyi temel amaç edinmektedir.<sup>4</sup> Bu amacın gerçekleşeceği özel alanlardan biri olan Sosyal Bilgiler, her şeyden önce bireyin özellikle toplum hayatına etkin bir biçimde katılmasını sağlamak için insanın temel ihtiyaçlarını ve toplum hayatıyla ilgili konuları esas alan ve

2

öğrencinin çok yönlü gelişmesine katkıda bulunan ilköğretimin temel derslerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal Bilgiler bunu yaparken, Sosyal Bilimlerden seçilmiş ve öğrencinin seviyesine göre basitleştirilmiş konuları ihtiva etmeli ve bilimsel<sup>5</sup> bir kaynağa sahip olmalıdır. Ancak, bilimle elde edilen bulgular da, yukarıda da dile getirildiği gibi hızla değişmekte,

---

<sup>1</sup> Heiskanen, Tauula and Hearn, Jeff, **Information Study and the Work Palace- Space, Boundaries and Agency**, Ed. By, Tauula Heiskanen and Jef Hearn, Routledge Studies in Technology, Work and Organization, 2004, s., xi.

<sup>2</sup> Berber, Şakir, "Küreselleşme Perspektifinde Kültürel Değişme ve Eğitim" **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S., I, Nisan, 2003, s.,184

<sup>3</sup> Bu davranış biçiminin kaynağını, toplumdaki ya da insandaki olağanüstü bir güç veya güçler değil, sadece görgü, bilgi, yaşantı ve yaşam oluşturmaktadır. Bkz. Erinç, S. M., **Sanat Psikolojisi'ne Giriş**, Ankara, 1998, s. 85

<sup>4</sup> Açıkalın, A., "2020 Yılında Benim Okulum", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S. I, Ankara 1995, s. 21.

<sup>5</sup> Bilim; İnsanın var olduğu günden bu yana, bir yandan evrendeki olup bitenleri anlama, onun sırlarını çözme; öte yandan doğayı kontrol altına alarak daha rahat ve güvenli bir yaşam sürdürme isteği sonucundaki sistemli çabaların sonucu olarak doğmuştur. Bkz. Yaşar, Şefik, "Çağdaş Bilim Anlayışı," **Çağdaş Yaşam Çağdaş İnsan**, Eskişehir, 1998, s. 155.



yenileşmekte ve gelişmektedir.<sup>6</sup> Bu nedenle, Bilim alanındaki değişme ve gelişmelerinde eğitim alanına yansması elbette kaçınılmazdır. Bireylerin ve toplumun bu değişim sürecine uyum gösterebilmeleri için değişik niteliklere sahip olmaları gereklidir. Bu nitelikler arasında araştırma yapabilme, sorun çözebilme, yaratıcı bilgiyi<sup>7</sup> kullanabilme, yaratıcı düşünme<sup>8</sup>, eleştirel düşünme gibi farklı düşünme yollarını bilip uygulayabilme ile bilim ve teknoloji üretebilme sıralanabilir. Bu niteliklere bireylerin sahip olabilmesi, eğitimin yapısında doğal bir değişikliği gündeme getirmekte ve bundan dolayı, eğitim etkinliklerinin denetim altına alınması ve özellikle bireylerin etkili bir biçimde eğitilmeleri için önlemlerin alınması kaçınılmaz olmaktadır. Bu süreç, bireylerde kalıcı davranış değişikliklerinin oluşması, başka bir deyişle bireylerin öğrenmeleri, öğretme - öğrenme sürecinin etkili bir biçimde düzenlenmesi ile olanaklıdır. Özellikle, eğitim alanında görülen değişme ve yenileşme, öğretme - öğrenme sürecinde ön plandadır ve bunun sonucu olarak öğrencilerin öğrenme sürecinde daha etkin olmaları gereği, üzerinde önemle durulması gereken noktalardan birisini oluşturmaktadır. Kısaca, "yaşam boyu öğrenme" içinde bulunulan çağın bir gereğidir ve bunun gerçekleşmesi için öğrencilerin öğrenmeye yönelik çeşitli taktik, teknik, beceri ve bilişsel özelliklere sahip olmaları

3

gerekmektedir.<sup>9</sup> Öğretme - öğrenme sürecinin üç temel ögesi bulunmaktadır. Bunlar öğretmen, öğrenci ve eğitim programıdır.<sup>10</sup> Öğretmen, öğretme işlevini yerine getiren kişidir.

Öğrenci, öğrenen bireydir. Eğitim programı ise, amaç, içerik, öğretme - öğrenme süreci ve değerlendirme öğelerini içeren kılavuzdur. Geleneksel okul anlayışında, öğretmen bireye bilgiyi öğreten kişidir. Öğrenci ise, öğretmenin öğrettiğini öğrenen kişidir. Fakat bu anlayış artık değişmeye başlamıştır. Gerçek anlamda öğretme diye bir şey yoktur. Kişi kendisi öğrenir,

---

<sup>6</sup> Başaran, İ. Ethem, **Türkiye Eğitim Sistemi**, Ankara, 1996, s. 22.

<sup>7</sup> Günümüzde karşılaşılan sorunların ya da sorun olacak fikirlerin önceden tahmin edilerek saptanması, bunlara çözüm önerileri getirilmesi ve çözümlenmesi gibi önemli görevleri olan yaratıcılık, gerçekte sorun çözümünde bir merkez oluşturur. Bu merkezin veya davranış biçiminin gelişebileceği toplumda birtakım özelliklerin bulunması gerekir. Bunlar: işbirliği ve güven ortamı; fikirlerin eyleme geçirilebildiği koşullar; herkesin fikrine değer verilmesi; yeniliğe ve öğrenmeye destek, farklılığa katlanabilme, yanlıgıya hoşgörüyüyle bakma; takdir ve fark edilme, her fikri sahibine mal etmedir. Bkz. Doğanay, A., **Sınıfta Demokrasi** (Ed. Ali Şimşek), Ankara, 2000, s. 172, 188.

<sup>8</sup>Toplumun ve insanlığın gelişmesinde önemli bir yer tutan yaratı düşünce, her bireyde varolan ve insan yaşamının her döneminde bulunabilen bir yetenek, günlük yaşamdan bilimsel çalışmalara kadar uzanan geniş bir alanı içine alan süreçler bütünü, bir tutum ve davranış biçimidir Demirci, C., "Yaratıcı Düşünce", **Dil Dergisi**, S. 88, Ankara., 2000, s. 85.

<sup>9</sup> Aytuna, A., Hasip, "Orta Dereceli Okullarda Öğretmenlik ve Problemleri", **Milli Eğitim**, Ankara, 1963, s. 378.

<sup>10</sup> Meral, Güven, **Öğrenme Stilleri İle Öğrenme Stratejileri Arasındaki İlişki**, Eskişehir, 2004, s. 2 .

öğretmen sadece yardımcı olabilir.<sup>11</sup> "Öğreten öğretmen" anlayışı günümüzde yerini "öğrenen öğrenci" ye ve "öğrencinin Öğrenmesi"ne bırakmıştır. Sonuç olarak öğrenci, öğretim öğrenme sürecinde kendi öğrenmesinin sorumluluğunu üstlenerek etkin bir katılımcı olmak zorundadır. Öğrenciler edilgin alıcılar değil, öğrenerek yaşamlarını biçimlendiren bireylerdir.<sup>12</sup> Öğrenci, sürekli artan ve değişen bilgiye ulaşabilmeli, onları düzenleyebilmeli, işleyebilmeli ve kendi düşünme biçimlerinin bir parçası durumuna getirebilmelidir.<sup>13</sup> Bunun için öğrencilerin öğrenme sürecinde başkalarına bağımlı kalmadan öğrenebilmeleri ve kendi öğrenme süreçlerini denetleyebilmeleri gerekmektedir. "Öğrenmeyi öğrenme" öğrencinin öğrenmesi ile ilgili sorumluluğunu taşıması ve buna yönelik etkinlikleri gerçekleştirebilmesidir. Bu etkinlikler, bilgiye ulaşma yollarını bilmesi, bilgiyi seçmesi, düzenlemesi ve zihnine yerleştirilmesi olarak tanımlanabilir.<sup>14</sup> Bu anlamda Türkiye'nin araştırmacı ve yaratıcı<sup>15</sup> birey ihtiyacı gün geçtikçe artmaktadır. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin sancısını çeken Türkiye'nin eğitim sistemindeki aksaklıklar sürekli artmaktadır. Aile yapısı, insan hakları, bilim, teknoloji, siyasal ve toplumsal alanda yaşanan değişimlerin eğitim

4

sistemine aktarılmasıyla söz konusu problemler azaltılabilir.

## 1.1. PROBLEM VE DURUMU

İçinde yaşadığımız şu günlerde yukarıda dile getirilen amaçlar doğrultusunda olduğu ileri sürülen yani müfredat programları hazırlanmaktadır.<sup>16</sup> Bilindiği üzere eğitimin tüm kademelerini kapsayan müfredat değişikliği en son 1968'de yapılmıştır. MEB 36 yıl aradan

<sup>11</sup> Yıldırım, Ramazan, **Öğrenmeyi Öğrenmek**, İstanbul, 1998, s. 132-136.

<sup>12</sup> Korkmaz, Hünkâr, "Çoklu Zekâ Tabanlı Etkin Öğrenme Yaklaşımının Öğrenci Başarısı ve Tutumuna Etkisi", **Eğitim ve Bilim**, S. 119, 2000, s. 73.

<sup>13</sup> Bu modern eğitim-öğretim faaliyetleri içinde insanlarda aranan çok değer verilen bir yetenektir. Belli bir takım tutumlar, değerler ve alışkanlıklar özgül bir şekilde örgütlenerek bu türden davranışlara yol açar. Yeni buluşlar, icatlar, herhangi bir durumu ya da sorunu daha iyi karşılayacak ya da çözebilecek yeni davranışlar, örüntüler ve birleşimler bu türden yaratıcılığın ürünleridir. [Bkz. Baymur, F., **Genel Psikoloji**, Ankara, 1984, s. 247.] Okullardaki yaratıcı düşünce anlayışını problem çözme aktiviteleri ya da araştırmalar oluşturmalarıdır.

<sup>14</sup> Güven, Meral, **Öğrenme Stilleri İle Öğrenme Stratejileri Arasındaki İlişki**, Eskişehir, 2004, s. 1-2.

<sup>15</sup> Yaratıcılık, bireylere çekici gelen sihir, deha, üstün yeteneklilik gibi çoklu kavramları çağrıştıran bir kişilik özelliği olarak bilinmektedir. Bkz. Sungur, N., **Yaratıcı Düşünce**, İstanbul, 1992, s. 19.

<sup>16</sup> Günümüzde, çoğu gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda eğitim sistemlerine yapılan en acımasız eleştiri yaratıcılıktan yoksun oluşudur. Herkesi ortalama çevresinde tutmaya çalışan bir eğitim, merkezîyetçi, tek tip ders kitabı anlayışına sahip ve ezbere dayalı öğretimi benimseyen bir sistemdir. Bkz. Ataman, A., "Eğitim Sürecinde Yaratıcılık", **Yaratıcılık ve Eğitim**, Ankara, 1992, s. 107.

sonra bütünsel değişim için harekete geçmiştir. Bu amaçla, Talim ve Terbiye Kurulu (TTK) ilköğretimin Hayat Bilgisi, Matematik, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji ile Türkçe programlarını yenilemektedir. Bu yeni çalışmayla, ezberci eğitimden uzaklaşılmasının amaçlandığı, öğrencilere problem çözme, eleştirel ve yaratıcı düşünme, araştırma-sorgulama, Türkçeyi etkili kullanma, girişimcilik, iletişim becerileri kazandırılması hedeflendiği dile getirilmektedir. Yeni müfredat, Ankara, Bolu, Hatay, İzmir, Kocaeli, Van, Samsun, Diyarbakır ve İstanbul'da bir yıl pilot olarak uygulanmaya başlanmıştır. 5 yıl içinde tüm okullarda uygulanması planlanan müfredat için 52 milyon Euro'luk hibeyle AB'nin desteklediği Temel Eğitim Projesi'nin kaynaklarından yararlanılarak gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. "İyi birey, iyi insan, iyi vatandaş" yetiştirme temelindeki müfredatta Atatürk ilke ve inkılapları öğrencilere sadece bilgi olarak değil, yaşatılarak öğretilmeye çalışılmakta, Örneğin, Türkiye'nin coğrafi bölgeleri ele alınırken, milli mücadele yıllarında bu bölgelerde yaşanan olaylara yer verildiği savunulmaktadır. Bu yeni programa göre eğitim öğretmenin rehberliğinde öğrenci merkezli olarak ele alınacak, İlköğretim 4. sınıftan sonra ilgi alanlarına göre öğrencilerin seçmeli dersler almaları gerçekleştirilecektir. Bunu yaparken, öğrencinin mutluluğu gerekçesi özellikle öne çıkarılmış, öğrencinin başarılı olduğu alana yönlendirilmesinin düşünöldüğü<sup>17</sup> iddia edilmiştir. MEB yeni İlköğretim Programı 9 pilot ilde (Ankara, Bolu, İzmir, Kocaeli, Hatay, Van, İstanbul, Diyarbakır, Samsun) 120 ilköğretim okulunda<sup>18</sup> İlköğretim birinci kademedede (1.2.3.4.5. sınıflarda) Türkçe, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Matematik ve Fen ve Teknoloji dersleri için hazırlanan taslak öğretim programları 2004–2005 eğitim-öğretim yılında uygulanmaya başlamıştır. Örneğin Ankara ilinde 25 ilköğretim okulu pilot okul olarak seçilmiş olup 25 okul müdürü 387 sınıf öğretmeni, 25 rehber öğretmen, 8 müfettiş ve 5 kişiden oluşan proje ekibi bakanlıkça Temel Eğitime Destek Program tanıtım eğitimine katılmıştır. 25 okulda yaklaşık 13.000 öğrenci eğitim görmektedir. Çeşitli periyotlarla eğitime alınan il proje ekibi, projeden sorumlu ilköğretim müfettişleri Bakanlığın belirlediği takvim doğrultusunda (Ekim 2004-Haziran 2005) izleme ve değerlendirme çalışmalarını yaparak raporları Bakanlığa her ay sunmuştur. Bu izleme ve değerlendirme raporları süreci sonrasında taslak programlara son şekli verilmiştir.<sup>19</sup> Pilot okullardan alınan sonuçlara göre gerekli değişiklikler yapılarak yeni program tüm ülkeye uygulanmaya başlamıştır.

---

<sup>17</sup> www.milliyet.com.tr

<sup>18</sup> www.tbmm.gov.tr

<sup>19</sup> www.bilgitoplumu.gov.tr.

Yeni uygulanan programda yukarıda değinildiği gibi öğrenci merkezli eğitim uygulaması modeli esas alınmıştır, Buna göre öğrencilerin bireysel özellikleri dikkate alınarak bilimsel düşünme becerisine sahip, öğrenmeyi öğrenmiş, üretken, bilgiye ulaşım kullanabilen, iletişim kurma becerisine sahip, evrensel değerleri benimsemiş, teknolojiyi etkin kullanan ve kendini gerçekleştirmiş bireyler için eğitim süreçlerini her aşamada öğrenci katılımını sağlayacak biçimde yeniden yapılandırıldığı dile getirilmiştir<sup>20</sup>. Ancak ÖME Uygulama Modelinin tam anlamıyla uygulanabilmesi için Okulun ÖME modeline uygun olarak inşa edilmesi ve teknik donanımının tam olması zorunluluğu unutulmamalıdır.<sup>21</sup>

Sonuç olarak; Toplumun kültürel mirasını gelecek kuşaklara aktarmak, bireylere toplum değerlerini ve toplum yaşamında üstlenebilecekleri rolleri öğretmek, bireylerde akılcı düşünme alışkanlıklarını kazandırmak, akılcı düşüncesinin yollarını göstererek bireylerin doğal ve toplumsal çevreyi bilimsel ilkeler doğrultusunda değerlendirmelerini sağlamak eğitimin başta gelen görevleri arasındadır.<sup>22</sup> Bunun da eğitim-öğretim etkinlikleriyle sağlanabileceği muhakkaktır. Çünkü yukarıda değinildiği gibi günümüzde bilgi hızla artıp dünyanın her yerine yayılmakta, iletişim ve ulaşım teknolojisindeki baş döndürücü ve hızlı gelişmeler, dünyayı küçük bir köy durumuna getirmektedir. Bu nedenle moda haline gelen küreselleşme kavramı her gün biraz daha önemini artırmakta<sup>23</sup> ve eğitimin küreselleşme ile ilgili (toplumların bir birlerini daha iyi ve daha yakından tanıma) misyonunu Sosyal Bilgiler öğretimi desteklemekte

## 6

ve bu yaklaşımıyla da Sosyal Bilgiler, Küresel eğitim sürecine büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır.

### 1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmada temel amaç İlköğretim Okullarının 6. ve 7. sınıflarında okutulmakta olan Sosyal Bilgiler dersinde içeriğin öğretiminde karşılaşılan sorunları belirlemek ve bu belirlenen sorunlara çözüm önerileri sunmaktır. Amaca bağlı olarak şu soruya yanıt aranmıştır.

---

<sup>20</sup>Bu sistem okullardaki geleneksel öğretim sistemlerini oluşturan beklenen, belirli ya da uylaşımcı yakınsak düşüncüyü geliştirmeye eğilimlidir. İraksal düşünce biçimlerini yani asıl yaratıcı düşünce biçimlerini geriletmektedir. Doğru problemi bulabilmek, doğru cevabı bulabilmek kadar önemlidir. Bkz. San, İ., **Sanatsal Yaratma, Çocukta Yaratıcılık**, Ankara, s. 19-20.

<sup>21</sup> www.m.e.b.gov.tr

<sup>22</sup> Fidan, Nurettin, Erden Münire, **Eğitime Giriş**, Ankara, 1994, s. 59.

<sup>23</sup> Sözer, Ersan, "Sosyal Bilgiler Programının Amaçları, İlkeleri ve Temel Özellikleri", **Sosyal Bilgiler Öğretimi** (Ed. Gürhan Can) Eskişehir, 1998, s. 35.

Öğretmenlerin, 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinin içeriğine yönelik tespitleri çerçevesinde; Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinde yer alan ünitelerde sorunlarla karşılaşmakta mıdır? Karşılaşmışlarsa bu sorunlar ve çözüm önerileri ile ilgili geleceğe yönelik çözüm önerileri nelerdir?

### 1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu çalışma, Program uygulamalarında karşılaşılan sorunların ortaya konulmasındaki katkısı ve programa bağlı öğrenci yetiştirmede karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerileri içermesiyle birkaç açıdan önemlidir. Küreselleşme sürecinin etkisiyle birlikte eğitim alanında da birçok değişimler ve ortak yönelimler söz konusu olmaktadır.<sup>24</sup> Bu değişimler eğitim programlarında da sürekli araştırma ve geliştirme yapılmasını bir zorunluluk haline sokmaktadır. Bunun içindir ki, bir program geliştirilirken, bir taraftan elde var olan eğitim programı uygulanmakta, diğer taraftan da uygulamada ortaya çıkan sorunların çözümünde, mevcut araştırmalardan yararlanılmaktadır.<sup>25</sup> Ancak bu şekilde Sosyal Bilgiler dersi öğretiminin başarıya ulaşmasında program ve uygulamadan kaynaklanan sorunlar belirlenebilir. Bu iş birliği<sup>26</sup> hem öğretmenin yetişmesine imkân verir hem de program geliştirmeye dönük besleyici geri bildirimlerin kurgulanmasına katkı sağlar.<sup>27</sup> Bu çalışmayı önemli kılan ilk nedendir.

Çalışmayı önemli kılan ikinci neden ise şu şekilde açıklanabilir. Sosyal Bilgiler dersi içeriği, daha çok Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgilerinin içeriğinden kurgulanmaktadır. Günümüz dünyasında bireyin bu alanlarda bilgilenmesi ve bu bilgilerini günlük hayatta karşılaştığı sorunları çözebilmede kullanması; diğer bireylerle ve toplumla dengeli ilişkiler geliştirebilmesi küresel ve yerel ölçekte sürekli toplumsallaştırılması,

---

<sup>24</sup> Duruhan, Kemal, "Türk Dünyasında ve Dünyada 21. Yüzyılda Nasıl Bir Eğitim" **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.1, Nisan 2004, s. 36.

<sup>25</sup> Varış, Fatma, **Eğitimde Program Geliştirme, "Teori ve Teknikler"**, Ankara, 1996, s. 18.

<sup>26</sup> Unutmamak gerekir ki Program geliştirmek sürekli birlikte çalışmak gerektiren zor bir iştir. Bkz. Demirtaş, A., Barth, J. L., **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Ankara, 1997, s. 5.

<sup>27</sup> Ertürk, Selahattin, **Eğitimde Program Geliştirme**, Ankara, 1996, s. 21-23 .

toplum içindeki rollerinin öğretilmesi bakımından çok önemlidir. Bu yönün ortaya konmasında karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerimizin olması çalışmamızın önemini gösteren ikinci nedendir.

Yapılan bu araştırmada da Sosyal Bilgiler dersinin içeriği ve içeriğin öğretiminde karşılaşılan sorunlar Sosyal Bilgiler programının doğrudan uygulayıcısı olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda bir uygulamalı alan çalışması olarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu da üçüncü nedeni oluşturmaktadır.

Bu çalışmada sosyal bilgiler dersi müfredatı ayrıntılı bir araştırmaya tabi tutulmuş ve üniteler ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu da bu çalışmayı diğer çalışmalardan farklı kılan dördüncü nedendir. Çalışma sonucunda elde edilen veriler, Sosyal Bilgiler öğretimi konusunda öğretmenlere, içerikle ilgili veriler noktasında ise program geliştirme uzmanlarına katkı sağlayıcı niteliktedir. Bu da çalışmanın genel anlamda önemini yansıtmaları bakımından vurgulayıcı bir nitelik taşımaktadır. Bu da beşinci ve son neden olarak dile getirilebilir.

#### **1.4. VARSAYIMLAR**

Araştırmamız konusunda dile getirebileceğimiz varsayımlar çok detaylı bir düşünce süzgecinden geçirilmiş ve ulaşmak istediğimiz her soru ve cevabı içerecek nitelikte olmasına dikkat edilmiştir. Öncelikle kuramsal yaklaşımı oluşturacak bilimsel materyallerle ilgi varsayımla başlanmış ardından da ağırlıklı olarak ankete katılanlar ile ilgili varsayımlara geçilmiştir. Derin bir ön düşünce süzgecinden geçirilen çalışmada şu varsayımların kurgulanabileceği tespit edilmiştir.

- 1- Kuramsal yaklaşımda kullanılan kaynaklar bilimsel nitelikte ve güncel veriler içermektedir.
- 2- Öğretmenler, sosyal bilgiler dersinin içerik durumunu yansıtacak mesleki tecrübe, birikim ve donanıma sahiptir.
- 3- Öğretmenlerin meslekteki hizmet süreleri, sosyal bilgiler müfredat programına bakışlarının farklılaşmasında önemli bir faktördür.
- 4- Öğretmenler, mezuniyet ve alanları, onların sosyal bilgiler müfredat programı ile ilgili yaklaşımlarının kurgulanmasında önemli bir faktördür.

## 1.5. SINIRLILIKLAR

Bu araştırmada araştırılan konunun sınırlandırılması bir yandan araştırmacıya çalışma koşulları bakımından kolaylıklar getirirken, diğer yandan da araştırılan konunun daha detaylı ele alınmasına olanak sağlamaktadır. Bu gayeyi geekleştirmesi bakımından çalışma konumuzun sınırlılıkları; Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 02.04.1998 tarih ve 62 sayılı Kurul Kararı ile kabul edilen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın 6. ve 7. sınıflar için öngördüğü içerik ve ayrıca 2005–2006 öğretim yılında, Malatya merkezde bulunan 77 ilköğretim okulunda çalışan 140 öğretemenin 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili uygulanan ankete verdikleri yanıtlarla sınırlandırılmıştır.

## 1.6 TANIMLAR

Her alışma, belirli kavramların açıklanması ve çalışmanın bu kavramlar üzerine inşa edilmesi ile geekleştirilmektedir. Bunun için araştırma içerisinde kavram kullanımı ve kavramı anlamlandırmak her bilimsel çalışmada önemlidir. Böyle bir yaklaşım, üzerinde emek harcanan çalışmanın, kavram kullanımı noktasında dikkatli olunmasını gerektirmenin yanında, çalışmayı inceleyenlerin, kavramların hangi anlamda kullanıldığını bilmesi bakımından da birçok yarar sağlamaktadır. Bu çalışmada kullanılan temel kavramlar ve bu kavramlara yüklenen anlam çalışma boyunca kavramların bizim tarafımızdan hangi anlamda kullanıldığını göstermesi bakımından da önemlidir. şimdi kullandığımız kavramları ve bunlarla neleri kastettiğimizi açıklamaya çalışalım.

### 1.6.1. İlköğretim Kavramı

Çalışmamızın ilk temel kavramı olarak ele alabileceğimiz kavramımız ilköğretim kavramıdır. Bu kavram, 6–14 yaş grubundaki öğrencilere temel becerileri kazandırarak onları hayata ve bir sonraki eğitim kurumlarına hazırlayan eğitim aşamasıdır.<sup>28</sup> Bir başka tanımlama biçimine göre ise ilköğretim; kız, erkek bütün Türk çocuklarının okuma yazma öğrenmelerini ve milli amaçlara uygun olarak bedeni ve ruhi, ahlaki ve duygusal gelişmelerini sağlayan temel eğitim ve öğretilerdir.<sup>29</sup> Bir diğer tanımlamada ise ilköğretim; Her yurttaşın görmesi gereken temel

<sup>28</sup> MEB. APK Kurulu Başkanlığı, **2001 Yılı Başında Milli Eğitim**, Ankara 2000, s. 8.

<sup>29</sup> Sorgu, Bahir, **1920'den 1981'e Milli Eğitim Bakanlığı**, İstanbul, 1982, s. 283.

eğitimidir.<sup>30</sup> İlköğretim Kavramı, 1961’de 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim kanununda kullanılmıştır.<sup>31</sup>

İlk Öğretim kavramının ardından öncelikle ele alınması gereken kavram olarak eğitim kavramını düşünüyoruz. Bunun nedeni sosyal bilgilerin öncelikle eğitim kavramıyla bir anlam kazandığına yönelik inancımızdan dolayıdır.

### 1.6.2. Eğitim Kavramının Tanımı

Eğitim kavramını tanımlama biçimimiz yukarıdaki açıklamamızla (kavramların bizim tarafımızdan hangi anlamda kullanıldığı) bir bütünlük sağlayacak şekilde ele alınmaya çalışılacak ve böylece hem kavramsal çerçeve çizilmiş olacak hem de kavramsal çerçevenin eğitim kavramını oluşturucu bütünlüğü sergilenmiş olacaktır.

Bütün bilimlerin merkezinde insan vardır. Her insan, bazı özelliklerle donanımlı bir organizma olarak, doğal, toplumsal ve kültürel öğelerden oluşan bir çevre içinde doğmakta; doğduğu çevredeki doğal, toplumsal ve kültürel öğelerle birlikte ve iç içe yaşamakta; çevresindeki öğelerle az ya da çok fakat sürekli bir etkileşim içinde bulunmaktadır. Bu etkileşim süreci içinde insan toplumsallaşıp kültürleşerek gelişmekte<sup>32</sup> ve yeryüzünde bulunan farklı yerleri, farklı insanları, kendisiyle yaşadığı yer arasındaki mekânsal ilişkiyi algılama ve anlama ihtiyacı duymaktadır.<sup>33</sup>

Bu ihtiyacın düzenli bir şekilde karşılanmasını sağlayan eğitim bir bilim alanıdır ve Ulusal, bilimsel, laik ve demokratik olarak belirlenir.<sup>34</sup> Ancak eğitim bir kurallar toplamı değildir.<sup>35</sup> Eğitim sözcüğü 1940’lardan beri dilimize yerleşen bir terimdir. Bu tarihlerden önce «eğitim» yerine Arapça “terbiye”, sözcüğü kullanılmıştır. Pedagoji alanında çalışan her bilim adamının, eğitimle uğraşan her eğitimcinin, her öğretmenin kendine özgü geliştirdiği bir eğitim tanımı vardır.<sup>36</sup> Eğitim

<sup>30</sup>XV. MEB Şurası, **Hazırlık Dokümanı**, 2, s. 174.

<sup>31</sup> XV. MEB Şurası, “2000’li Yıllarda Türk Eğitim Sistemi” **Raporlar, Görüşmeler, Kararlar**, İstanbul, 1996, s. 102.

<sup>32</sup> Akgül, M., “Yaratıcı Müziksel Düşünce”, **Eğitim Araştırmaları Dergisi**, S. 14, Ankara, 2004, s. 41.

<sup>33</sup> Şahin, , C., **Türkiye’de Coğrafya Öğretimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Ankara, tarihsiz, s. 29

<sup>34</sup>Eşme, İsa, “Laik Eğitime Bakış” **Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı**, Malatya, 2005, s. 50.

<sup>35</sup> Binbaşoğlu, C., **Eğitim Psikolojisi**, 1978, s. 30.

<sup>36</sup> Baltacıoğlu İ. Hakkı, **İçtimai Mektep**, Ankara, 1942, s. 97-98.



alanında yazılmış her kitapta, her yazıda eğitimin değişik biçimde yapılmış tanımlarına rastlanır.<sup>37</sup> Bu tanımlamalar kısaca içerik tanımları ve süreç tanımları olmak üzere iki kümede toplanabilir.

Eğitim bir ulusun yüzyıllar boyu süren kültürünün ürünüdür. Bu anlamda eğitim bir toplumsal kurumdur. Tıpkı, töre, siyasa ve benzerleri gibi eğitim sözü de Milli olması gereken bir toplumsal kurumu anlatır.

Eğitim terimi başka sözcüklerle yan yana kullanılarak anlamında sınırlamalar, değişmeler oluşturulur. Eğitim terimi bazen yapılan eğitimin konusunu belirler. Trafik eğitimi, çıraklık eğitimi, cinsel eğitim, çocukları suçlardan koruma eğitimi gibi.

Eğitim terimi yine eğitilecek kitleyi içerecek biçimde kullanılabilir. Halk eğitimi, yetişkinler eğitimi, çocuk eğitimi, özel eğitim, korunmayı gereksinen çocuklar eğitimi ve benzerleri gibi. Eğitim terimi eğitimin aracını gösterecek biçimde de kullanılır. Televizyonla, radyo ile eğitim, oyunla eğitim, görsel - işitsel araçlarla eğitim gibi. Bu tür kullanmada, eğitimin konusundan, eğitimi yapılacak kişilerin durumundan çok, eğitimin yapılacağı araç belirlenmektedir.

Yukarıdaki anlamlarından da anlaşıldığı gibi eğitim geniş bir alandır. Aynı anda eğitim, toplumdaki her insanla ilişkisi olan bir alandır. Bu denli sınırları geniş, ilişkileri çok bir alanın tanınması da oldukça zordur.<sup>38</sup> Sonuç olarak bir eğitim tanımı vermek gerekirse «Eğitim bireyin davranışında, kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.»<sup>39</sup>denilebilir.

### **1.6.3. Eğitim Kavramının Niteliği**

Yukarıda eğitimle ilgili olarak içerik ve süreç tanımlamalarından söz edilmişti şimdi bu konular üzerinde de durmak eğitim kavramının daha iyi belirlenmesine katkı sağlayacaktır.

#### **1.6.3.1. “Süreç” Kavramının Temele Alındığı Tanımlama Biçimi**

<sup>37</sup> Dindar, Bilal, “Devlet-Din İlişkisi ve İnsan, Toplum ve Eğitim”, **Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı**, s. 32-33.

<sup>38</sup> Başaran, İ. Ethem, **Eğitime Giriş**, Ankara, 1989, s. 14-15.

<sup>39</sup> Ertürk, Selahattin, **Eğitimde “Program” Geliştirme**, Ankara, 1972, s. 12.

Sözcüklere göre süreç oluşum yoluyla, bir halden diğer hale geçerek ortaya çıkan şey olarak tanımlanmaktadır. Süreç değişim içinde olan bir nesnenin, olayın, düşüncenin belli bir düzen içinde bir amaca doğru gelişmesini anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Süreç'in Arapçası «vetire», Latincesi ise “process”dir. Eğitmek eylemi, sürekli değiştirmek eylemidir. Eğitilen kimse bir amaca doğru sürekli olarak değiştirilmeye çalışılır. Eğer eğitilen kimsede bir değişme yok ise eğitme eylemi de yok demektir. Eğitimin sürecini eğiten kimse (eğitmen) düzenler. Eğitimin sürecini düzenlemek zor bir iştir, uzmanlık ister. Bu yüzden eğitmenlik yapacak öğretmenin, uzmanın, yönetmenin, öğretim üyesinin ve benzerlerinin bu meslekte iyi yetişmiş olmaları zorunludur.<sup>40</sup>

Süreç tanımları eğitimin geneli söz konusu olduğunda kullanılır. Süreç bildiren tanımlarda soyut olan her kavramın yerine somutları konarak tanım daha özel bir tanıma dönüştürülebilir. Bu dönüştürme, eğitim tanımına içerik kazandırır. Böylece süreç tanımı, içerik tanımı olacağından daha çok eğitimin özel alanlarında kullanılabilir.

Eğitimle değiştirilecek olan bireyin davranışındır. Davranışın değişmesi ancak bireyin kendi yaşantısı yoluyla olabilir. Bireyin davranışını değiştirmenin eğitim olarak adlandırılabilmesi için davranışın istenilerek ve kasıtlı (planlı) değiştirilmesi gerekmektedir. Eğitim, bütün bunların bir zaman akımı içinde yer aldığı bir süreçle oluşur.

Böylece eğitimin niteliğini oluşturan aşağıdaki dört durum ortaya çıkmaktadır: Eğitim, eğitilen kişide istenilen davranışı oluşturma işidir. İnsan bir davranışı ancak yaşayarak kazanabilmektedir. Eğitilende oluşturulacak davranış önceden saptanan eğitim amaçlarına uygun olmak zorundadır. İnsanda davranışın oluşturulabilmesi, planlanmış bir eğitim sürecinden geçmesine bağlıdır.

### 1.6.3.2. “İçerik” Kavramının Temele Alındığı Tanımlama Biçimi

“Süreç” kavramının ardından ele alınması gereken diğer bir kavram “içerik” kavramıdır. İçerik eğitimin kime, niçin uygulanacağını, ona neler kazandıracaklarını ad vererek gösterir. Bu anlamda Eğitim, yeni kuşakların, toplum yaşayışında yerlerini almak için hazırlanırken, gereken bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etmek etkinliği» ya da<sup>41</sup> eğitim programında amaçlarla bütünleşecek konular bütünü<sup>42</sup> şeklinde tanımlanabilir.

<sup>40</sup> Başaran İ. E., a.g.e.,s. 21.

<sup>41</sup> Oğuzkan, A. Ferhan, **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, 1974, s. 61.

Eğitimin bu tanımında, eğitimin niçin verileceği “eğitim alan bireyin toplum yaşayışında yerlerini almak için” olarak tanımlanmakta; neler verileceği ise bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmek, kişilik geliştirmek olarak belirtilmektedir. Eğitimin içeriğini belirleyen eğitim tanımları, içerik değiştiğinde yetersiz kalırlar. Yukarıdaki tanım, içeriğini oluşturan yeni kuşaklar yerine eski kuşaklara eğitim yapıldığında; toplum yaşamında yerini almak için değil de bir sanat dalında eğitim yapıldığında; bilgi, beceri yerine tutum kazandırmak için eğitim yapıldığında geçersiz olur. Ama bunlar tanımın değersiz olduğunu göstermez. İçerik tanımları belli kişilerin, belli bir konuda ne için yetiştirileceğini göstermek için gereklidir. Bir okulun, bir işyerinin, bir kurumun belli bir konuda yapacağı eğitim için bu tür tanımlar yapılır.

#### 1.6.4. Eğitimin Amacı

“Amaç” kavramı da bu çalışma boyunca sık sık kullanılan bir terim olarak açıklanması gereken bir kavramdır. Eğitim amaçsız yapılamaz. Rastgele yapılan eğitimlerde bile eğitenin belli bir amacı vardır. Planlı yapılan örgün ve yaygın eğitimlerde, eğitimin amaçları önceden belirlenir. Eğitim eğitilenleri, önceden belirlenmiş eğitim amaçlarına ulaştıracak biçimde planlanır. Türk Eğitim Sisteminde eğitimin amaçları yasalarda ve eğitim programlarında gösterilmiştir. Hiçbir eğitim etkinliği, Türk Milli Eğitim Amaçlarına aykırı olarak yapılamaz. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 17. maddesinde bu konuda şu hüküm yer almaktadır.«Milli eğitimin amaçları<sup>43</sup> yalnız resmi ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, işyerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır.» «Resmi, özel ve gönüllü her kuruluşun eğitimle ilgili faaliyetleri, Milli Eğitim amaçlarına uygunluğu bakımından, Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetimine tabidir.» Eğitilene şimdiki ve gelecek yaşamına hazırlayacak eğitimin amaçları şunlar olmalıdır:

<sup>42</sup> Demirel, Ö., a.g.e., s. 6.

<sup>43</sup> “Milli Eğitim Temel İlkeleri” başlığı, Milli Eğitim Temel İlkeleri Komisyonu genel kurul başkanlığına verilen bir önergeyle “ Milli Eğitimin Amaçları” şeklinde genel kurulda oylanarak kabul edilmiştir. Önerge sahibi Osman Ülkmen’dir. Bkz. 7. MEB. Şurası, 1962, s. 5-15.

Eđitim, eğitilen kişinin duygu, dűřünce, gereksinim ve sorunlarını türlü araçlarla anlatabilmesi için ona iletişim yeterliği kazandırmalıdır. Eđitim eğitilenin, demokratik yaşayışın gerektirdiği biçimde toplumsallaşabilmesi, diğer insanlarla olumlu ilişkiler kurabilmesi, ortaklaşan amaçlar için birlikte çalışabilmesi için ona, işbirliği yeterliği kazandırmalıdır. Eđitim, eğitilenin sorunlarını çözebilmesi için gereken bilgiyi toplayabilmesi, becerileri kazanabilmesi, sorunlarına olumlu ve yapıcı bir tutumla savaşım açaabilmesi için ona öğrenme ve araştırma yeterliği kazandırmalıdır. Eđitim, eğitilenin kendi bedenine bakabilmesi, onu koruyabilmesi, çevre sağlığı için gerekenleri yapabilmesi, başkalarının sağlığını tehlikeye atmaması için ona sağlıklı yaşama yeterliği kazandırmalıdır. Eđitim, eğitilenin kendine ve topluma hizmet edebilmesinde temel öđe olan bir mesleği seğebilmesi, mesleği başarıyla yürütebilmesi, kazandıklarını tutumlu olarak kullanabilmesi, yurt- zenginliğini kendi mesleği içinde değerlendirebilmesi için ona üretim yeterliği kazandırmalıdır.

Bu amaçların geręekleřtirilmesini sağlayacak dersler ve derslerin konuları eğitimin türüne göre değişebilir. Bunların neler olacağı kuşkusuz eğitim programlarında gösterilir.<sup>44</sup> Eđitim programlarının uygulanması gereken yer ise okuldur. Okul, bireylerin eyleyen olma yeteneğini ve istencini geliştirmeyi ve her birini ötekinin de kendisi kadar özgür olduğunu, kendisi kadar bireyselleşme ve toplumsal çıkarlarına dayalı değerleri koruma hakkının bulunduğunu öğretmeyi görev edinen bir mekândır.<sup>45</sup> Bu mekânda öğrencinin ileriye görebilen, bağımsız ve yaratıcı dűřünen bireyler olması önemlidir. Bu da okullarda verilen bilgilerin yaşamda doğru bir biçimde uygulanmasına bağlıdır.<sup>46</sup>

### 1.6.5. Davranış

<sup>44</sup> Başaran, İ. Ethem, **Eğitime Giriş**, Ankara,1989, s. 19-20.

<sup>45</sup> Gündüz, M., **Türkiye'nin Toplumsal Sorunları**, Ankara, 2004, s. 158-159.

<sup>46</sup> Gülpinar Akbulut, "Cođrafya Öğretimi ve Yaratıcı Dűřünce" **Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 28, Aralık 2004, s. 216.

“Amaç” kavramının ardından araştırmamızda kullandığımız diğer bir kavramımız da “Davranış” kavramıdır. Eğitim, eğitilenin davranışının değiştirilmesini amaçlar. Davranış, insanın gözlenebilen, ölçülebilen bilinçli etkinliklerinin tümünü kapsar. Bu anlamda insanın tüm bilinçli devinimleri, düşünceleri, duygu gösterileri, bir iş yapması, bir duruma karşı tutumu, beğenileri gibi bilinçli olarak yaptığı tüm eylemleri, etkinlikleri davranıştır. Bir kişinin bir duruma, bir olaya ya da çevresindeki herhangi bir karışına yapacağı tepki, bunlara ilişkin düşüncesi, tutumu, duygusu değiştirildiğinde, o kişi değişmiş olmaktadır. Başka bir deyişle o kişi eğitilmiş demektir. İnsan davranışı her istendiğinde değiştirilemez. İnsanın davranışının değiştirilebilmesi için şu koşulların yerine gelmesi gerekir: Davranışı değiştirilecek kişi, istenilen davranışı yapabilecek gelişim düzeyine ulaşmış olmalıdır. Davranışın oluşabilmesi için eğitilenin içinde bulunduğu ortam davranış değişikliğine elverişli olmalıdır. Eğitilen kişi değiştirilecek ya da yeniden kazandırılacak davranışı yapmaya istekli olmalıdır. Yeni davranış için gereken bilgi, beceri ve tutum eğitilince yeterli düzeyde öğrenilmiş olmalıdır. Bu koşullar, istenilen davranışı eğitime kazandırabilecek düzeyde gerçekleşmediğinde yapılan eğitim amacına ulaşamaz. Bunlar uygun olduğunda eğitilen kişi istenen davranışı yaşayarak kazanmış olur. Bu anlamda yaşamak eğitim görmekle özdeştir. Bu yüzden yaşantı eğitimin özünü oluşturur.<sup>47</sup> İstenilen davranışları kazandırmak ve beğenilen davranışlarını pekiştirmek için, önceden planlanmış yaşantıların onlara yeterli düzeyde kazandırılması gerekir.<sup>48</sup>

#### 1.6.6. Sosyal Bilgilerin Tanımı

Çalışmanın bu bölümünde Sosyal Bilgilerin tanımı ele alınmaya çalışılacak ve Sosyal bilimlerden ayrıldığı noktalar bir alt başlıkta detaylı bir şekilde irdelenecektir. Sosyal bilgiler bir değişim süreci içindedir. Soyutlanmış bilgiler, ezber, temel beceriler ve nötr değerlerden, bütünlüğe, düşünmeye, kavramsal anlamaya ve demokratik üküllere doğru kaymaktadır. Bazı önemli eleştirmenler, sosyal bilgileri, düşünmeye dayalı demokratik vatandaşlıkla ilgili temel bilgileri içermemekle suçlamaktadırlar. Diğer bazı revizyonistler ise, sosyal bilgilerin etik değerlere önem vermediğini, anlamsız ve uydurma etkinliklerden oluşan yapay bir içeriği sunduğunu, düşünme yerine ezberi pekiştirdiğini ve katılımcı vatandaşlığı geliştirme yolunda başarısız kaldığını belirtmektedirler.

<sup>47</sup> Başaran, İ. E., **a.g.e.**, s. 17-18.

<sup>48</sup> Başaran, İ. E., **a.g.e.**, s. 18-19.

Bu eleştirilere yanıt olarak, sosyal bilgiler reformcuları, önemli düşüncelerin üretimi ve uygulanmasını, toplumsal katılımı, küresel duyarlılığı, konuların bütünleştirilmesini ve öğrenci katılımını temel alan öğretim stratejileriyle zenginleştirilmiş, tarih, coğrafya ve diğer sosyal bilimlerin içerik temeline oturtulmuş, daha sevimli bir sosyal bilgilerin oluşturulmaya başlanacağını ileri sürmektedirler.<sup>49</sup>

Sosyal Bilgiler, insanları ve yaşamlarını konu alır. Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi adı altında günümüz ilköğretim programlarında bulunan, gerçekte ise, Sosyal Bilimler denen Sosyoloji, Felsefe, Psikoloji, Antropoloji, Ekonomi, gibi disiplinlerden seçilerek ilköğretime uygun biçime getirilmiş konular<sup>50</sup> bütünüdür. Sosyal Bilgiler, kendi kendimizi ve diğerlerini daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Sosyal Bilgileri tanımlamak, coğrafya ya da tarih gibi bir disiplini tanımlamaktan daha zordur, çünkü Sosyal Bilgiler disiplinler arası bir alandır, Bununla birlikte Sosyal Bilgilerin iki temel ayırıcı özelliği, vatandaşlık yeterliklerini kazandırmak için oluşu ve bütüncül, disiplinler arası bir alan oluşudur. Sosyal Bilgiler onu kullananın amacına göre değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Örneğin, Wesley Sosyal Bilgileri, "Sosyal Bilimlerin pedagojik amaçlarla basitleştirilmiş şeklidir" şeklinde tanımlamıştır. Bu tanım daha çok Sosyal Bilim yaklaşımını temel almaktadır. Engle ve Ochoa ise sosyal bilgileri demokratik vatandaşlık için sosyalizasyon süreci olarak görmektedirler. Onlara göre "sosyal bilgiler özellikle vatandaşlık eğitimiyle ilgilidir. Demokraside vatandaşlık eğitimi birbiriyle ilişkili ancak birbirinden farklı iki bölümden oluşur: sosyalizasyon ve karşı sosyalizasyon." Engle ve Ochoa bu sürecin kalbi olarak karar verme becerisini temel almaktadırlar. Sosyal Bilgiler eğitiminin önemli uzmanlarından olan Barr, Barth ve Shermis ise Sosyal bilgileri şöyle tanımlamaktadırlar. "Sosyal bilgiler, vatandaşlık eğitimi amacıyla insan ilişkileriyle ilgili bilgi ve deneyimlerin birleştirilmesidir."<sup>51</sup>

<sup>49</sup> McGowan, Tom, "Edebiyat Temelli Sosyal Bilgiler Öğretimi"

[http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/doganay\\_01.pdf](http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/doganay_01.pdf), Çev., Ahmet Doğanay, s. 35.

<sup>50</sup> Kısakürek, M. A., **a.g.m.**, s. 2-5.

<sup>51</sup> Doğanay, Ahmet, "Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerine Göre, İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Demokratik Değerlerin Kazandırılmasında Açık Ve Örtük Programların Etkilerinin Karşılaştırılması", **Uluslar Arası Katılımlı 2000'li Yıllarda I. Öğrenme ve Öğretme Sempozyumu**, İstanbul, 29-31 Mayıs 2002, s. 16-24.

Ülkemizde sosyal bilgiler eğitimiyle ilgili çalışmalar yapan Erden'e göre ise "Sosyal bilgiler, ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır"<sup>52</sup>

Ülkemizde Sosyal bilgiler eğitimiyle ilgilenen diğer önemli bir uzman olan Sönmez ise Sosyal bilgileri şöyle tanımlamaktadır: "Sosyal bilgiler, toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgilerdir."<sup>53</sup>

Sosyal Bilgiler eğitimiyle ilgili bilgi üreten ve bu alanda uluslar arası en büyük kuruluşlardan biri olan ABD Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi [NCSS] ise Sosyal bilgileri şu şekilde tanımlamıştır: Sosyal bilgiler vatandaşlık yeterlikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, etnografya, tarih, hukuk, felsefe, siyasal bilimler, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerden süzülen sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı sağlar. Sosyal Bilgilerin temel amacı, birbirlerine bağımlı,

küresel bir dünyada, kültürel farklılıklar olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak, kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için insanlara yardımcı olmaktır.<sup>54</sup>

Tüm bu tanımlardan sonra, Sosyal bilgilerin içerik ve amaç boyutunu demokratik vatandaşlık eğitimiyle birleştirerek kapsamlı bir tanımını yapmak gerekirse; Sosyal bilgiler; sosyal ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlanarak, insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman boyutu içinde disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen, becerili ve demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanı olarak tanımlayabiliriz.

<sup>52</sup> Erden, Münire, **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Ankara, tarihsiz, s. 12-13.

<sup>53</sup> Sönmez, Veysel, **Sosyal Bilgiler Öğretimi Ve Öğretmen Kılavuzu**, İstanbul 1999, s. 58 vd.

<sup>54</sup> Doğanay, A., **a.g.m.**, s. 16-24.

Sosyal Bilgiler kavramıyla çok yakın bir ilişkisi olan bunun içinde sıklıkla birbirlerinden ayrı yönlerinin gösterilmesi için aralarındaki farklılıklara vurgu yapılan Sosyal Bilimler kavramı, insanların başka insanlarla ve toplumla olan ilişkilerini inceleyen disiplinler<sup>55</sup> topluluğu olarak ele alınmaktadır. Bu ele alınıştan kaynaklanan farklılığa aşağıda ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

---

<sup>55</sup> Sözer, Ersan, "Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi", **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, s. 10.



## İKİNCİ BÖLÜM

### SOSYAL BİLİMLERDE SOYAL BİLGİLERİN YERİ, AMAÇLARI VE SOSYAL BİLGİLER ALANDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Bu bölümde genel çerçeve oluşturmak amacıyla araştırmaya ışık tutacağı düşünülen ve ilgili kaynaklardan yararlanılarak elde edilen bilgilere; ayrıca araştırmayı destekleyecek çalışmalara yer verilmiştir.

Sosyal Bilgileri tanımak bir hayli zordur. Bu onun multidisipliner yapısından kaynaklanmaktadır.<sup>56</sup> Bu nedenden dolayı Sosyal Bilgileri araştırmanın da bir takım zorlukları vardır. Yine de Sosyal Bilgiler alanına ilişkin yurt içi ve yurt dışında çeşitli seviyelerde araştırmaların varlığına tanık olmaktadır.

#### 2.1. YURT İÇİNDE SOSYAL BİLGİLER ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Çalışmanın bu kısmında Yurt içinde Sosyal Bilgiler Alanında yapılan çalışmaların önemli olanlarından bazılarını değinilecektir. Eskişehir ili merkezini kapsayan 82 ilköğretim okulu 6. ve 7. sınıflarda içerik öğretiminde karşılaşılan sorunların ele alındığı bir çalışma yapılmıştır. Çalışma 6. ve 7. sınıfları kapsamaktadır. Çalışmanın neticesinde ulaşılan sonuca göre; 6. sınıflarda konular yetersiz bulunurken 7. sınıflarda konuların çok yoğun ve gereksiz bulunduğu tespit edilmiştir.<sup>57</sup> 1996 yılında yine Eskişehir il merkezinde 27 ilköğretim okulu ve ortaokulu kapsayan bir çalışma yapılmıştır. Çalışmanın sonunda Milli Tarih programı genelde faydasız, amaç, içerik, öğretme-öğrenme süreçleri ve değerlendirme bakımından da yetersiz bulunmuştur.<sup>58</sup> Ragıp Candan Bolu ilini merkez almış ve altı ilköğretim okulunda ilkokul beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi derslerinin amaçlarını alt, orta ve üst sosyo-ekonomik duruma göre incelemiş ve bu incelemenin sonucunu bilişsel, duyuşsal ve psiko motor gerçekleşme düzeyleri bakımından yorumlamıştır. Bu değerlendirme sonucunda dersin bütün amaçlarının % 61,8 oranında gerçekleştiği sonucuna ulaşmıştır.<sup>59</sup>

<sup>56</sup> Doğanay, A., **Sosyal Bilgiler Öğretimi, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**, (Ed. Cemil Öztürk, Dursun Dilek) Ankara, s. 15.

<sup>57</sup> Acar, Remziye, **Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğini Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, AÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2003.

<sup>58</sup> Polat, Kemal, **Orta Okul Milli Tarih Programının Değerlendirilmesi**, AÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1996.

<sup>59</sup> Candan, Ragıp, **İlkokul Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi Derslerinin Amaçlarının Gerçekleşme**

Bir başka çalışma ise 1997 tarihinde 28 ilköğretim okulunda iki yüz sınıf öğretmeni üzerinde İzmir ilinde yapılmıştır. Çalışmanın amacı, öğretmen algısına göre ilkokul beşinci sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde karşılaşılan sorunların tespitine yöneliktir. Sonuç olarak bu çalışmada ders ile ilgili sorunların kaynağı olarak beş temel faktör belirlenmiştir. Bunlar, program, fiziksel ortam, öğretmenlerin kişisel özelliği- bilgi eksikliği, ders kitabı, konuların yüzeyselliği ve öğretmen eğitimidir.<sup>60</sup> İlköğretim dört ve beşinci sınıflardaki Sosyal Bilgiler Programının öğretmen görüş ve önerilerine göre değerlendirildiği bir başka çalışmada ise program kısmen yararlı ve uygun bulunmuş, program amaçlar, içerik öğretme ve öğrenme süreçleri, değerlendirme yönünden yeterince uygun bulunmamıştır. Yine Eskişehir de yapılan bir çalışmaya göre Sosyal Bilgiler Dersi içerik ve öğretiminde karşılaşılan sorunlar, çözüm önerileri bakımından incelenmiş bu çalışma sonucunda söz konusu ders altıncı sınıf bakımından eksik yedinci sınıf bakımından ağır bulunmuştur.<sup>61</sup>

## 2.2. SOSYAL BİLİMLERDE SOSYAL BİLGİLERİN YERİ

Birazdan görüleceği üzere Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler ile ilgili daha çok karşılaştırma yoluyla aralarındaki farkların ortaya konulmaya çalışıldığı tanımlamalar yapılmaya çalışılmıştır. Bu tanımlamalardan birisine göre Sosyal Bilgiler, Sosyal bilimlerin ilköğretim kademesine uygun hale getirilmesi ve ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırılmasıdır.<sup>62</sup> Bu haliyle Sosyal Bilgiler Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi gibi günümüzde ilköğretim programlarında yer alan ve Sosyal Bilimler dediğimiz Felsefe, Sosyoloji, Ekonomi, Psikoloji, Antropoloji, gibi disiplinlerden seçilerek ilköğretime uygun biçime getirilmiş konuları kapsar.<sup>63</sup> Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler, metot, muhteva ve hedef yönünden farklı özellikler göstermektedir. Sosyal Bilimler, akademik ve ileri seviyede, insan ilişkilerini inceleyen disiplinler topluluğu olarak tanımlanabilir. Her Sosyal Bilim disiplini insan hayatının değişik bir yönünü incelemektedir. Sosyal bilimci, deney, araştırma ve buluş ile ilgilenerek, bilimsel

---

**Düzei,** AÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1990.

<sup>60</sup> Toklu, Sevinç, **Öğretmen Algısına Göre İlkokul Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Karşılaşılan Sorunlar**, DEÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1997.

<sup>61</sup> Anıl, Handan, **İlköğretim Kurumlarında Uygulanan Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi**, AÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1999.

<sup>62</sup> Erden, M., **a.g.e.**, s. 8.

<sup>63</sup> Kısakürek, M. A., "Sosyal Bilgiler Öğretiminin Niteliği, Kapsamı ve Amaçları" **Sosyal Bilgiler Öğretimi** Eskişehir, 1988, s. 2-5.

anlamda insan ve onun değerlerini ve çevresi ile olan ilişkilerine ait bilgiyi araştırmaya ve genişletmeye çalışır.<sup>64</sup> Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler kavramları Program boyutunda da ele alınmıştır. Bu yaklaşıma göre; Sosyal Bilimler "bilgi strüktürü" Sosyal Bilgileri ise "program strüktürü" olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmayla Sosyal Bilimlerin kapsamına Sosyoloji, Antropoloji, Psikoloji, Tarih, Siyasal Bilgiler, Ekonomi v.b. bilim dalları girmekte; Sosyal Bilgiler başlığı kapsamına ise, Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi, Felsefe, Mantık ve Ahlak gibi bilim dalları dâhil edilmektedir.<sup>65</sup>

Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi'nde Antropoloji, Ekonomi, Coğrafya, Hukuk, Politik Bilimler, Psikiyatri, Psikoloji, Sosyoloji, İstatistik ve Tarih gibi alanlar Sosyal Bilimler kapsamına katılmış, Amerikan Bilim Kuruluşu (NSF)de yukarıda ele alınan bilim dallarına ek olarak Dil, Nüfus, Sağlık, ve Eğitim alanlarını da Sosyal Bilimler kapsamına dahil etmiştir. Bu sınıflamada, İstatistik ve Psikiyatriye Sosyal Bilimler içinde yer verilmemiştir.<sup>66</sup> Dolayısıyla Sosyal Bilgilerin, Sosyal Bilimlerin bir bileşkesi olduğunu<sup>67</sup> ve Sosyal Bilgilerin tanımının, dersin amacını, içeriğini ve önemini ortaya koyar niteliklere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda dile getirilmeye çalışılan söz konusu farklı yaklaşımlar, Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimlerin üzerinde durduğu konular arasında da farklılaşmaların varlığını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşıma bağlı olarak kısaca, Sosyal Bilimlerin üzerinde durduğu konuları; insan davranışlarını etkileyen değişimlerin neden ve sonuçlarının saptanması, araştırılması, anlaşılması ve yorumlanması, insan ilişkileri, sosyal kurumlar, sosyal yaşayış olarak belirleyebiliriz. Aynı yaklaşımın temel ilkelerine göre bir ders olarak Sosyal Bilgiler ise, temel kültür öğelerini esas alarak birçok alandaki çalışmalardan sağlanan bulgulardan hareketle elde edilen verilerin disiplinler arası bir yaklaşımla seçilip yoğrulmasıdır.<sup>68</sup> Buraya kadarki yaklaşımlardan farklı yaklaşımların olduğunu da hemen belirtmek gerekmektedir. Şöyle ki, Sönmez, "Sosyal Bilgiler Öğretimi" kitabında Sosyal Bilgiler dersinin Sosyal Bilimlerin ortak bir bileşkesi olarak ele alınması gerektiği fikrindedir. Ona göre; Sosyal Bilgiler derslerinde olgular bir bütün içinde verilmelidir. Çocuğun olguları parça değil de bir bütün olarak görmesini, onu daha kolay öğrenmesini sağlar. "Bu sebeple ilköğretimde çocuk sosyalleştirilirken, her bilim dahıyla ilgili ilke ve genellemeler ayrı bir ders olarak değil, onların ortak noktaları bulunup birleştirilerek sunulmalıdır. Gerçek, parça değil, tersine bütündür.

<sup>64</sup> Köstüklü, Nuri, **Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi**, Konya, 1988, s. 10.

<sup>65</sup> Varış, F., **a.g.e.**, s. 131.

<sup>66</sup> Kısakürek, M. A, **a.g.m.**, s. 5.

<sup>67</sup> Sözer, E., **a.g.m.**, s. 7.

<sup>68</sup> Sözer, E., **a.g.m.**, s. 6-12.

Bütünü görüp anlamak ve ona uygun yaşama daha kolaydır. Bu ilke çocuğun gelişim ve öğrenme ilkelerine de uygundur".<sup>69</sup>

Sosyal Bilgiler dersinin birleştirilmesini çocuğun psikolojik gelişimi açısından da ele alınır: konuları birleştirme taraftarları öğretimde birçok bilgi dallarının birleşerek problemleri her yönüyle ele almanın çocuk psikolojisine daha uygun olacağını ve çocuğun psikolojik gelişimi sonucu olarak objeleri detaylara inmeden bir bütün halinde gördüğünü söylenir. Bundan ötürü öğretim hayatının ilk yıllarında çok sayıda ders ve çok çeşitli konular yerine gruplanmış derslerle üniteleştirilmiş konuların daha faydalı olduğu kabul edilmektedir.<sup>70</sup> Sosyal Bilgiler dersi yerine eskiden okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi birer bilim dersi olduğuna işaret ederek bunların öğrenilmesi özel bir "dikkat", "çözümleme ve bireşim yapma" gücü gerektirir. "Çocuk bu seviyeye ancak 16–17 yaşlarından sonra erişir. Bu zamana kadar, aynı konulara da, ancak bazı temel yaşantı kazandırılabilir ki, bu da Sosyal Bilgiler dersinde gerçekleşebilir. Çünkü Sosyal Bilgiler dersi, çevredeki toplumsal olgu ve olayları, çocukla olan ilişkileri yönünden hayata uyumunu sağlayacaktır".<sup>71</sup> Öğrencilerin başarılarını ölçme yoluyla yapılacak değerlendirme ise; sadece bir not verme işi değil, sözlü, yazılı ve test şeklindeki değerlendirme yollarıyla gelişme ve ilerleme durumunu tanımaya yardım eden bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca, öğrenci başarısını değerlendirmenin öğretmen başarısını da değerlendirmek olduğu unutulmamalıdır.

Yaklaşımların tanımlama biçimleri ne olursa olsun disiplinler arası bir alana sahip olan Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilimlerdeki kuramsal ve bilimsel gelişmelerin eğitim süreci içinde ele alınmasıyla<sup>72</sup> üretilmiş bir kavramdır. Böylece bireyin toplum için de geliştirilmesi ve yetiştirilmesi amaç edinilmiştir.

---

<sup>69</sup> Sönmez, V., a.g.e., s. 9.

<sup>70</sup> Karagözoğlu, A. G., **İlkokullarda Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Ankara, 1977, s. 8.

<sup>71</sup> Binbaşoğlu, Cavit, **Özel Öğretim Yöntemleri**, Ankara, 1988, s. 4.

<sup>72</sup> Paykoç, Fersun, **Tarih Öğretimi**, Eskişehir, 1991, s. 2.

Yukarıda yer alan tanımlar incelendiğinde Sosyal Bilimler daha çok akademik biçimde bireysel yaşamın yöntemi, ekonomik yaşamın düzenlenmesi, ulusların yönetimi ve uluslararası ilişkilerin düzenlenmesi,<sup>73</sup> kısaca insan, toplum, çevre ilişkisi perspektifinde ele alınışını görmekteyiz. Sosyal Bilgiler ise, Sosyal Bilimleri öğretmek üzere ilköğretim çağına uygun olarak bireyin toplumdaki yaşayışını, davranışlarını, temel gereksinimlerini ve bunları gidermek için bireyin yapması gerekenleri ele almaktadır. Sonuç olarak Sosyal Bilimler, insanları ilgilendiren doğru ve sistemli bilgi için gereklidir diyebiliriz.

### 2.3. SOSYAL BİLGİLERDE AMAÇLAR

Sosyal Bilimler dediğimiz birçok alandaki çalışmalardan elde edilen bulgulardan seçilerek oluşturulan Sosyal Bilgilerin amaçlarını dört temel noktada toplayabiliriz.<sup>74</sup> Bunlar alt başlıklar halinde şimdi sırasıyla ele alınmaya çalışılacaktır.

#### 2.3.1. Düşünme Yeteneğini Geliştirme

Düşünme insanların, hayatta başarılı olmasının temel şartıdır. Sosyal Bilgiler, öğrencilerin tenkitçi ve üretici düşünme beceresi kazanmalarını sağlar ve onların düşünme yeteneğinin geliştirmesinde birçok katkıda bulunur. Ders esnasında ve sonrasında öğrenciye, problem ve olay tanımlama, çözme, buna bağlı olarak sorular tespit etme, bilgi toplama, sonuçları kontrol etme, sorular arasında bağlantı kurma, anahtar kavramlar ve düşünceler kazandırma, temel kavramlar aracılığıyla genellemeler yapma, farklı görüşleri değerlendirerek olaylar karşısında tarafsız olma gibi düşünme kabiliyetinin gelişmesine etkili olur<sup>75</sup>. Bununla birlikte çocuklarda iyi alışkanlıklar kazandırmada bilgiler öğrencilere öğretmenin yanında öğretilenlerin özetlenmesi, ödev hazırlama, küme çalışmalarına katılma, kütüphane ve çeşitli kaynaklardan yararlanma, düşünce ve duyguları etkili bir biçimde anlatma becerileri kazandırmakla yapılır.<sup>76</sup> Sağlamer'e göre, Sosyal Bilgiler her ferdin gücünü en iyi bir biçimde geliştirecek yaşantılara imkân vererek kendini bilmeye katkıda bulunur. Çocuklar çeşitli beceriler kullanarak ve geliştirerek zamanla kendi kendini yönetir duruma gelirler. İnsanı ve diğer ülke insanlarını incelerken sorumluluk ve soru sorma gibi davranışları gelişir ve beslenir. Böylece her çocuğun

<sup>73</sup> Moffat, M. P, **Sosyal Bilgiler Öğretimi** (Çev. N. Oran) İstanbul, 1957, s. 2.

<sup>74</sup> Paykoç, F., **a.g.e.**, s. 8.

<sup>75</sup> Demirtaş, A, Barth, L., **a.g.e.**, s. 5-6.

<sup>76</sup> **MEB İlköğretim Okul Programı**, Ankara, 1995, s. 329-331.

başkaları ile yaşama ve çalışma konularında şahsî etkinliğini artıracak anlayışlar ve davranışlarda gelişmiş olur.<sup>77</sup>

### **2.3.2. Ekonomik Yeterlilik Bakımından**

Çocuklara ekonomik bir bakış açısı kazandırmak Sosyal Bilgiler öğretiminin amaçlarından bir diğeridir. Öğrencilere, akıllı harcama yapma ve "israftan kaçınma" alışkanlıkları kazandırır. Bütün bunlar yapılmaya çalışılırken toplumun ekonomik işleyişi ile ülke kaynaklarını, bunların önemini ve korunmasını temel seviyede bilme, meslek konularında tercihler yapma gibi ihtiyaçlarını iyi sıralama özellikleri kazandırma yoluna gidilmelidir.<sup>78</sup>

### **2.3.3. Vatandaşlık Sorumluluğu Bakımından**

Sosyal Bilgiler dersi vasıtasıyla çocuklara okulda, ailede ve toplumda sorumluluk alması ve bunları yerine getirilmesi beklenir. Çoğu zaman beklentilere ek olarak, devlet kurumlarının işleyişi, hükümetin görevi, anayasa ve kânunların önemi, toplumsal değerler ölçüsünde davranış biçimleri, hak ve hürriyetlerini koruma şuuruna varması gibi konular üzerinde durularak vatandaşlıkla ilgili etkinliklere katılma imkânları da sağlanır. Böylece çocuklara, temel vatandaşlık hak ve sorumlulukları kavratılmış olur.

### **2.3.4. İnsan İlişkilerinin Geliştirilmesi Bakımından**

Sosyal Bilgiler dersinde insan ilişkilerinin geliştirilmesi, ders içi ve ders dışı çalışmalarla desteklenerek arkadaşlık, komşuluk, aile, toplum ve diğer ülkelerin insanları ile olan ilişkilerini içine alan geniş bir yelpaze içinde verilir. Özellikle diğer ülkelerin insanları ile olan ilişkilerinde başka milletlerin ihtiyaç, problem ve yaşayış tarzını göz önünde tutarak başka kültürleri de tanıtır. Böylece öğrenci okulda neyin doğru ve iyi olduğunu anlayarak o bilgiyi kullanmak isteyeceğinden böyle insanın karakteri tabiatıyla hakikat aşkının bir neticesi olacaktır".<sup>79</sup> YÖK/ Dünya Bankası işbirliği sonucu yayınlanan "İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi" adlı kitapta ise Sosyal Bilgilerin, vatandaşlık eğitimi kapsamında "üç geleneksel yaklaşımla" öğretildiği belirtilir. Bu yaklaşımlar, Sosyal Bilgiler öğretimi için üç ayrı ve farklı geleneksel tarzı ifade

<sup>77</sup> Sağlamer, E., **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Ankara,1983, s. 8.

<sup>78</sup> Erdem, M., **a.g.e.**, s. 4-5.

<sup>79</sup> Moffatt, M.P., **a.g.e.**, s. 20-24.

eder. İlk yaklaşım "Vatandaşlık aktarımı"dır. Bu yaklaşımın temelinde kültürel varlığın sürdürülebilmesi için en gerekli bilgi, değer ve becerilerin şuurulu olarak verilmesi vardır. İkinci yaklaşım Sosyal Bilgilerin, "Sosyal Bilim" olarak öğretildiği yaklaşımdır. Burada amaç, vatandaşlık eğitimi, araştırma, inceleme yöntemleri ve sosyal bilimcilerin dünyayı algılama biçimlerinden yararlanmaktır. Bunun neticesinde öğrenciler, Sosyal Bilgiler programı kapsamında şahsî ve toplumsal problemlere, bir sosyal bilimci becerisi ve tutarlılığı ile yaklaşarak çözüm aramak zorunda kalırlar. Bu tarz düşünmeyi öğrenen gençler sosyal bilimci gibi yorumlayıcı ve seçici olabilirler. Böylece öğrenci bir vatandaş olarak değerlendirme ve tutarlı sonuçlara ulaşmayı gereğince kavramış olur. Üçüncü olarak ise, Sosyal Bilgiler "düşünerek araştırma" yoluyla öğretilir. Bu yaklaşım çağdaş dünyada, her gün karşı karşıya kalınan problemlere çözüm bulmak amacıyla, mantıklı ve eleştirel bir düşünme sürecini uygulayabilen, demokrasiyi benimsemiş vatandaşların bulunmasıdır. Bu yüzden vatandaşlık eğitimi, Sosyal Bilgiler programı içinde gerek şahsî, gerekse toplumsal sorunlara uygun karar alma çalışmalarının yapılmasını zorunlu kılar<sup>80</sup>

Sonuç olarak en genel anlamda Sosyal Bilgilerin amaçları "demokrasiye inanmış, demokratik yaşama düzenine uyabilen ve buna sahip olmuş iyi vatandaşlar yetiştirmektir. Bunun için de öğrencilere "anlayış, davranış ve beceriler" kazandırmak önemlidir.<sup>81</sup> Ancak bu şekilde Sosyal Bilgiler dersi, ilköğretimin amaçlarını çocuğun sosyalleşmesini, toplumun kültürünü, tarihini ve kurumlarını tanımasını sağlayarak; toplumun gerektirdiği davranışları, toplumun kendisine sağladığı imkânları ve bunlardan yararlanma yollarını kazandırarak yerine getirecektir.<sup>82</sup>

Son olarak Sosyal Bilgilerin kapsamına giren konularda bilginin hızla artması Sosyal Bilgiler öğretiminin muhtevası ve organizasyonunda büyük değişiklikler ihtiyacını da beraberinde getirmiştir.<sup>83</sup> Bu Sosyal bilgilerin amaçlarında da bir değişim oluşturması yönüyle önemlidir. Genel olarak bir programda yapılmak istenenler amaçlarla ifade edilir ve amaçlar, öğrencinin davranış standartlarını belirler.

<sup>80</sup> Demirtaş, A., Barth, J. L., a.g.e., s. 1, 8-9.

<sup>81</sup> Karagözoğlu, A.G., **İlkokullarda Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Ankara, 1977, s. 11.

<sup>82</sup> Erdem, M., a.g.e., s. 4-5.

<sup>83</sup> Moffatt, M., a.g.e., s. 157.

Böylece öğretmen, öğrenci, veli, yönetici arasında görüş birliği ve programın geliştirilmesini sağlar. Bu bakış açısına bağlı olarak amaçlar hiyerarşisi skalasının analizini sırasıyla şu şekilde yapabiliriz: Milli Eğitimin Amaçları —► Okulun Amaçları "İlk, Orta, Lise"—► Disiplinin Amaçları "Müzik, Fizik, Tarih" —► Ünitelerin Amaçları —► Konunun Amaçları.<sup>84</sup>

#### 2.4. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları

1- Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini; Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik, ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek.

2- Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek.<sup>85</sup>

3- İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamaktır.<sup>86</sup>

<sup>84</sup> Varış Fatma, "Temel Kavramlar ve Program Geliştirmeye Sistematik Yaklaşım", **Eğitim Bilimlerinde Yenilikler** (Ed. Ayhan Hakan) Eskişehir, 1998, s. 10–11.

<sup>85</sup> MEB, **Tebliğler Dergisi**, 1998, s. 532.

<sup>86</sup> MEB, APK, a.g.e., S. I.



Söz konusu amaçlar Sosyal Bilgiler dersinin özüne ve ruhuna uygun düşmektedir.<sup>87</sup> Ancak, ilköğretim düzeyi için oldukça yüksek bulunmaktadır. Böyle bir itirazın gerekçesi ise söz konusu amaçların öğrenci merkezli olmayışı, soyut değerlendirmelerle davranışa dönüştürülmesinin güçlüğü noktalarında görülmektedir.<sup>88</sup> Yukarıda dile getirilmeye çalışılan genel amaçlara ilaveten İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Program'ı dersinin genel amaçlarını da belirtmekte yarar vardır. Buna göre, İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Program'ı dersinin genel amaçları geniş bir şekilde aşağıda ele alınmıştır.

#### **2.4.1. İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Program'ının Genel Amaçları**

##### **2.4.1.1. Vatandaşlık Görev ve Sorumlulukları Yönünden Amaçlar**

- 1- Ailesine, milletine, vatanına, Atatürk inkılâp ve ilkelerine bağlı, çalışkan, araştırmacı, özverili, erdemli, girişimci iyi insan, iyi vatandaş olarak yetişir.
- 2- Türk milletinin dünya tarihindeki önemini, milletler ailesi içindeki onurlu geçmişini ve yerini insanlığı yaptığı hizmetleri kavrayarak büyük bir milletin evlatları olduklarını anlar, milletin geleceğe olan güvenlerini artırır ve Türk milletinin ülküsünü gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakter kazanır.
- 3- Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve Sosyal bir hukuk devleti olduğunu bilir; cumhuriyet rejiminin özelliklerini ve önemini kavrar.
- 4-Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, millet kavramını ve Türk milletinin karakterinin kavrar, Türk milletine, Türk bayrağına, Türk askerine ve ordusuna sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirir.
- 5- Milleti ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutarak milleti ve yurdu için canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ilke haline getirir.
- 6- Tarihimizde milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanır; tarihi olaylara yön veren kişilerin yerinde ve zamanında gösterdikleri ileri görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakârlık ve kahramanlıkların tarihin akışını nasıl etkilediğini kavrar.

<sup>87</sup> Bkz., **MEB. Tebliğler Dergisi**, C. 61, S. 2484-2495, 1998, s. 120.

<sup>88</sup> Sözer, Ersan, "Sosyal Bilgiler Programının Amaçları, İlkeleri ve Temel Özellikleri" **Sosyal Bilgiler Öğretimi** (Ed. Gürhan Can) Eskişehir, 1998, s. 22.

- 7- Toplumunu yönlendiren Mustafa Kemal Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin sadece milli değil, evrensel yönlerini de kavrayarak ve takdir ederek; milletimize de düşen insanlık görevleri bulunduğunu görür, insanlığa sevgi saygı ve hizmet verme bilincine varır.
- 8- Türk inkılâbının anlamını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye'nin refah ve mutluluğa yaptığı ve ülkenin geleceğine yapacağı etkiyi kavrar, Türk inkılâbının değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evladı olarak yetişir.
- 9- Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrar; bu uygarlıkta Türk milletinin hizmetini ve payını anlayarak Atatürk'ün direktifleri uyarınca "milli kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkarma" yolunda her fedakârlığı göze alabilme bilincini kazanır.
- 10- Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasi olayların neden ve sonuçlarını günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve akıl yürütme yeteneğini geliştirir.
- 11- Her yerde görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir, aile bütünlüğüne bağlılık kazanır, ailenin refah ve mutluluğu için sorumluluk ve görev duygularını geliştirir.
- 12- Kanun kavramını benimser, kanunlara ve devlet otoritesine uyma duygu ve alışkanlığını kazanır.
- 13- Çevresindeki eski, yeni sanat ve kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır, onları korumak gerektiğini öğrenir.

#### **2.4.1.2. Toplumda İnsanların Birbirleriyle Olan İlişkileri Yönünden Amaçlar**

- 1- İnsanların birbirine muhtaç olduklarını anlar; gurup etkinliklerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilecek hale gelir.
- 2- İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirine görüş ve inanışlarına, saygı ve hoşgörü ile karşılama gerektiğini benimserler. Beraber çalışma, sorumluluk alma yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenir.
- 3- Bütün çalışmalarını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenir.
- 4- Aile, okul ve toplum hayatının temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamının zorluğunu kavrar.
- 5- Trafik kurallarına uymayı alışkanlık haline getirir.

#### **2.4.1.3. Çevreyi, Yurdu Ve Dünyayı Tanıma Yetenekleri Yönünden Amaçlar**

- 1- Yurdumuzun, dünya üzerindeki yerinin önemini kavrar, ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alma duygularını geliştirir.
- 2-Türkiye'nin yakın ve uzak komşu ülkeler ve diğer dünya ülkeleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi kazanır.
- 3-Türklerin yaşadığı diğer ülke ve bölgelerin coğrafi özelliklerini öğrenirler. Türklerin geniş bir alanda yaşayan büyük bir millet olduğunu kavrar.
- 4-İnsanların birbiriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama biçimlerini ve geçinme yollarını inceler; yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer vatandaş olarak yetişirler. Plan, kroki, harita ve grafik bilgilerini kazanarak onlardan yararlanabilir hale gelirler. Çevreyi korumanın günümüz ve gelecek yıllar için önemini kavrarlar. Yaşanabilir bir çevrenin temel insan hakkı olduğunu kavrar.

#### **2.4.1.4. Ekonomik Yaşama Fikrini Ve Yeteneklerini Geliştirme Yönünden Amaçlar**

- 1- Yakın çevrenin ekonomik değerleri ile milli kaynaklarımızı tanıy ve bunları korumanın bir ödev olduğunu kavrar.
- 2- Kendi eşyasını, okulunu, okul eşya ve araçlarını dikkatli kullanma ve koruma alışkanlığı kazanır.
- 3- Tutumlu olma ve planlı çalışma alışkanlığı kazanarak üretim, tüketim ve dağıtımla ilgili temel bilgileri öğrenir.
- 4- İnsan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceler ve bunlar arasındaki ekonomik ilişkileri öğrenerek Turizmin anlamını, özellikle yurdumuz için önemini kavrar.

5- Nüfus artışı hızının eğitime ve ekonomiye olan etkisini kavrar<sup>89</sup> Genel başlıklar altında irdelenmeye çalışılan İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Program'ı dersinin genel amaçlarının ele alınış biçimleri uzmanların söz konusu konuyu ele alış biçimleriyle kısmen örtüşürken kısmen de örtüşmemektedir. Örneğin Kısakürek İlk Öğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Programının amaçlarını şu şekilde sıralamaktadır.

1- Çocuğun düşünme yeteneğini geliştirme

2- İnsanlarla ilişkileri geliştirme

3- Çocuklara temel yurttaşlık hak ve sorumluluklarının kavratılması ve çocuklara ekonomik bir bakış açısı kazandırma.<sup>90</sup>

Sözer'in İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Program'ı dersinin genel amaçlarını değerlendirmesi ise şöyledir: "İlköğretimin amaçları ile tutarlılık göstermekte; çok önemli ve gerekli noktaları ortaya koymaktadır. Buna karşılık, amaçların kimilerinde çok genel anlatımlara yer verildiği; kimi amaçların dersin özelliklerine uygun biçimde taksonomik olarak saptanmadığı; ilköğretim çağındaki çocukların bilişsel, duyuşsal ve devinimsel hazır bulunuşluk düzeylerine pek uygun olmadığı; davranışa dönüştürülebilmede, süre, öğrenci yaşı ve yer yer soyuta kaçan anlatımlara yer vermesi bakımından zorluk çekebileceği gibi konularda eleştiriler bulunmaktadır.<sup>91</sup> Erden, İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Program'ı dersinin genel amaçlarını her iki uzmanın yaklaşım biçiminden farklılık göstermektedir O'na göre yukarıda idealize edilen amaçların, zaman bakımından ön görülen sürede gerçekleşmesi imkânsızlaşmaktadır.<sup>92</sup>

---

<sup>89</sup> MEB, **İlk Öğretim Okulu Ders Programları**, İstanbul, 2000, s. 11-12.

<sup>90</sup> Kısakürek, M. A, **a.g.m.**, s. 8-9.

<sup>91</sup> Sözer, E., **a.g.m.**, s. 25.

<sup>92</sup> Erden, M., **a.g.e.**, s. 17.

Yukarıda görüldüğü gibi, amaçlar, milli eğitimin amaçlarından başlayarak dersin amaçlarına doğru somutlaşmaktadır. Eğitimin amaçları açık olarak belirlenmezse, eğitimi ilgilendiren kaynak, içerik ve yöntemlerin tasarlanması ve seçiminde iyi bir temel kurgulanmaz.<sup>93</sup> Programa katılan öğrencilerin kendi öğrenme etkinliklerini düzenleyebilmeleri için amaçları, yani kendilerinden ne beklediğini bilmeleri gerekmektedir.<sup>94</sup> Bu yüzden eğitim, bireyi sadece toplumun kültürel değerlerini aktarmaya yöneltmekle kalmaz, aynı zamanda bireylerin çeşitli alanlardaki yeteneklerini önce tespit edip sonrada geliştirmekle de yükümlü olur.<sup>95</sup> Bütün bunları göz önüne aldığımızda Sosyal Bilimlerin dolayısıyla Sosyal Bilgilerin önemi daha iyi anlaşılır.<sup>96</sup> Sosyal Bilgiler, toplum içinde yaşayan insanın, o toplumda yaşayışı, ilişkileri, kültürü, dünya milletleri arasındaki yeri ve genel bilginin önemli bir bölümünü kapsadığına göre, genel eğitimin de önemli bir parçasıdır.<sup>97</sup>

## 2.5. Sosyal Bilgiler Programı ve Programın Temel Özellikleri

Programlar, genelden özele doğru bir hiyerarşi izler. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz; Eğitim programından, bir dersin programına doğru, Eğitim Programı, Öğretim Programı, Ders Programı, Ünite Programı ve Konu Planıdır.<sup>98</sup> Böyle bir hiyerarşide, her bir program, bir üst programla, amaçlar ve içerik yönünden ilişkilidir ve birbirinin kapsamına girer. Sorumluluk taşıyan öğretmen konu planını uygulayarak sorumluluklarının bitmediğini, konu planının, milli eğitim amaçlarını gerçekleştirmede en son basamak olduğunu bilir. Çünkü Modern eğitim-öğretim faaliyetleri içinde, öğretmenler önemli bir yere sahiptir. Öğretmenlerin, okullarda üstlendiği öğretim uzmanlığı, öğretme, güdüleyicilik, idarî roller, liderlik, danışmanlık ve model olma gibi görevleri vardır.<sup>99</sup> Bu görevler içinde yer alan öğretme sürecinde, öğretimi hangi ilke ve yöntemlerle, hangi araç ve gereçleri kullanarak yapması gerektiğini bilmeleri; derslerin genel hedefleri, işlenen ders konularının temel stratejileri ve amaçları gibi önemli temel esaslar hakkında da fikir ve görüş sahibi olmaları gerekir.<sup>100</sup> Öğretmenlerin hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmaları gereken Eğitim programları, "programın öğeleri olan amaç, içerik, öğrenme-

<sup>93</sup> Mager, R. F. **Eğitim Amaçlarının Hazırlanması** (Çev. Osman Yaralıoğlu), İzmir, 1996, s. 5.

<sup>94</sup> Selvi, Kıymet. **Öğretim Amaçlarının Belirlenmesi**, Eskişehir, 1998, s. 2.

<sup>95</sup> Demirel, Özcan, "Eğitimle İlgili Temel Kavramlar" **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, Ankara, 2001, s. 4-6.

<sup>96</sup> Özoğlu, S. Ç., **Liselerde Sosyal Bilimler Öğretimi**, Ankara, 1974, s. 13.

<sup>97</sup> Paykoç, F., **a.g.e.**, s. 5.

<sup>98</sup> Varış, F., **a.g.m.**, s. 7.

<sup>99</sup> Atasoy, E., **Coğrafya Bilimi ve Coğrafya Öğretimine Giriş**, Bursa, 2004, s. 294.

<sup>100</sup> Doğanay, H, Zaman, S., "Orta Öğretim Coğrafya Eğitiminde Hedefler- Stratejiler ve Amaçlar", **Doğu Coğrafya Dergisi**, S. 8, Erzurum, 2004, s. 9.

öğretme süreci ve değerlendirme boyutları arasındaki hareketli ilişkiler bütünü yansıtır.<sup>101</sup> Bu hareketli ilişkiler bütünü bir takım soruların sorulmasıyla kendini gösterir. Örneğin, Bir eğitim programının "amaç" boyutunda Niçin? sorusuna yanıt aranır. Şimdi çeşitli niçin soruları sorarak bu konuyu biraz açalım. Sosyal Bilgiler dersini niçin öğreniyoruz? Sosyal Bilgiler dersinin ilköğretim okulunda okutulmasının amacı nedir? Bu dersin programının amaçları neler olacak? Bu tür sorulara yanıtlar aranmalıdır. Sorular sorulması gereken diğer boyutu içerik kavramı oluşturmaktadır ve Ne? sorusunun yanıtı önem taşır. Soru sorulması gereken bir başka nokta ise Öğrenme- öğretme sürecidir. Öğrenme- öğretme süreci boyutunda da Nasıl? ya da öğreteceğimiz şey ne olmalıdır ki programda yer alan amaçlar gerçekleştirilebilsin şeklinde olmalıdır. Programın içeriğinin belirlenen amaçlara ulaşılmasında sunuluş biçimi önemli bir faktör iken, Programın Ölçme-değerlendirme boyutunda nitelik denetiminin yapılması önemlidir. Bu sisteme sürekli dönüş anlamına gelir.<sup>102</sup> Tüm söylediklerimizi birkaç cümleyle toparlayacak olursak Sosyal Bilgiler eğitimi programı, bireyin uzun dönemli eğitim amaçlarına ulaşmasına yardım etmek amacıyla yönelik her türlü öğrenim yaşantılarını kapsayan öğrencinin zihinsel, devinimsel, duyuşsal ve sosyal yönlerden gelişimine yardım eden, bir programdır<sup>103</sup> ve milli eğitimin ve öğretim kurumunun amaçlarına dönüktür.

### 2.5.1. Sosyal Bilgilerin İlköğretim Programında Yeri ve Önemi

Türk Milli Eğitim Sistemi birbirine bağlı olan ilk-orta-yüksek olmak üzere üç öğretim kademesinden oluşmaktadır. Bu oluşum, okul sisteminin yapısını belirlemek amacı güder. 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 1. maddesinde "ilköğretim" tanımlaması şu şekildedir. "İlköğretim kadın ve erkek, bütün Türklerin milli gayelere uygun olarak bedeni, zihni ve ahlaki gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir" şeklindedir. Esasen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda "temel eğitim" olarak ifade edilen bu basamak 16.06.1983 tarih ve 2842 sayılı kanunun 7. maddesi ile "ilköğretim" olarak değiştirilmiş<sup>104</sup> Kavramsal açılım bölümünde de ele alındığı gibi İlköğretim 6–14 yaş grubundaki öğrencilere temel becerileri kazandırarak onları hayata ve bir sonraki eğitim kurumlarına hazırlayan bir

<sup>101</sup> Demirel, Özcan. **Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı**, Ankara, 1999, s. 28

<sup>102</sup> Sözer, E., **a.g.m.**, s. 17.

<sup>103</sup> Varış, F., **a.g.m.**, s. 14.

<sup>104</sup> Gültekin, Mehmet; **Temel Eğitim İkinci Kademe İçin Alternatif Program Modelleri**, Eskişehir, 1999, s. 2.

eğitim devresi olarak değerlendirilmektedir.<sup>105</sup> Bu eğitim devresinin içeriği 1998–1999 öğretim yılından başlayarak ilköğretim okulu haftalık ders dağıtım Çizelgesi Çizelge 1’de sunulmuştur.

**Çizelge 1: İlköğretim Okulu Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi**

	6.Sınıf	7.Sınıf	8.Sınıf
Türkçe	5	5	5
Matematik	4	4	4
Hayat Bilgisi	-	-	-
Fen Bilgisi	3	3	3
Sosyal Bilgiler	3	3	-
Vatandaşlık ve İnsan H. Eğ.	-	1	1
T.C. İnkılâp Tarihi Atatürkçülük	-	-	2
Yabancı Dil	4	4	4
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	2	2	2
Resim-İş	1	1	1
Müzik	1	1	1
Beden Eğitimi	1	1	1
İş Eğitimi	2	2	2
Trafik ve İlk Yardım Eğitimi	1	-	1
Seçmeli Dersler	3	3	3
<b>TOPLAM</b>	<b>30</b>	<b>30</b>	<b>30</b>

**Bkz., Sözer, Ersan. "Sosyal Bilgiler Programının Amaçları, İlkeleri ve Temel Özellikleri", Sosyal Bilgiler Öğretimi. (Ed. Gürhan Can) Eskişehir, 1998, s. 21.**

Çizelge 1’e göre ilköğretim okullarının 6. ve 7. sınıflarda haftada üçer saat Sosyal Bilgiler dersi olarak düzenlenmiştir. 8. sınıflarda bu dersin yerini haftada iki saatlik T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi alırken 7. ve 8. sınıflarda haftada birer saatlik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi programa yerleştirilmiştir.

Çizelgedeki dersler ile ilgili açıklama yapmamız gerekirse bu programa göre Hayat Bilgisi dersi Sosyal Bilgiler dersinin çekirdeğini oluşturmaktadır ve bu iki ders mihver (eksen) ders özelliği taşımaktadır. Mihver ders yaklaşımının öğrencinin küresel algılama özelliğine uygun olduğu söylenebilir. Sosyal Bilgiler dersi Resim, Türkçe, Müzik, Vatandaşlık ve İnsan Hakları, Fen bilgisi, Matematik ve diğer dersler ilişkilendirilebilir.<sup>106</sup>

<sup>105</sup> Fidan, N, M. Erden, **a.g.e.**, s. 212.

<sup>106</sup> Sözer, E., **a.g.m.**, s. 26.

Yani Sosyal Bilgiler dersinde "Türkiye'miz" ünitesi işlenirken Türkçe dersinde Türkiye ile ilgili bir metin veya şiir işlenmektedir. Ayrıca Matematik dersinde yurdumuzu konu alan problemler işlenerek dersler arası etkileşim gerçekleştirilmektedir. İlköğretimin en önemli görevi temel kültür öğelerini ve yurttaşlık bilgilerini kazandırmak; çocuğu toplumla uyumlu duruma getirmektir. Ayrıca Sosyal Bilgiler öğretiminde toplumun kültürü kadar, insanlığın ortak malı durumuna gelen öteki toplumların kültür öğelerinin de önemle incelenmesi ve ele alınması zorunluluğu unutulmamalıdır.<sup>107</sup>

İnsanın toplumsallaşması için biyolojik yapısı dışında kültürel, toplumsal ve psikolojik boyutlarının ele alınması gerekliyse de ayrı dersler için öğretim zamanının yetersiz olması nedeniyle ilköğretim için bu tutarlı olmayabilir. Çünkü ilköğretimdeki çocuklar için kapsamlı ayrıntılara girmek onların öğrenme durumlarına uygun değildir.<sup>108</sup> Sosyal Bilgiler dersi ilköğretim okullarının birinci ve ikinci devresinde yer alan en önemli derslerden biri olarak görülür<sup>109</sup> ve İlköğretimin ilk üç yılında Hayat Bilgisi; 4., 5., 6., ve 7. sınıflarda ise Sosyal Bilgiler dersi yoluyla birçok bilgi ve becerinin kazandırılmaya çalışılır. Bilgi ve beceri kazandırıcı özelliğine bir ek olarak Sosyal Bilgiler dersinin, kişilik gelişimi için gerekli olduğundan söz edilebilir. Bu ders vasıtasıyla öğrenci, toplumsal problemlerle yüz yüze gelir bu yüz yüze geliş onun toplumsal yaşama kaynaşmasına neden olur. Bu önemli işlev, Sosyal Bilgiler dersi sayesinde gerçekleştirilir.<sup>110</sup> Sosyal Bilgiler sayesinde elde edilen kazanımların ve bireyde istenilen davranışların gelişmesi büyük ölçüde okullardaki öğrenme sürecinin gerçekleşmesine bağlıdır. Öğrencinin ne bildiği, neyi yapabileceği, öğretmenin ne şekilde hangi öğretim yöntemlerini ve eylemleri kullanacağı önemlidir. Bu nedenle öğrencileri mümkün olduğunca derse katacak ve öğrenci dikkatini sağlayacak yöntemler seçilmelidir. Bu yöntemleri kullanan öğretmenler, öğrencilerin zihinlerindeki merak duygularını ilerletmeleri için cesaretlendirerek, araştırma isteklerinin geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Yine öğretmenlerin daha kaliteli bir öğretim yapabilmeleri için yeterli kaynak ve araç-gerece sahip olmaları gerekir.<sup>111</sup> Araç ve Gereçle zenginleştirilmiş bir ortamda öğrenci daha iyi öğrenmektedir.<sup>112</sup>

<sup>107</sup> Kısakürek, M. A., **a.g.m.**, s. 6

<sup>108</sup> Sönmez, Veysel, **Sosyal Bilgiler Öğretimi Öğretmen Kılavuzu**, Ankara, 1994, s. 4.

<sup>109</sup> Erden, M., **a.g.m.**, s. 4.

<sup>110</sup> Sözer, E., **a.g.m.**, s. 8.

<sup>111</sup> Demirkaya, H., "Yaşantısal Öğrenme Kuramının Coğrafya Öğretimine Uygulanması", **Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.13, Burdur, 2004, s. 94.

<sup>112</sup> Dilaver, H., Hüseyin, "Okul Radyosu Programlarının Değerlendirilmesi" **Milli Eğitim**, S. 74, Ankara, 1987, s. 21.



### 2.5.2. Sosyal Bilgiler Program İçeriği

Öğretim yöntemleri ve kullanılan materyaller kadar dersin içeriği de önemlidir. İşlenen konularda beceriler ve etkinlikler işleniş sırasına göre yer almalıdır. Bilgiler yeterince hatırlatıcı bir işlev görecektir ayrıntıda olmalıdır. Etkinliklerin hatırlanması için gerekli olan tüm bilgiler tahtaya yazılmalı ve öğrencilerin hayal güçlerini kullanmalarını kolaylaştırılmalıdır.<sup>113</sup> Buradan hareketle içeriğin kapsam alanını belirlememiz gerekirse şunları söyleyebiliriz; İçerik seçimi, hangi tema ve konulara önem verileceğini, hangi düzeylerde bilgi seçileceğini, böyle bir seçim için ne gibi ölçütler kullanılacağını ve seçilen içeriğin nasıl düzenleneceğini kapsar.<sup>114</sup> İçerik konusunda sorulacak soru "ne öğretelim?" sorusunun yanıtını verir. İçerik konusunda sorulacak soru davranışsal amaçlar için bir "araç"tır. Bu bakımdan içerik kavramıyla, öğrencilere davranışsal amaçlar kazandırmak üzere seçilerek düzenlenen ünite ya da konular anlatılır. Bunun nedeni, özel amaç ve davranışlar doğrultusunda içeriğin düzenlenmesinde saklıdır.<sup>115</sup> İçeriğin düzenlenmesinde gözetilmesi gereken kurallar vardır. İçerik, davranışsal amaçlarla uyumlu, çağdaş, bilimsel, sanatsal ve felsefi bilgiyle donatılmış, öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyine uygun, somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora ve bilinenden bilinmeyene, kendi içinde mantıksal bir tutarlılıkla düzenlenmelidir.<sup>116</sup> Erden'e göre, Sosyal Bilgiler programı, geniş alanlar desenine uygun hazırlanmalıdır. Bu desende iki ya da daha fazla birbiriyle ilişkili konular tek bir geniş çalışma alanı içinde ele alınır. Sosyal Bilgiler programında Tarih, Coğrafya, Ekonomi, Antropoloji, Siyaset, Sosyoloji gibi disiplinlerden seçilmiş birbiriyle ilgili konular Sosyal Bilgiler adı altında toplanarak çalışılmaktadır.<sup>117</sup> Sosyal Bilgiler programına bu şekilde farklı disiplinler yardımıyla yaklaşılmasının birçok yararı vardır. Sosyolojik yaklaşımın konularını içeren yoksulluk, iş ve istihdam, şehirleşme, sanayileşme gibi problemler sosyolojik anlamlarının genel kullanımlarından ayrı bir örnek olay yöntemiyle ele alınabilir. Ancak bu işlem yapılırken o alanın gerektirdiği bilgiye sahip olunmalıdır. Sosyal anlayış ve davranışların gerçekleşmesi ancak bu şekilde olanaklı olabilir.<sup>118</sup>

---

<sup>113</sup> Moore, K., **Öğretim Becerileri** (Çev. Nizamettin Kaya), Ankara, 2000, s. 78.

<sup>114</sup> Kısakürek, M. A., **a.g.m.**, s. 16.

<sup>115</sup> Sözer, E., **a.g.m.** s. 61.

<sup>116</sup> Sönmez, V., **a.g.e.**, s. 68.

<sup>117</sup> Erden, M., **a.g.e.**, s. 31.

<sup>118</sup> Varış, F., **a.g.e.**, s. 133.

Sosyal Bilgiler dersinin içeriğini yaşadığımız toplum ve ülkenin dışına taşıran tanımlama biçimlerine de rastlamak mümkündür. Örneğin; Sosyal Bilgiler, çocukların toplumda yaşayabilmelerini kolaylaştıracak yakın çevreyi, dün, bugün ve gelecek açısından tanıtmayı amaçlamaktadır. Bunu yaparken de ülkemizdeki ve öteki ülkelerdeki yaşam biçimlerini inceler.<sup>119</sup> İçerik konusunun buraya kadarki ele alınılış şeklinden başka içeriğin öğrenciyi yönlendirme biçiminden de bahsetmek gerekmektedir. Türkiye'de gerek ticari amaçlı gerekse MEB tarafından hazırlanan ders kitapları vardır. Bu kitapların içeriği incelendiğinde ne yazık ki konuların programın felsefesine uygun bir biçimde ele alınmadığına ve bu kitapların inceleme ve araştırmaya yönlendirmekten ziyade bilgileri ezberlemeye teşvik ettiğine tanık oluyoruz.<sup>120</sup> Bu tanıklığımızı somutlaştıran ve öğrenciyi ezberciliğe teşvik eden bu içerik ve amaç, ön görülen ders saati sayıları ve yüzde oranıyla birlikte aşağıda verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 02.04.1998 tarih ve 62 sayılı Kurulu Kararı ile kabul edilen ve Nisan 1998 tarih ve 2487 Sayılı Tebliğler Dergisi'nde yer alan Sosyal Bilgiler programında 6. ve 7. sınıflar için içeriğe yönelik üniteler çizelge 2'de gösterilmiştir.

**Çizelge 2: Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Üniteleri**

<b>6. Sınıf Üniteleri</b>	<b>Amaç Sayısı</b>	<b>Öngörülen Ders Saati Sayısı</b>	<b>Oran (%)</b>
Demokratik Hayat	23	18	17
Coğrafya ve Dünyamız	18	18	17
Türkiye Tarihi	14	18	17
Moğollar ve Diğer Türk Devletleri	6	12	11
Türkiye'miz	32	21	19
Osmanlı Devletinin Kuruluşu	14	21	19
<b>Toplam</b>	<b>107</b>	<b>108</b>	<b>100</b>

Bkz., MEB, İlköğretim Okulu Ders Programları, İstanbul, 2000, s. 19.

<sup>119</sup> Kısakürek, M. A., a.g.e., s. 6.

<sup>120</sup> Erden, M., a.g.e., s. 21.

**Çizelge 3: Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Üniteleri**

<b>7. Sınıf Üniteleri</b>	<b>Amaç Sayısı</b>	<b>Öngörülen Ders Saati Sayısı</b>	<b>Oran (%)</b>
Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri	25	24	22
İstanbul'un Fethi ve Sonrası	11	18	18
Avrupa'da Yenilikler	5	9	8
17 ve 18. yıllarda Osmanlı Devleti	8	12	11
19 ve 20. Yıllarda Osmanlı Devleti	10	12	11
Osmanlı Kültür ve Uygarlığı	4	9	8
Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası	23	24	22
<b>Toplam</b>	<b>86</b>	<b>108</b>	<b>100</b>

Bkz., MEB. İlköğretim Okulu Ders Programları, İstanbul, 2000, s. 36.

1998 tarihli tebliğler dergisinde yayınlanan içerikte bulunmayan ancak Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın Eylül 1999 tarih ve 2504 Sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan bazı konular da vardır. Bunlar, "Atatürkçülükle İlgili Konular"; Kasım 1999 tarih ve 2506 Sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanarak içeriğe dâhil edilmiştir. Yine aynı şekilde 1998 yılı içeriğinde olmayan ama sonradan ilave edilen, "Doğal Afetler ve Zararlarından korunma Yolları" ve Temmuz 2002 tarih ve 2538 Sayılı Tebliğler Dergisi ile de "Ermeni Sorunu" ile ilgili konular içeriğe eklenerek içerik, 1998 deki içerikten farklılaştırmıştır.<sup>121</sup> Böylelikle 1994 Ders çizelgesinden farklılıklar sergilemiştir<sup>122</sup>

### 2.5.3. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğrenme- Öğretme

Doğumla birlikte başlayıp ölüme kadar devam eden eğitim süreci içerisinde insanların öğrendiklerini başkalarına da öğretme eğilimleri göstermeleri, öğrenme-öğretme sürecinin önemini ortaya çıkarmıştır. Kısaca, öğretim kavramı, öğrenme kavramı ile birlikte düşünülmelidir. Çünkü öğretimin öğrenmeyi gerçekleştirdiği takdirde bir eğitsel değeri vardır.<sup>123</sup>

<sup>121</sup> MEB, **Tebliğler Dergisi**, 1998, s., 531-560, Kocaoluk, Mehmet Şükrü, Kocaoluk, Fatma, **İlköğretim Okulu Programı 1-8**, İstanbul, 2002, s. 285-306.

<sup>122</sup> MEB, **Tebliğler Dergisi**, S. 2414, 1994, s. 692-693.

<sup>123</sup> Güngördü, E., **Coğrafya'da Öğretim Yöntemleri, İlkeler ve Uygulamalar**, Ankara, 2002, s. 7.

Çünkü eğitim sürecinde öğrenme, şeklinde kuramsallaşmış ve okul yapısının vazgeçilmez ögesi haline gelmiştir. Bu tanımlamaya bağlı olarak öğrenme –öğretme ile ilgili şunları söyleyebiliriz: Öğrenme, bireyin çevresi ile etkileşimi neticesinde oluşan kalıcı davranış değişimidir. Bu değişme, davranışların istenilen nitelikte olmasına olanak hazırlar.<sup>124</sup> İstenilen davranışların oluşturulmasında da takip edilmesi gereken bir sıralama vardır. Bu sıralamayı şu şekilde dile getirebiliriz. İstenilen davranışlar öğrencilere davranış bilimlerinin verilerine dayalı olarak kazandırılırken öncelikle eğitimin amaçları belirlenmeli, daha sonra amaçları gerçekleştirici nitelikte öğrenme- öğretme ortamı düzenlenmeli ve istenilen davranışlar ya da değişiklik oluşturulmalı,<sup>125</sup> son olarak da amaçlara ulaşıp ulaşılmadığı değerlendirilmelidir.<sup>126</sup> Öğrenme ortamında öğrencilerin birbiriyle etkileşimi ise üç farklı biçimde olmaktadır. Birincisi, sınıfın en iyisi olabilmek için öğrencilerin yarıştıkları etkileşim, ikincisi, diğerlerinin başarı ya da başarısızlığı ile hiç ilgilenmeksizin, öğrenme amaçları doğrultusunda bireysel olarak çalıştıkları etkileşim ve üçüncüsü de ortak öğrenme amaçlarını gerçekleştirmek için arkadaşlarıyla işbirliğine dayalı öğrenme ortamının oluşmasındaki etkileşimdir.<sup>127</sup> Ayrıca, öğretmenin, okulun ve sınıfın nitelikleri de öğrencinin başarısını etkilemektedir.<sup>128</sup> Ancak öğretmenle ilgili noktada öğretmenlik mesleğinin cazip hale getirilmesi de gerekmektedir.

---

<sup>124</sup> Fidan, N., Erden, M., a.g.e., s. 20.

<sup>125</sup> Yalın, H., İbrahim, **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**, Ankara, 1999, s. 181.

<sup>126</sup> Aytuna, A., Hasip, “Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme” **Milli Eğitim**, S. 76, Ankara, s. 23-32.

<sup>127</sup> Yılmaz, A., “İşbirliğine Dayalı (Kubaşık) Öğrenme Yönteminin Yüksek Öğretim Sınıflarında Kullanılması”, **Eğitim Yönetimi**, S. 28, Ankara, 2001, s. 596.

<sup>128</sup> Bloom, S.,B., **İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme** (Çev. Durmuş Ali Özçelik), s. 108.

Öğrenme konusu ile ilgili dile getirilen bu yaklaşımın ardından dile getirilmesi gereken diğer önemli bir konuda “öğretme” dir. Öğretme konusu genel anlamda bir etkinliktir. Bu etkinlik, öğrenmeyi sağlama ve rehberlik kavramları tarafında kurgulanmaktadır. Bu yaklaşım aynı zamanda öğrenme ve öğretme kavramları arasındaki farkı da ortaya koyucu bir nitelik sergilemektedir. Bu anlamda öğretme kavramında asıl olan planlı ve programlı öğretmedir.<sup>129</sup> Yani, planlı ve programlı etkinlikler öğretim olarak adlandırılır. Eğitim sürecinde öğrenme, öğretim yoluyla gerçekleştirildiğine göre biz buradan şu sonucu çıkarabiliriz: Öğretme ve öğrenme planlı bir şekilde birbiriyle<sup>130</sup> iç içe iki etkinliktir ve öğretmede öğreticinin, öğrenmede ise öğrenenin ağırlığı daha fazladır. Çünkü yaşadığımız çevreye uygulanabilirlik özelliğine sahip olan Sosyal Bilgiler yaratıcı düşüncüyü geliştirmenin yolu öğretilen bilgilerin günlük yaşamda uygulanabilirliğini sağlamaktan geçer. Bu açıdan yaratıcı düşüncenin gerçekleştirilmesinde en önemli görev öğretmenlere düşmektedir. Öğrencide yaratıcı düşüncenin gelişmesine katkı sağlayan öğretmenlerin bazı özelliklere sahip olması gerekir. Bu özellikler; adil, tarafsız, saygılı, duygusal yönden sağlam, hayal ve yaratma gücü kuvvetli, şakacı, mizah duygulu ve demokratik olması; kendini yetiştirmeye çalışması; en etkili öğretim yöntemlerini kullanması; güvenilir, düzenli ve görev duygusuna sahip olması; dinlemeyi ve tartışmayı sevmesi; ses ve konuşma tarzı açık ve anlaşılır olması; olumlu tutumlara sahip olması; öğrencileri çalışmaya teşvik etmesi ve konuşan yerine konuşturan olması; bireysel farklılıkların bilincinde olması; öğrencileri kendi sorunlarını çözme konusunda alternatifleri düşünmeye itmesi; toplumca benimsenen milli eğitim felsefesi ile uygunluk içinde olması; bilinenlerle uğraşan değil, bilinmeyen üzerinde öğrenciyle uğraşması; okulu hayata uyduran, meslek ahlakına uyan ve gerektiğinde davranışlarını iyiye doğru değiştirebilir olmasıdır.<sup>131</sup> Görüldüğü üzere öğretmenin nitelikleri, öğrencinin yaratıcılığını belirlemede veya ortaya çıkarmada oldukça önemlidir. Gerçekte pasif eğitim düzenimiz yaratıcılığın gelişmesinden çok uyumsuzluğunu desteklemektedir. Bütün öğrencileri aynı kalıba sokma eğilimi eğitsel geleneklerimiz arasındadır.<sup>132</sup> Oysa nitelikli bir öğretmen, eğitim-öğretim yılı başındaki ilk dersinde öğretim felsefesi ve öğretim yöntemlerini öğrencilerin bireysel öğrenme stillerini belirleyerek plânlı<sup>133</sup> Öğrenciler birey olarak öğretim ve öğrenme sürecindeki fikirlerini ortaya

<sup>129</sup> Erden, Münire, Akman Yasemin, **Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretme**, Ankara, 1996, s. 161.

<sup>130</sup> Kılıç, Durmuş, “İlk Öğretimde Ders Planları ve Karşılaşılan Problemler” **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 6, Aralık 2002, s. 96.

<sup>131</sup> Barth, J. L. ve Demirtaş, A., **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi Kaynak Üniteler**, Ankara, 1997, s. 13-14.

<sup>132</sup> Baymur, F., **Genel Psikoloji**, Ankara, 1984, s. 248.

<sup>133</sup> Demirkaya, H., **a.g.m.**, s. 9.

koyar. Fikirlerin bir araya gelmesi ve yeni oluşumların öğrenci tarafından organize edilebilmesi için öğretmenin alanına hâkim olması gerekir. Eğiten ve eğitilen aynı türden varlıklardır. Birbirlerinden ancak bilgi ve bunun belirlediği yetenek kapsamlarıyla ayrılırlar. Bu nedenden dolayı öğretmen her Sosyal Bilgiler dersi konusu için dikkatli yöntemler ve düşünceli yaklaşımlar geliştirmelidir.

Bu yaklaşımlara göre kısaca Öğrenme-öğretme süreçleri Sosyal Bilgiler Öğretimi programında öğrenmenin gerçekleştiği üçüncü boyutu oluşturduğunu ve bu boyutun MEB öğretim programlarında öğrenme-öğretme etkinlikleri, işleniş ya da dersin işleyişi gibi ifadelerle dile getirildiğini söyleyebiliriz.<sup>134</sup> Öğretme ve öğrenme süreçlerinin tanımlanmasının ardından bu süreçlerin istenen yönde gerçekleşebilmesi için yapılması gereken şeylerden de söz edilmelidir. Bu süreçlerin istenen yönde gerçekleşebilmesi için süreç öncesinde bir plan yapılmalıdır. Önceden yapılan bir hazırlığın sınıfta herhangi bir güçlükle karşılaşılması, işlerin güvenli ve gönül rahatlığı içinde sürdürülmesi ve verimli bir çalışma ile de amaçlara en kısa yoldan ulaşılması gibi öğretime pratik faydaları olacaktır.<sup>135</sup> Olgu, kavram, genellemelerin önemli olduğu Sosyal Bilgiler öğretiminde yöntem yönünden yaygın olan yanlışlıklardan biri, öğretmenlerin bu sosyal araştırmaların ürünlerini kalıp şeklinde ezberletmesidir.<sup>136</sup> Bu açıdan dersi yönlendiren öğretmenin sosyal araştırmaların ürünleri olan olgu, kavram ve genellemelerin öğretimi sırasında ezberden kaçınması, öğrencilerin anlayabileceği şekilde uygulamalarla içeriği özetleme yoluna gitmesinde yarar vardır. Sosyal Bilgiler öğretiminde sağlanması gereken önemli temel unsurlardan biri kavramların anlaşılma düzeyidir. Öğrenilen her yeni kavram bir diğer kavramın anlaşılmasını kolaylaştıracak, öğrenciler kavramlar içinde farklı çıkarımlara giderek yaratıcı düşünmeyi öğrenecekler ve beceri kazanacaktır. Kavramları bu düzeyde anlayan öğrenciler benzer kavramları anlama konusunda problem yaşayamayacak ve genellemelere ulaşacaklardır. Ayrıca okullarda öğretiminde yaratıcı bir süreci gerçekleştirmek için Sosyal Bilgiler laboratuvarlarının olması zorunludur. Uygulamadan yoksun ve yalnızca teorik yönü ile ele alınan Sosyal Bilgiler cazibesini kaybedecektir. Eğitimin amacı, diğer kuşaklarının yaptıklarını yineleyen değil, yeni şeyler yapabilme yeteneği olan insanlar yaratmaktır.<sup>137</sup> Arzu edilen bu amacın gerçekleşmesi; etkili, güçlü, yenilenen yapıdaki özgün koşulları meydana getirmekle mümkündür.<sup>138</sup> Okul öğrenmeleri genellikle planlı ve belli bir sıra içinde gerçekleşmesi ve öğrencilere genellikle belli problemler karşısında nasıl davranmaları gerektiği öğretilmesi yüzünden, yaratıcılık becerileri gelişmemektedir. Öğrencinin yaratıcılık becerisinin gelişebilmesi için, okulda problem çözme becerisinin geliştirilmesi, öğrencilerin

---

<sup>134</sup> Demirel, Ö., **a.g.e.**, s. 36.

<sup>135</sup> Yaşar, Şefik, "Sosyal Bilgilerde Öğretim Etkinliklerinin Planlanması" **Sosyal Bilgiler Öğretimi** ( Ed. Gürhan Can), s. 143.

<sup>136</sup> Şahin, C., **a.g.e.**, s. 81.

<sup>137</sup> Sungur, N., **Yaratıcı Düşünce**, İstanbul, 1992, s. 41.

<sup>138</sup> Girgin, M., "Neden Coğrafya Öğreniyoruz?" **Doğu Coğrafya Dergisi**, S. 5, Erzurum 2001, s. 130.

düşüncelerini serbestçe açıklamalarına izin verilmesi ve beyin fırtınası tekniği kullanarak, öğrencilere kimse tarafından eleştirilmeden düşüncelerini söyleme fırsatı verilmelidir.<sup>139</sup>

#### Çizelge 4: Öğretim Yaklaşımları ve Dayandıkları Öğrenme Kuramları

Modelin İsmi	Dayandığı Öğrenme Kuramı	Modeli Geliştiren
Programlı Öğretim	Davranışçı Yaklaşım	Skinner
Buluş Yoluyla Öğretim	Bilişsel Yaklaşım	Bruner
Sunuş Yoluyla Öğretim	Bilişsel Yaklaşım	Ausubel
Eğitim Durumları	Bilgiyi İşleme	Gagne
Temel Öğretim	Davranışçı Bilişsel Yaklaşım	Glaser
Okulda Öğrenme	Davranışçı Bilişsel Yaklaşım	Bloom

**Bkz., Erden, Münire, Yasemin Akman, Eğitim Psikolojisi Gelişim – Öğrenme-Öğretme, Ankara, 1996, s. 162.**

Yukarıda öğretme ve öğrenme süreçleriyle ilgili olarak yapılması gereken planların<sup>140</sup> hem zeminin hazırlayıcı olan ilk bilimsel ve deneysel araştırmalar 20. Yüzyılın başında başlamış ve öğrenmeyi açıklayıcı ilke ve kuramlar ileri sürülmüştür.<sup>141</sup> Yukarıda Çizelge 4'te, belirtilen bazı öğrenme ve öğretme modelleri kuram sahipleriyle birlikte sergilenmeye çalışılmıştır. Bu ileri sürüşler neticesinde elde edilen bulgular öğretime uygulanmış sonuçta da öğretim ve öğretimle ilgili kuramsal çalışmalara ulaşılmıştır. Sosyal Bilgiler dersinin daha çok bilişsel (cognitive) yönü ağır bastığından, genellikle bu alanda, bilgi kazandıran derslere dair ilke ve teknikler uygulanmakta, özellikle ilköğretimde, gözlem, deney ve inceleme yaparak öğrenmeye ağırlık veren yöntem ve teknikler Sosyal Bilgiler dersinde etkisini yitirmekte, sözel yönü daha ağır basan modeller önem kazanmaktadır.<sup>142</sup> Sözel bilgiler, sözel zincirleri kapsar ve basit olguları ve basit olguların birbirini takip etmesiyle meydana gelir. Bu sebeple Sosyal Bilgiler öğretiminde dikkat edilmesi gereken noktalar vardır.<sup>143</sup> Bu noktalar şu şekilde sıralanabilir. 1- Öğretmenler ders kitaplarında yer sözel bilgilerden önem sırasına göre bir derecelendirme yapmalı ve bilgilerin verilmesinde bu noktayı dikkate almalıdır. 2- Sözel bilgiler, öğretilirken aralıklı olarak tekrar yapılması gerekmektedir. 3- Sözel zincir öğretiminde, basit olguların öğretiminden farklı

<sup>139</sup> Erden, M., Akman, Y., a.g.e., s. 222.

<sup>140</sup> Kalkınmada, belli süreler içinde varılması istenen amaçları önceden belirleme, bu amaçlara varmak için kullanılacak araç ve mali kaynakların hazırlanması tedbirlerinin hepsine birden verilen ad. Bkz., Doğanay, Hayati, **Türkiye Beşeri Coğrafyası**, Ankara, 1994, s. 408.

<sup>141</sup> Planlama ilkeleri süreci için bkz., Başaran, E. İ., a.g.e., s. 44-49.

<sup>142</sup> Sözer, E., a.g.m., s. 75.

<sup>143</sup> Erden, M., Akman, Y., a.g.e., s. 196-198.



olarak sözel zincir bazen bölünebilir. 4- Bellek destekleyicilerinden sözel bilgilerin öğretiminde yararlanılabilir.

Öğretim için ayrılan zaman kesitinde içerik öğretimi için yapılabilecek birçok etkinliği kapsayan öğretim süreçleri, sınıf atmosferi, sınıf içi yönetim, öğretim kuramlarının sınıf atmosferinde kullanımı, öğretim ilke, yöntem ve teknikleri, görsel- işitsel araçlar v.b. öğrenme-öğretme ortamında yer alan her hususu kapsar<sup>144</sup> ve "nasıl öğretelim?" sorusuna yanıt oluşturur. Genel olarak "nasıl öğretelim" sorusuna yanıt vermek, eğitimde belirtilen amaçları gerçekleştirebilmek için, içeriğin kazandırılmasında yararlanılacak öğretim biçimini yani yöntemi ortaya koyar.<sup>145</sup> Yaratıcı düşüncenin ortaya konabilmesi için eğitim ortamının olabildiğince özgür olması, yaratıcı her davranış ve ürünün pekiştirilmesi, öğrencilerin küçük düşürülmemesi gerekir.<sup>146</sup> İnsanoğlu duyuşal güçlerle donatılmıştır. Görme, işitme, hissetme, tad alma ve koku alma duyuşlarımızdan özellikle ilk üçü görsel, işitsel ve dokunsal olanlar hedeflerimize ulaşmada bize yardımcı olurlar. Ancak, okullardaki klasik eğitimde bu duyuşlarımızın yalnızca önemi üzerinde durulmakta, öğrencilere ezbere dayalı bilgi öğretilmektedir.<sup>147</sup>

Genelde öğretim yöntemleri temel olarak dört başlıkta ele alınabilir. Bunlar sırasıyla; 1- Öğretmen ağırlıklı yöntem 2- Etkileşim ağırlıklı yöntem 3-Bireysel ağırlıklı yöntem 4- Tecrübe ağırlıklı yöntemlerdir.<sup>148</sup> Özelde Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikleri ise bir çizelge halinde vermeye çalışırsak Çizelge 5'te gördüğümüz şu manzarayla karşılaşırız.

<sup>149</sup>

<sup>144</sup> Küçükahmet, Leyla, **Eğitim Programları Öğretim İlke ve Yöntemleri**, Ankara, 1997, s. 19.

<sup>145</sup> Sözer, E., **a.g.m.**, s. 77.

<sup>146</sup> Demirci, C., **a.g.m.**, s. 9.

<sup>147</sup> Saygın, O., **Kişisel Değişim Stratejileri**, İstanbul, 1999, s. 31.

<sup>148</sup> Paykoç, Fersun, **Tarih Öğretimi**, Eskişehir, 1991, s. 70-73.

<sup>149</sup> Erden, M., **a.g.e.**, 102-103.

### Çizelge 5: Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Metot ve Teknikler

Araç gereç kullanımı, Öğrenme-öğretme sürecinde öğretimi desteklemek için zorunlu materyallerdir ve öğretim sürecini zenginleştirerek, öğrenme düzeyinin arttırılmasına yardım ederler. Bu tür araç-gereçler, öğrenme-öğretme sürecinde konu edilen soyutlamaları somutlaştırarak ilgi uyandırmakta ve güvenli gözlem yapma imkânının yanında farklı zamanlarda birbiriyle tutarlı içeriğin sunulmasını sağladığı gibi; tekrar-tekrar kullanılabilmekte ve içeriği basitleştirerek anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.<sup>150</sup> Bu önemi göz önünde bulundurularak Sosyal Bilgilerin öğretiminde kullanılacak araç-gereçleri şu şekilde sıralama olanağımız vardır.1- Gerçek eşya, giysi, anıtlar, süs eşyaları, silah, para, vb. 2-Yeryüzü şekilleri. 3- Bitki örtüsü, yağışlar, sıcaklık. 4- Güneş sisteminin basit modeli, maketler. 5-Bilgisayarlar, televizyon, video, sinema, radyo, teyp, ses bantları, 6- Tepegöz, epidiyoskop, ışıldak, kum masası, 7- Elektrikli dilsiz haritalar, Küre, pusula, termometre, barometre, rüzgar fırlıdağı ve oku, saat, takvim, tarih ve coğrafya şeridi, haritalar, atlaslar, resimler, fotoğraflar, krokiler, planlar, grafikler, levhalar, plastik yada kağıttan maketler, 8- Oyuncaklar, bebekler, mankenler, kuklalar, birbirini izleyen resim seti, çizgi resimler, figürler, afişler, kitaplar, ansiklopediler, dergiler, gazete kupürleri,

Büyük Grupla Öğretim Metotları	Küçük Grupla Öğretim Metot ve Teknikleri	Eğlendirici ve Eğitici Metotlar	Okul Toplum İlişisini Sağlayan Metot ve Teknikler
Anlatım	Küçük Grup Tartışması	Dramatizasyon	Toplumdaki Kaynaklar
Soru-Cevap	Beyin Fırtınası	Vızıltı Grupları	Gezi
Gösterim	İş Grubu	Benzetim	Çocuktan Çocuğa Yaklaşımı
Tartışma	Araştırma Grubu	Eğitici Oyunlar	
	İş Birliğine Dayalı Öğretim	Kart Oyunları	
	prospektüsler, broşürler, karatahta. <sup>151</sup>		

<sup>150</sup> Yalın, Halil İbrahim, **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**, Ankara, 1999, s. 70–71.

<sup>151</sup> Sözer, E., **a.g.e.**, s. 25.

#### 2.5.4. Sosyal Bilgiler ve Değerlendirme

Öğrencinin ders başarısı ve yaratıcılığı<sup>152</sup> üzerinde etkili olan pek çok değişken vardır. “Öğrenme değişkeni” olarak da adlandırılan bu değişkenler hemen tümüyle fizyolojik, psikolojik ve toplumsal durum ve koşullarla ilgilidir. Bunlar; başarı güdüsü, kaygı, ailenin nitelikleri, genel çevre özellikleri, öğrencilerin televizyon seyretme alışkanlıkları, evdeki bilgisayar kullanımı, ailenin sosyo-ekonomik durumu, temel demografik özelliklerdir. Bu faktörlerin tamamı okul dışı faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu faktörlere eşlik eden ve yine okul kavramıyla anılan ancak bu sefer okul içi faktörler olarak anılabilecek ise okul ve eğitim koşullarının yetersiz oluşu, eğitim programlarının niteliği, okul yöneticilerinin ve eğitim uzmanlarının yeterlilikleri, sınıf düzeyi, dersin türü ve niteliği, eğitim araçlarının niceliği-niteliği ve benzerleridir.

Bu faktörler, başarıyı etkileyen çok sayıda değişkeni içinde barındırırlar Okuldaki herhangi bir öğrenme faaliyetinin amaçlandığı şekilde gerçekleştirilerek sonuçlandırılması ve dolayısıyla da öğrencilerin başarılı olması ancak etkili ve olumlu bir öğrenme ortamı ve yaratıcılığın<sup>153</sup> oluşturulmasıyla sağlanabilir.

Bu faktörlerin bir sonucu olarak Eğitimde, amaçlara ne ölçüde ulaşıldığının belirlenmesi ise bir değerlendirme ile yapılır. Üzülerek ifade etmek gerekirse değerlendirme, birçok öğretmen, yönetici ve denetçi tarafından, yalnızca bir not verme işlemi veya kontrol olarak algılanmaktadır. Unutulmamalıdır ki her öğretim konusu ve bununla ilgili olarak elde edilen başarı, öğrencinin ve öğretmenin öğretim amaçlarına ne dereceye kadar yaklaşabildiğini gösteren bir belirtidir.<sup>154</sup> Bunun için bir değerlendirme yapılırken gözetilen şey, geliştirilen öğretim programının tasarlanan amaçları gerçekleştirecek nitelikte olup olmadığı ve genel olarak programın etkililiğine karar verecek nitelikte olmalıdır. Bu nedenle geliştirilen öğretim programı geliştirme aşamasında süreç değerlendirmesi, teorinin ardından da ürün

<sup>152</sup> Yirminci yüzyılın son çeyreğinden bu yana, farklı yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılan yaratıcılık kavramının hala tüm davranış bilimciler tarafından kabul edilmiş bir tanımı bulunmamaktadır. Tarihsel gelişim içerisinde kavramla ilgili olarak psikoanalitik, humanistik, gestaltçı, bilişsel ve karmaşık yaklaşımlarla değişik anlamlara gelecek tanımlamalar yapılmıştır. Bkz. Demirci, C., **a.g.m.**, s. 5.

<sup>153</sup> Humanistik yaklaşıma göre yaratıcılık, yaratıcı bir süreci bir taraftan bireyin bir teklifi dışında gelişen bir karmaşık ilişkisel ürünün ortaya çıkışı; öte yandan maddelerin, olayların, insanların yaşantılarındaki koşulları oluşturması olarak savunulmaktadır. Sungur, N., **a.g.e.**, s. 51.

<sup>154</sup> Güleç, S., Alkış, S., “İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerinin Derslerdeki Başarı Düzeylerinin Birbiriyle İlişkisi” <http://www.ilkogretim-online.org.tr>, 2003, s. 19-27, 10.5.2006.

<sup>154</sup> Güleç, S., Alkış, S., “İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerinin Derslerdeki Başarı Düzeylerinin Birbiriyle İlişkisi” <http://www.ilkogretim-online.org.tr>, 2003, s. 19-27, 10.5.2006.

değerlendirmesi olmak üzere iki şekilde ele alınmalıdır. Birinci olarak süreç değerlendirmesi sonunda verilere göre program hakkında gerekli olan değişimler gerçekleştirilerek program pratiğe hazır hale getirilir. İkinci olarak ise ürün değerlendirmesinde uygulanacak öğretim programının realitede etkinlik derecesinin belirlenmesi yapılmalıdır. Böyle bir değerlendirme yapılırken dikkate alınması gereken şeyler ise, öğrencilerin sınav sonuçlarının analizleri, mezunların işyerlerinde gözlemlenmesi, öğrenci ve öğretmenlerin program hakkındaki görüşlerinin alınmasıyla gerçekleştirilmelidir.<sup>155</sup>

Bir program geliştirme süreci içinde, kullanılış amacına göre; Tanıma ve yerleştirmeye yönelik değerlendirme. İzlemeye yönelik değerlendirme sonucu görmeye, (düzey belirlemeye) yönelik değerlendirme olmak üzere üç çeşit değerlendirme yer alabilir.<sup>156</sup>

Öğrenme-öğretme sürecinde öğrencilerin davranışlarında istendik yönde değişmelerin olup olmadığı yukarıda görüldüğü gibi ölçme ve değerlendirme ile belirlenmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerin eğitim gereksinimlerinin saptanması ile öğrenme-öğretme sürecinin etkililiğinin belirlenmesinde de ölçme ve değerlendirmeye gerek duyulur. Sosyal Bilgiler öğretiminde de bu bağlamda; ihtiyaç saptama, öğrencilerin hazır oluş durumlarını saptama, öğrenme eksiklerini belirleme ve düzey belirleme amacı ile değerlendirmeler yapılabilir.<sup>157</sup> Böyle bir değerlendirmede amaç, öğretim sırasında, genel ve özel amaçların ne olduklarını bilmek, genel bir açıklama ile anlatılmış eğitim amaçlarını, gözlenebilir ve ölçülebilir davranışsal amaçlara çevirip ders planları ya da sınav soruları olarak yazabilmektir. Aksi takdirde değerlendirmenin amacı, anımsama, yenileme ve bilineni ezberlemeyi ölçmek değildir. Bu nedenle ölçme ve değerlendirmede objektif olmakta gerekmektedir bunun için de kullanılan ölçme araçları etkilidir.<sup>158</sup>

Buraya kadarki kısımda genel olarak ölçme ve değerlendirme ile ilgili kanaatleri ortaya koymaya çalıştık. Artık ölçme ve değerlendirme konusunun bizim çalışma konumuz olan Sosyal Bilgiler dersi için nerede başladığı ve nasıl devam etmesi gerektiği konusunun da ortaya konulması bir kaçınılmazlık olmaktadır.

<sup>155</sup> Yalın, Halil İbrahim; **a.g.e.**,s.,181

<sup>156</sup> Çilenti, Kamuran, **Eğitim Teknolojisi ve Öğretim**, Ankara, 1984, s. 199; geniş bilgi için ayrıca bkz. Özgüven, İ. E., **Bireyi Tanıma Teknikleri**, Ankara, 1998.

<sup>157</sup> Can, Gürhan, "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme", **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Eskişehir, 1998, s. 175

<sup>158</sup> Demirel, Özcan, **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme**, Ankara, 1999, s. 205.

İlköğretimdeki Sosyal Bilgiler dersinde değerlendirme, ünite ya da projenin seçimiyle başlatılmalı ve tüm çalışma boyunca sürdürülmelidir. Bunun için, Sosyal Bilgiler dersinde bir yandan etkinlikler yapılmalı, bir yandan da değerlendirmeye yer verilmelidir. Değerlendirme, yapılırken dikkat edilmesi gereken şey, değerlendirmenin, her evrede genellikle birtakım sorular sorularak yapılmasıdır. Sorulara verilecek yanıtlar olumlu olduğu sürece, beslenen amacın gerçekleşme yönünde olduğu söylenebilir.<sup>159</sup> Bu sayılanların gerçekleşme şartı ise a)- sınav durumunda, sınav ve davranış için gerekli her türlü araç ve gerecin bulunması, b)- her okulda bir program geliştirme ve ölçme-değerlendirme merkezinin kurulması, c)- her dersin davranışsal amaçları ve bunları ölçen sorular saptanıp uygulanması, d)- uygulama sonuçlarına göre soruların yeniden düzeltilip geliştirilmesi, e)- bilgi bankasına bunların yerleştirilmesi, gerek duyulduğu zaman bu materyallerin tekrar kullanılması<sup>160</sup> şeklinde belirleyebiliriz. Sonuç olarak, ölçme, bir niteliğin gözlenip gözlem sonucunun sayılarla veya başka sembollerle gösterilmesidir. Değerlendirme ise, ölçme sonuçlarının bir değer yargısına ulaşmasıdır diyebiliriz.

### 2.5.5. Sosyal Bilgilerde İçerik Düzenlemesi ve İçerik Uyumu

Bilişim teknolojilerinin neden olduğu yenilikler, okul ve öğrenme metotları üzerinde derin etkiler yaratmakta bunun sonucunda bir yandan öğrenilecek bilginin niteliği<sup>161</sup> diğer yandan da eğitim alanına yönelik beklentiler değişmektedir.<sup>162</sup> Bu beklentilere göre "ne?" sorusu ve bu soruya verilen yanıtlardan daha çok "niçin?", "nasıl?" sorularına verilen yanıtlar elde edilmeli, öğrenciler çeşitli derslerin müfredat programlarını içeren konuları bilmek yerine, konuları hayatı kolaylaştırma ve anlamlandırma vasıtası olarak kullanmalı buna bağlı olarak ta "öğretme" yerini "öğrenme" ye bırakmalıdır.<sup>163</sup> Bunun için de, eğitimin yeni yüzyılın değerleri ışığında yeniden - sistem, içerik ve yöntemler- açısından gözden geçirilmeli ve gerekli değişiklik ve düzenlemeler zaman geçirilmeden yapılmalıdır. Bu düzenlemelerin yapılabileceği iki tür

<sup>159</sup> Binbaşoğlu, C., **a.g.e.**, s. 55.

<sup>160</sup> Sönmez, V., **a.g.e.**, s. 180-182.

<sup>161</sup> Hesapçıoğlu, Muhsin, "Postmodern/Küresel Toplumda Eğitim, Okul ve İnsan Hakları", **21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi**. (Ed. Orhan Oğuz) İstanbul, 2001, s. 45.

<sup>162</sup> Doğan, Hıfzı, **Eğitimde Program ve Öğretim Tasarımı**, Ankara, 1997, s. 1.

<sup>163</sup> Çağlar, Adil, "21. Yüzyılda Okulun Değişen Rolü ve Yeni Eğilimlere İlişkin İyimser Bazı Öngörüler" **21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi**, s. 89.

içerikten söz edebiliriz. Bunlar; önemli sosyal sorunlara ağırlık veren içerik ve kavramlara, genellemelere, yöntem ve tekniklere ağırlık veren içeriklerdir.

Yukarıda da değinildiği üzere 20. yüzyılın son çeyreğinde toplumlar, sosyolojik ve politik hareketler tarafından olumsuz yönde etkilenmektedirler. Bu olumsuzluklar sadece eğitim yoluyla aşılabilecek türden şeylerdir ve eğitimin görevi, sadece ulusal sınırlar içinde başarılı insanları değil, farklı kültür ve coğrafyalara da uyum sağlayabilecek ve başarılı olabilecek insanlar yetiştirmektir.<sup>164</sup>

Bu amaçla küreselleşme sürecinde Sosyal Bilgiler dersinde ele alınacak konular ve bu dersin içeriğinde de bazı değişiklikler gidilmesi artık bir zorunluluktur. Bu değişiklikler öncelikli olarak programlama da kendisini gösterir ve sağlıklı bir düzenlemenin programlama yapmada çok önemli bir yeri vardır. Bu önem programlarda bulunması gereken bazı özelliklerin dikkate alınmasını da zorunlu kılar. Bu dikkate alınması gereken zorunlulukları ise şöyle sıralayabiliriz. Bunlar önceliklerine göre; gerçekleştirilebilir amaçların belirlenmesi, içeriğin seçimi ve düzenlenmesi, öğrenme deneyimlerin seçimi ve düzenlenmesi, öğretme stratejilerinin açık bir biçimde belirlenmesi ve düzenlenmesidir.<sup>165</sup>

Programlamanın ardından dikkatlerimizi çeken ikinci önemli husus ise program ve içerik kavramları arasında olması gereken uyumdur. Peki, bir içerik seçimi ve düzenlenmesi nasıl yapılmalı, nelere dikkat edilmelidir? Bu sorular çerçevesinde verilecek cevapları şöylece özetlemeye çalışalım. Öncelikle içerik seçiminden başlayalım. Bir içerik seçilirken bir takım sorulardan yararlanabiliriz. Bunlar; içeriğin evrensel anlamlılığı ve bilimsel geçerliliği var mıdır? Kültürel ve sosyal bakımdan anlamlı mıdır? Öğrencinin gelişim düzeyine, ilgilerine ve gereksinimlerine yönelik midir? Anlayışta genişlik ve derinliğine gelişme sağlamakta mıdır?<sup>166</sup> Sonuç olarak da öğrencide, eş anlamlı ve zıt anlamlı düşünerek, bilgileri düzenlemede akıcılık, problem çözmede esneklik ve ürün özgünlüğü<sup>167</sup> sağlamakta mıdır? şeklinde olmalıdır.

<sup>164</sup> Oktay, Ayla, "21. Yüzyılda Yeni Eğilimler ve Eğitim", **21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi**, s. 20.

<sup>165</sup> Selvi, Kıymet, **Öğretim Amaçlarının Belirlenmesi**, Eskişehir, 1998, s. 3.

<sup>166</sup> Kısakürek, M. A., **a.g.e.**, s. 15-16.

<sup>167</sup> Demirci, C., **a.g.m.**, s. 5.

İçeriğin düzenlenmesinde de temel alınabilecek ölçütlerde vardır. Onlar ise şu şekilde sıralanabilir: Yaratıcılığın<sup>168</sup> geliştirilmesini ön planda tutan bir içerik yeğlenmelidir. Çevrede kazanılan yaşantılar,<sup>169</sup> içeriğin önemli bir bölümünde yer almalıdır. Olgu ve olaylara geniş bir görüş açısıyla bakmaya olanak sağlayan bir içerik oluşturulmalıdır. Tüm bu sayılanlardan başka bir içerikte bulunması gerekenlerde şöyle sıralanabilir: Bir içerik davranışsal amaçlarla tutarlı, çağdaş, bilimsel, sanatsal ve felsefi bilgiyle donanmış, öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyine uygun, somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora ve birbirinin önkoşulu olarak bilinenden bilinmeyene doğru kendi içinde mantıksal bir tutarlılığa sahip olmalı<sup>170</sup> ve bu ilkeler şu sorularla desteklenmelidir: Sosyal Bilgilerin içeriğinde yer alan konular sosyal ve politik ilgilerin doyurulması için birer araç mıdır? Konular işlenirken spekülasyon kısımlar nasıl giderilebilir? Konular mı yoksa problemler mi daha önemlidir? Sosyal Bilimlerin tümü için tek bir yaklaşım düşünülebilir mi?<sup>171</sup> şeklindedir. Sonuçta bu yaklaşım öğrenci bakımından lojik ve psikolojik yapılara<sup>172</sup> uygun bir yaklaşım olmalıdır.

İçerik konusu ve örüntüsünün ardından içerikte ölçüt de önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda dikkat edilmesi gerekenleri ise şu şekilde ele almak mümkündür: Geçerlilik ve güvenilirlik, bilimsellik, öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarını karşılama, faydalılık, öğrenilebilirlik, sosyal gerçeklerle tutarlılıktır.<sup>173</sup> Yukarıda ele alınan bu yaklaşımlar başarılı bir eğitim ve öğretimin yapılması için bir gerekliliktir. Ve bu gereklilik eğitim- öğretim ortamında karşılaşılan sorunların belirlenmesi ve giderilmesi ile olacaktır. Sosyal bilgilerin kendisinden beklenen başarı ancak bu şekilde gerçekleştirilebilir.<sup>174</sup> Bu çalışma da bu amaçla atılmış küçük bir adımdır.

<sup>168</sup> Her durumda, yaratıcılığın içinde merak, imgelem, buluş, özgünlük gibi öğeler vardır ve yaratıcı kişi, sorunlara yeni çözüm yolları bulan, karmaşık ve yeni düzeyde bir bileşim yapabildir. Bkz. San, İ., **Sanatsal Yaratma, Çocukta Yaratıcılık**, Ankara, 1979, s. 18.

<sup>169</sup> Tüm insanlar, belli bir yaratıcılık yeteneğine sahip olarak doğarlar. Bu doğal hedefe ulaşma eğilimi, toplum, aile ve okul tarafından desteklenmelidir. Aksi takdirde, çevrenin etkisiyle yavaş yavaş köreliriz. Bkz. Saygın, O., **Kişisel Değişim Stratejileri**, İstanbul, 1999, s. 30.

<sup>170</sup> Demirel, Ö., **a.g.e.**, s. 35-36.

<sup>171</sup> Varış, F., **a.g.e.**, s. 133.

<sup>172</sup> Varış, F., **a.g.e.**, s. 131.

<sup>173</sup> Küçükahmet, L., **a.g.e.**, s. 16.

<sup>174</sup> Toplumlar, bireyi kendi ön yargılarına, yasalarına, değerlerine boyun eğdirerek, buldukları hali savunma eğilimindedirler. Hemen hemen bütün eylemlerimiz toplumun değer yargılarına dayanır. Bkz. Laborit H., **Yaratıcı İnsan** (Çev. Bertan Onaran), İstanbul 1996, s.12-13.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ARAŞTIRMA MODELİ VE TARİHSEL ARKA PLAN

#### 3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu bölümde araştırmanın amacı çerçevesinde, araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve analizine ilişkin bilgiler sunulmaktadır.

Bir araştırmada temel kavramların kullanılması nasıl ki bir zorunluluk ise aynı şekilde bir araştırmada da araştırma modeli kullanmak bir zorunluluktur. Bunun nedeni bilimin bir metot üzerinde vücut bulması gerçeğinde aranabilir. Bu sebeple bizim çalışmamızda bilimsel bir modele göre şekillenmiştir ve bu şekilleniş bizim çalışmamızı anlamlı ve tutarlı kılmıştır.

Araştırma, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri ile ilgili tutum düzeylerini, bağımsız değişkenler çerçevesinde ele almayı ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinde bir farklılaşmanın olup olmadığını incelemeyi hedeflemektedir. Araştırmanın problemi çerçevesinde "karşılaştırmalı türden ilişkisel tarama modeli" tekniğinden yararlanılmıştır. Bu model, iki ya da daha fazla değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve derecesini tespit etmeyi amaçlayan araştırma modelinin adıdır. İki ya da daha fazla değişken arasında birlikte değişimin varlığı, aralarında fark aranacak değişkenlerin, tekil taramalarda olduğu gibi ayrı ayrı sembolleştirilmesi ve ilişkisel taramaya imkan verir cinsten olmalarıyla anlamlı olmasındır.<sup>175</sup> Bu yöntemle elde edilmesi düşünülen bulgular, araştırmanın örneklemi üzerinden çeşitli veri toplama araçları yardımıyla toplanır ve problem doğrultusunda mevcut durum olduğu gibi yansıtılır.<sup>176</sup>

Bu araştırmanında bağımlı ve bağımsız değişkenlerinin olması bir kaçınılmazlıktır. Bu nedenle araştırmanın bağımsız değişkeni olarak " Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinin içeriğinin öğretiminde karşılaşılan sorunlar ile ilgili "Tutum Düzeyleri", bağımlı değişkenleri olarak da "

---

<sup>175</sup>Karasar, Niyazi, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara, 1994, s. 81.

<sup>176</sup> Karasar, N., **a.g.e.**, s. 77.



Öğretmenlik mesleğine başlama yılı ve mezun olduğu eğitim kurumu” olarak belirlenmiştir. Çalışmamızda, ilköğretim 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinin içeriği, içeriğin öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin uygulanan ankete vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda değerlendirilmiştir.

### 3.2. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Bir araştırmada araştırmanın evren ve örnekleme o araştırmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Hatta bu iki parça olmadan bir araştırmanın yapılamayacağını söylemek bir yanlış olmayacaktır. Bu nedenden dolayı araştırmanın bu alt başlığı, çalışmanın evren ve örnekleminin açıklanmasına ayrılmıştır.

Araştırmanın genel evrenini Türkiye'deki tüm ilköğretim okullarında 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler derslerine giren Sosyal Bilgiler öğretmenleridir. Çalışma evreni ise Malatya merkezinde yer alan ilköğretim okullarının 6. ve 7. sınıflarında Sosyal Bilgiler derslerine giren öğretmenler oluşturmaktadır. Çalışma evreninde yer alan öğretmen sayısının fazla olmaması ve bu öğretmenlere ulaşmada güçlük çekilmeyeceği düşüncesi ile araştırmada, tesadüfi örnekleme ya da örnekleme yapılırken ana kitlede yer alan farklılaşmaların göz önünde bulunduran<sup>177</sup> ve her tabakanın ana kitle içindeki oranına göre katılımının sağlanmasından<sup>178</sup> ibaret olan "kota örnekleme" tekniklerine gerek duyulmamıştır. Bu bağlamda Malatya merkez ilköğretim okulları olmak üzere 77 okul seçilmiş ve araştırma 140 öğretmen üzerinde gerçekleştirilmiştir.

### 3.3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARACININ HAZIRLANMASI

Araştırmanın bu bölümde, araştırmada kullanılan veri toplama aracı ele alınmaya çalışılmıştır. Araştırmanın verilerinin toplanmasında iki yol izlenmiştir. Öncelikle araştırmanın kuramsal boyutunun oluşturulması amacıyla bir literatür taraması yapılmıştır. Bu tarama kapsamında Sosyal Bilgiler, Tarih, Milli Tarih, Coğrafya, Hayat Bilgisi ve araştırma ile ilişkili görülen birçok araştırma, makale, tez, kitap, yönetmelik vb. incelenmiştir. İkinci olarak araştırmanın alt problemlerine yanıt bulmak ve gerekli verileri toplamak için "Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinin Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri Anket Formu" (Ek-1) geliştirilmiştir. Bir araştırmada, bilgilerin toplanacağı sosyal kesit tespit edildikten sonra bu bilgilerin nasıl toplanacağını ortaya

<sup>177</sup> Arslantürk, Zeki, **Araştırma Metod ve Teknikleri**, İstanbul, 2001, s. 108.

<sup>178</sup> Balci, Ali, **Sosyal Bilimlerde Araştırma**, Ankara, 2001, s. 110.

konması gerekmektedir. Bilgi toplama aracı doğru bir şekilde hazırlanmalıdır ki, elde edilen veriler de sağlıklı olabilsin. Bu çerçevede anket formu hazırlanırken bilimsel araştırma teknikleri ile ilgili çalışmalardan istifade edilmiş, özellikle de alan araştırmalarında dikkat edilmesi gereken hususlar göz önünde bulundurulmuştur

Hazırlanan anket formu uygulamaya geçilmeden önce, öğretmenlere sorulacak soruların amaca uygun olup olmadıklarının tespit edilmesi ve soruların anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla, örnekleme temsil gücüne sahip küçük bir grup üzerinde ön uygulama yapılmıştır.

Buna göre amaca uygun veri toplamada problemleri görülen sorularla, anlaşılmasında güçlük çekilen ifadeler üzerinde gerekli değişiklikler yapılmış, eksiklikler giderilmiştir.<sup>179</sup> Araştırma anketi üç bölümden oluşturulmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde öğretmenlere kişisel bilgilerine yönelik iki soru yöneltilmiştir.

İkinci bölümde Sosyal Bilgiler dersinin içeriğine ilişkin on bir soru yöneltilmiş ve Sosyal Bilgiler 6. ve 7. sınıf ünitelerinin sekiz ölçüt doğrultusunda analizi istenmiştir. üçüncü ve son bölümde öğretmenlere dörder tane açık uçlu soru yöneltilmiştir. 77 ilköğretim okulunun 6. ve 7. Sınıflarında Sosyal Bilgiler derslerine giren 140 Sosyal Bilgiler öğretmenine anket formları dağıtılmıştır. Anket dağıtılan öğretmenlerden 140'ı anketlere yanıt vermiştir. Anketler öğretmenlere araştırmacının kendisinin okulları tek tek dolaşarak elden dağıtması şeklinde ulaştırılmıştır. Kimi okullara birkaç kez gidilerek sonuç alınabilmiştir. Bunun nedeni öğretmenlerin işlerinin yoğunluğunu gerekçe göstererek anket formunu yanıtlamak istememeleri gibi nedenlerdir. Ayrıca bazı öğretmenler ankete katılmak istememişlerdir. Bu da çalışma sürecince yaşanan güçlüklerden biridir. Anketin geri dönüş oranı %100 olmuştur.<sup>180</sup> Ankette öğretmenlerin kişisel bilgilerini, Sosyal Bilgiler içeriğini, 6.- 7. sınıf ünitelerini ve geleceğe yönelik eğilimlerini belirlemek için toplam 33 soru yer almıştır. Aşağıda Çizelge 6'da da ifade edilmeye çalışıldığı gibi veri

<sup>179</sup> Aynı teknikle yapılan ölçümlerin benzer sonuçlar vermesi kaçınılmazdır. Çalışmanın güvenilirliği verinin kararlı ve değişmez bir özellik taşımasıyla belirlenir. Bilimsel bir çalışmanın güvenilirlik seviyesi için bkz., Gökçe, Birsen, **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Ankara, 1998, s. 84.

<sup>180</sup> Bu işlemlerin yapılması sürecinde yöntem kitaplarında ön görülen işlemler uygulanmış ve süreç bu uyulması gereken kurallara göre anlatılmaya çalışılmıştır. Bkz. J., Francis Rummel, **Eğitimde Araştırmaya Giriş** (Çev. Rezzan Taşçıoğlu), Ankara, 1968, s. 77-79.

toplama aracının (Anket) güvenilirlik testi yapılmış ve gerekli açıklamalar Çizelge 6'da değerlendirilmiştir.

**Çizelge 6: Veri Toplama Aracının Geçerlilik ve Güvenilirliği**

<b>Ölçek Maddeleri</b>	<b>Birinci Faktör Yük Değeri</b>	<b>Madde Toplam Korelasyonu</b>
Sosyal bilgiler dersinin konuları dersin hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.	91	90
Konuları bilimsel olarak doğru buluyorum	87	85
Konular günceldir.	87	84
Konular, kültürel ve sosyal bakımdan anlamlıdır	84	82
Konular, öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine cevap vermektedir.	88	86
Konular, öğrencilerde becerilerin geliştirilmesini ön planda tutmaktadır.	87	85
Konular, öğrencilerin olgu ve olaylara geniş bir görüş açısıyla bakmasına imkân sağlamaktadır.	87	85
Konular, öğrencilerin önceki öğrendikleri ile ilişki sağlamaktadır.	87	85
Konular, basitten karmaşığa, yakın çevre ve zamandan uzak çevre ve zamana göre sistemli düzenlenmiştir.	60	57
Ünite için süre yeterlidir.	63	60
Konular uygulanabilir özelliktedir.	46	43
Üniteler ilgi çekicidir.	79	75
Ünite öğrenci düzeyine hitap etmektedir	76	72
Ünite konu açısından yoğundur.	63	58
Ünite gerçek hayatla ilişkilidir.	63	60
Ünite öğrenci merkezlidir.	76	72
Ünite için ara-gereç yeterlidir.	44	41
Ünite öğrenci için soyuttur.	62	57
Açıklana varyans =%54	Alfa= .95	

Örnekleme grubunun Sosyal Bilgiler dersi içerik öğretilmesinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri ile ilgili tutumlarını ölçmek için geliştirilen ve on sekiz maddeden oluşan ölçeğin faktör analizi sonuçları incelendiğinde, maddelerin birinci faktör yük değerlerinin 91 ile 90 arasında değiştiği görülmektedir. Maddelerin yük değerlerinin oldukça yüksek olması, maddelerin birbiriyle yakın ilişkili olduğunu, amaçlanan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Faktörün tek başına açıkladığı varyans ise %54'tür. Ayrıca her maddenin

katılımcıları ayırt etme derecesini incelemek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre madde-toplam korelasyonlarını. .84 ile. 90 arasında olduğu gözlenmektedir. Bu bulgular da, geliştirilen "Sosyal bilgiler dersi içerik öğretimine yönelik tutum ölçeği" maddelerinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenirlik kat sayısı Alfa ise. 95'tir. Bu sonuç, ölçeğin güvenilirliğinin bir ifadesidir. Tüm bu bulgular birlikte ele alındığında geliştirilen ölçeğin geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı olduğu ifade edilebilir.

### **3.4. ARAŞTIRMADAN ELDE EDİLEN VERİLERİN TOPLANMASI VE ÇÖZÜMLENMESİ**

Araştırmanın bu bölümde, Verilerin yorumlanmasında kullanılan istatistiksel metot ve teknikler ele alınmaya çalışılmıştır. Bu istatistiksel metod ve tekniklerin çözümlenme alanları, Sosyal Bilgiler dersinin içeriğine ilişkin genel bulgular; Sosyal Bilgiler dersinin 6. ve 7. sınıf içeriğinde yer alan ünitelere ilişkin bulgular ve öğretmenlerin Sosyal Bilgiler içeriği ile ilgili genel görüş ve önerileri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Her soruda yanıtlar iyice incelenerek öğretmenlerin belirttiği düşünceler somutlaştırılmış ve bu düşünceler gruplara ayrılarak öğretmenlerin geleceğe yönelik eğilimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ardından da eğilimlerin yüzde ve frekanslarının hesaplanmasına geçilmiştir. Bu amaçla, ilk olarak, uygulama ve alınan tepkilerden de yararlanılarak öğretmenlerin olgusal kimlikleri ile tutumları arasında ilişkilerin tespit edilebilmesi için "kişisel bilgi anketi" oluşturulmuştur. Ardından, öğretmenlerin sosyal bilgiler dersi içeriğinin öğretilmesinde karşılaştıkları sorunlar ile ilgili tutumlarını ortaya koyabilmek ve bunların bağımsız değişkenlerle olan ilişkilerini tespit edebilmek için likert tipi 8 sorudan ibaret "Sosyal Bilgilerinin öğretiminde karşılaşılan sorunlara yönelik Tutum Ölçeği" geliştirilmiştir. Tutum ölçeklerinde en önemli husus, tutum cümlelerinin iyi seçilmesi, alandaki uzmanlarla<sup>181</sup> görüşülmesi ve ölçeklerin geçerlik ve güvenirlik testlerinin yapılmasıdır. <sup>182</sup> Doğal olarak geçerlik ve güvenirlik testleri yapılmamış ölçekler ile elde edilen veriler ve bu veriler vasıtasıyla ulaşılan sonuçlar hatalı ve eksik olabilir.<sup>183</sup> Bunun için bu çalışmada alanın uzmanlarına danışılmış her konuda onların görüşleri çerçevesinde hareket edilmiştir. Bunun neticesinde çalışmadaki ölçeklerde, her madde için

<sup>181</sup>Uzman; Eğitim Programlarının genel ve özel amaçlarını, içeriğini, eğitim süreçlerini belirleme ve değerlendirmesini yapmaya; bunları araştırma yoluyla düzeltmeye, geliştirmeye yeterli olacak nitelikte, kuramsal alanda ve uygulamada yetişmiş kişidir. Bkz. **MEB Şurası**, Ankara, 1995, s. 160.

<sup>182</sup> Mutlu, K., **a.g.m.**, s. 195.

<sup>183</sup> Arslantürk, Z., **a.g.e.**, s. 115-116.

"Katılıyorum", " Kesinlikle katılıyorum", ' Kararsızım', "Katılmıyorum", " Kesinlikle Katılmıyorum", olmak üzere beş seçenek sunulmuştur. Öğretmenler Sosyal bilgilerin öğretiminde karşılaşılan sorunlara yönelik ilgili tutumlarını bu beş seçenekten birini işaretleyerek ortaya koymuşlardır.

Bütün anket formlarının istenilen biçimde yanıtlandığı görüldükten sonra, anket formlarındaki bilgiler, kodlanarak bilgisayara aktarılmıştır. Anketin 1. ve 2. bölümleri için çözümlenmelerde Anket tekniği ile toplanan verilerin çözümlenmesinde, bilgisayar ortamında SPSS istatistiksel paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde ise; yüzde ve frekans dağılımı, aritmetik ortalama, varyans analizi (Anova) ve Lsd Post-hoc çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır.

### **3.5. Sosyal Bilgiler Program Gelişimi Ve Sosyal Bilgiler Kavramının Eğitim Literatürüne Girişi; Dünya’da Ve Türkiye’de Sosyal Bilgiler Kavramının Gelişimi**

#### **3.5.1. Dünyada Sosyal Bilgiler Programı Gelişimi**

Göreceli olarak, sosyal bilgilerin yeni bir kavram olduğu söylenebilirse de Sosyal Bilgiler insanoğlunun yaşamı kadar eskidir ve ne zaman, nerede başladığı bilinmemektedir.<sup>184</sup> Eski Mısır ve Perslerde, toplumsal yaşamla ilgili birtakım bilgi ve becerilerin insanlara kazandırılmaya çalışılmış ardından Antik Roma’da, kimi okullarda Aritmetik ve Geometri ile birlikte Mitoloji, Tarih, Coğrafya, Hukuk ve Felsefe gibi dersleri verilmiştir. Tarihi süreç içerisinde Sosyal Bilgiler dersinin ilk ve ortaokullarda okutulması ilk kez Fransız düşünürü Conderct (1943-1974) tarafından savunulmuş.<sup>185</sup> Ancak bir ders olarak 20. Yüzyılın başında A.B.D.’deki eğitim kurumlarında işlenmeye başlamıştır. Yüzyıl önce Sosyal Bilgiler adıyla bir kavram mevcut değildir. Bunun yerine sosyal bilimlerde, ağırlıklı olarak tarih öğretiliyordu Amerikan okullarının amacı, okur-yazarlık ve temel matematik becerilerini kazandırmak, Tanrıya inancı, Amerikan yurtseverliği ve onurunu aşılmasıdır. Sosyal bilgiler eğitimi, ABD’nin 1800’lu yılların sonları ile XX. yüzyılın başlarında sosyal, ekonomik, kültürel vb. alanlardaki büyük dönüşümün doğurduğu sorunlara çözüm arama kaygısından doğmuştur. Bilindiği gibi endüstri devrimi gerçekleştirilmeden önce ABD’de halk, büyük ölçüde kırsal kesimde yaşıyordu. Bir devrimle birlikte ortaya çıkan endüstrileşme ve teknolojik gelişme, Amerika’yı bir kent toplumu haline getirdi. Böylece, dış dünyadan soyutlanmış, kırsal

<sup>184</sup> Sönmez, Veysel, **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Ankara, 1997, s. 7.

<sup>185</sup> Sözer, E., **a.g.e.**, s. 8.

bölgelerde yaşayan insanlar kendilerini, çok katlı apartmanlarda veya bitişik nizam evlerde yaşamak zorunda buldular. Çiftçi ailesine özgü bağımsız tavır, şehir ve varoşlarda, karşılıklı bağımlılığa dayanan işbirliklerine dönüştü. Kent hayatı, bu insanlara, kaliteli su, mükemmel yollar, elektrikli aydınlatma vb.. olanaklar sağladı. Ancak, bunların karşılığında onları, geçmiş yaşantılarında hiç de alışık olmadıkları bazı sorunlarla karşı karşıya bıraktı. Bunların en önemlisi, etnik ve dinsel bakımdan tamamıyla kendilerinden farklı olan kapı veya sokak komşularıyla yaşayabilecekleri ya da yaşadıkları sorunların üstesinden gelebilmektir. Bu durum, ABD'de geçmiş yüzyıllarda yaşanan etnik ve dinsel çatışmalar göz önünde bulundurulursa, hiç de kolay değildi. Bunun için, yeni Amerikan toplumuna, başka kültürlerden olan insanlarla birlikte yaşama, işbirlikli problem çözme ve ortak karar alma için gerekli bilgi, tutum ve değerlerin öğretilmesi gerekiyordu. Bu, ABD eğitim yöneticilerini, yeni bir vatandaşlık eğitim programı geliştirme mecburiyetiyle karşı karşıya getiriyordu. Başka bir deyimle, yeni oluşum, ülkede bir eğitim reformu yapılmasını öngörüyordu.

XIX. y.y'ın başlarında da, sosyal bilimciler, eğitimciler ve sosyal çalışanlar, bu reformu, yeni bir vatandaşlık programı hazırlayarak gerçekleştirdiler. Program, tüm çocuklara, kentli dayanışmasını nasıl gerçekleştireceklerini, kısaca, her zamankinden daha girift, güç ve kaotik hale gelen bir dünyada nasıl yaşayacaklarını öğretecekti. Sosyal problemlerin şansa bırakılmaması gerektiğine, dahası, demokratik bir toplumda karar alma sürecinin yerel politikacılara terk edilmemesine karar verilmişti. Yurttaşlar, sosyal sorunları ve bunların çözüm süreçlerinde rol almayı öğrenmeliydi. Okul programı, bir kimsenin yaşam niteliğine ilişkin sorunlardan bahsetmeliydi. Nihayet 1916 yılında, The National Education Association Commission sosyal eğitim ve öğretim konularını tanımlamak için resmen "Sosyal Bilgiler" terimini kabul etti. İlk yıllarda Sosyal Bilgiler programında, tarih, coğrafya yurttaşlık konuları bazıları tarafından gereksiz görüldü. Bu arada tarih konularının programdaki ağırlığının azalması, tarihçilerde düş kırıklığına ve tepkilere yol açtı. Tarihin karşısında sosyal bilgilerin yer almasıyla ilgili akademik tartışmalar oldukça yaygındı. Birçok öğretmen bu tartışmalara aldırılmayarak ilkökul sınıflarında tarih öğretmeye devam etti. Bir kısım ilkökul öğretmeni de ilk günden itibaren entegre sosyal bilgiler" programını uygulamaya başladı.1930'larda Stanford Üniversitesi eğitim profesörlerinden Paul Banna, altı sınıflı bir "genişleyen topluluklar modeli" (expanding communities model) önerdi. Bu model "genişleyen çevre yaklaşımı" vb. adlarla sosyal bilgiler literatürüne girdi ve geniş, bir uygulama alanı buldu. P. Hanna, öğrencilerin ilgilerini ve yakın çevresini en iyi yansıtacak bir öğretim tarzının benimsenmesi gerektiğini

ifade ediyordu. Öğrencilerin ilgi ve çevreleri geliştikçe, toplumla ilgili bilgileri de aynı oranda geliştirecekti. Bu model o dönemde okul öncesi eğitim verilmediğinden birinci sınıftan başlatılıyordu. Birinci sınıfta, aile - ailedeki bireylerin rolleri - aile yapıları - aile tarihi vs. şeklindeydi. İkinci sınıfın konuları arasında okul topluluğu -sınıf - okul kuralları - öğretmen/müdürün/ öğrencinin rolü vb. vardı. Üçüncü sınıfta komşu topluluklar ve yerel bölge, dördüncü sınıfta eyaletin tarihi, coğrafyası, siyasi yapısı, ekonomik gelişimini içeren eyalet topluluğu konularına yer verilmekteydi.<sup>186</sup> Beşinci sınıf "ulusal topluluk" adı altında mitleri de kapsayacak şekilde ABD tarihi ve coğrafyasına ayrılmıştı. Altıncı sınıfta Avrupa başta olmak üzere dünyadaki topluluklar hakkındaki konular çalışılmaktaydı. 1930 ve 1940'lı yıllarda sosyal bilgilerde uluslar arası üne sahip eğitimcilerin etkileri söz konusuydu. Bunlar arasında Edgar B. Wesley, Henry Johnson, Harold Rugg, Hilda Taba ve Earle Rugg gibi isimler bulunuyordu. Aynı yıllarda ABD'de, yeniden kurmacılık akımını ve çocuk merkezli eğitim yaklaşımını benimseyen eğitimciler, sosyal bilgiler programının geliştirilmesine önemli ölçüde katkıda bulundu. Bu arada, dersin içeriği Amerikan toplumunu derinden etkileyen gelişmelere göre bir takım değişimlere uğradı. Örneğin 1929'daki Büyük Kriz, ekonomik konulara olan ilgiyi arttırdı. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yıllarda muhafazakâr politikacılar, Amerikan toplum hayatı kadar eğitimi de etkiledi. Bu dönemde, belirli disiplinlere bağlı olarak yapılandırılmış bir program söz konusuydu.

Zira geriye dönülerek, yurttaşlık eğitiminden ziyade tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji ve siyasal bilimlerin öne çıktığı bir sosyal bilgiler öğretim programı uygulamaya konulmuştu. Bu değişimin sebepleri arasında, okulların istenen düzeyde akademik başarı ve disiplin sağlayamadığı konusu önemli yer tutuyordu. Amerikan öğrencilerin Sovyet öğrencileri kadar iyi eğitim alamadıkları endişesi mevcuttu. Bu endişe, soğuk savaş dönemi boyunca devam etmiş, Ekim 1957'de Sovyetlerin Sputnik'i ilk uydu olarak uzaya fırlatmaları ile yoğunluk kazanmıştı. Buna paralel olarak, federal hükümet, özellikle fen ve matematikte daha iyi eğitimin sağlanması için program geliştirme çalışmalarına büyük paralar ayırtmıştı. Hükümet, daha sonraki yıllarda sosyal bilgilere de para ayırarak, değerler, araştırma, yenilikçi öğretim stratejileri, örnek olay çalışmaları, ham sosyal bilim verilerinin kullanılması, hedefler, simülasyon oyunlarını kapsayan "Yeni Sosyal Bilgiler" hareketini başlattı. Bu yıllara kadar ihmal edilmiş antropoloji, sosyoloji ve ekonomi yeni projelerin odak noktasını teşkil etti. Aynı ayrı düşünüldüğünde bu sosyal bilgiler programı, yeni olmasa da, bir paket olarak ders kitabına

<sup>186</sup> Öztürk, Cemil, Dilek, D., "Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programları", **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Ankara 2002, s. 70-72.

bağlı materyallerden önemli bir uzaklaşma eğilimi gösteriyordu. Vurgu, disiplin merkezli materyaller üzerineydi. Bu dönemde sosyal bilgiler, özellikle alana ilgi duyana bilimciler tarafından, sosyal bilimlerin diğer ismi gibi görülüyordu. Yeni Sosyal Bilgiler hareketinin doğuş ve gelişiminde Bruner'in buluş yoluyla kuramının büyük katkısı oldu.<sup>187</sup> Bu hareketin sonucunda, sosyal bilgiler öğretim programında tarih ve coğrafya bilgilerinin ağırlığı azaltıldı; buna karşılık, yukarıda ifade edildiği gibi sosyoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi ve sosyal psikolojiye ağırlık verildi. Sosyal bilimlerdeki kavram ve yöntemlere dayalı disiplinler arası bir yapı yeğlendi. Geleneksel tümdengelim yaklaşımı ile anlatım yönteminin yerini, tüme varım ve araştırma yöntemi, etkin öğrenme ilkesi benimsendi ve eleştirel düşünme becerisini geliştirmeye önem verildi ancak bu yaklaşım, 1980'li yıllarda başarısız bulunarak terk edildi ve yeniden geleneksel yaklaşıma dönülmeye başlandı.<sup>188</sup> Bu arada, sınıf içi uygulamalar konusundaki görüş ayrılıkları varlığını bugüne değin korudu. Sosyal bilgiler, ABD'de doğmuş ve gelişmiş bir öğretim yaklaşımı olmakla birlikte -diğer alanlara paralel olarak- bu ülkenin eğitim sisteminden etkilenen başka ülkelerde de benimsenmiştir. Bunlar arasında, Türkiye, Japonya<sup>189</sup> gibi ülkeler de bulunmaktadır. Bununla beraber, gerek ABD gerekse başka ülkelerde birçok eğitimci sosyal bilgiler öğretimi yaklaşımına karşı çıkmıştır. Bunlar, sosyal bilimlerin birbirinden bağımsız olarak öğretilmesinin vatandaşlık bakımından daha etkili olacağını savunmaktadır. Nitekim köklü bir eğitim geleneğine sahip olan ve bu geleneği sürdürmekte ısrar eden İngiltere'de bu ikinci yaklaşım tercih edilmiş ve böylece, ilköğretimin her sınıf düzeyinde tarih ve coğrafya gibi dersler birbirinden bağımsız olarak okutulmaya gelmiştir.

### 3.5.2. Türkiye'de Sosyal Bilgiler Programının Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde İlköğretim kurumlarında eğitimin çağdaşlaşması için bir milat aramak gerekirse 1838 yılı gösterilebilir. Değişimin başladığı bu yılda, Meclis-i Umûr-i Nâfia bir yandan mahalle okullarında reform yapılması, diğer yandan da adı rüştiye olan yeni bir eğitim düzeyinin oluşturulmasını karara bağlamıştır.<sup>190</sup> Devlete ait ilk mülkiye İdadiye okulları da, 1876' da açılmıştır.<sup>191</sup>

<sup>187</sup> Doğanay, A., **a.g.m.**, s. 16-32.

<sup>188</sup> Erden, M., **a.g.e.**, s. 13-18.

<sup>189</sup> Oğuz Kan, A.F., **Çağdaş Eğitim**, İstanbul 1982, s. 27-33.

<sup>190</sup> Gözütok, F., Dilek, "Türkiyede Program Geliştirme Çalışmaları", <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/kozutok.htm>, 3.4.2006.

<sup>191</sup> Yücel H., Ali, **Türkiye'de Orta Öğretim**, İstanbul, 1938, s. 10.



Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Döneminde, 8 Kasım 1846 tarihinde “Mekâtib-i Umumiye Nezareti” kurulduktan sonra 8 Nisan 1847’de ilköğretim yönetmeliği denilebilecek “talimat” hazırlanmıştır. Bu talimat 20 maddeden meydana gelmiştir. Talimat ilkokulun amaçları, ilkeleri, öğretim süreci ve derslerden oluşmuştur.<sup>192</sup>

Eğitim alanında önemli ve kalıcı bir başka değişim 1869 Maâ-rif-i Umûmiye Nizâm-nâmesiyle başlamıştır. Okullar umumî ve hususî olarak ikiye ayrılmıştır. Sıbyan mektepleri, rüşdiye, idadi ve sultanilerle yüksek öğretim kurumları olan Darü'l-Fünûn, Darü'l-Muallimîn, Darü'l-Muallimât, umumî okullar arasında sayılmıştır. Hususîler ise Müslüman ve Müslüman olmayan Osmanlı uyrukluların açacakları özel kurumlardır.<sup>193</sup> Eğitimdeki yeniliklerin daha iyi yürütülebilmesi için de kazalarda "Maârif Meclisleri" kurulmuştur. Ayrıca Maarfi teşkilatı ilköğretimden sorumlu kurum olarak görülmüştür.<sup>194</sup>

1891 yılında “mekteb-i iptidai” olarak bilinen ilkokullar için, ilk detaylı program yapılmıştır. Bu düzenlemelerle: 1. Şehir ve kasaba ilkokulları üç yıla indirilirken, köy ilkokulları dört yıl olarak kalmıştır.

2. Osmanlı Tarihi ve Coğrafyası gibi dersler, bütün programlardan çıkarılmış, din ve ahlâk derslerinin saatleri artırılmıştır.

3. İptidai mektepler için, genel bir program ve talimatname, İstanbul iptidai mektepleri ve köy ilkokulları için de ayrı bir program ve talimatname hazırlanmıştır.

4. Bu okullara öğretmen tayin edileceklerde aranan özellikler, Darül Muallimin-i İptidai'den mezun olmaları, ya da sınav sonunda yeterliliklerini kanıtlamaları, ayrıca iyi ahlâklı olmaları şartları olmuştur. Bu dönemde ilköğretimdeki yenilik ve gelişmeler,

Maarif Nezaretine bağlı “usul-i cedide” ya da “iptidai mektepler” adıyla bilinen ilkokullarda gerçekleşmiştir. Ancak, Efka Nezaretine bağlı olan ve eski durumlarını koruyan, “Sıbyan

<sup>192</sup> Büyükkaragöz, S., **Program Geliştirme**, Konya, 1997, s. 230.

<sup>193</sup> Çadırcı, Musa, **Tanzimat Döneminde Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Ankara, 1991, s. 288.

<sup>194</sup> MEB., **Milli Eğitimle İlgili Kanunlar**, Ankara, 1953, s. 3.

mektebi” adıyla bilinen okullarda ise, hiçbir eğitim-öğretim yeniliği yapılmadığı gibi, bu okulların öğretmenleri bu gelişmeleri engellemekte istemişlerdir<sup>195</sup> Okullar, ibtidai ve rüşdiye düzeyinde cemaat esasına göre, fakat devlet denetimi altında açılmış ve yönetilmiştir. Ancak idadi, sultani ve yüksek eğitim din ve mezhep açısından karma niteliğiyle Osmanlı ideolojisinin asıl aktarılacağı okullar olarak tasarlanmıştır.<sup>196</sup> Bu tarihsel süreç içerisinde disiplinler arası ve çok disiplinli bir program yaklaşımı bir ders olarak Sosyal Bilgiler, Türkiye’de ilk kez 1960’lı yıllarda benimsenmiştir. Bu tarihten önce, gerek Osmanlı, gerekse Cumhuriyet Dönemlerinde, bu dersin kapsamına giren disiplinler, ilköğretim düzeyinde ayrı dersler olarak verilmiş, Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık dersleri ilk ve ortaokullarda ayrı ayrı okutulmuştur.<sup>197</sup>

Osmanlı Devleti’nde sosyal bilgilerin kapsamına giren dersler, ilk defa Sultan II. Abdülhamit zamanında (1876–1909), Maarif Nezareti’ne bağlı, usul-i cedide uygun olarak eğitim veren öğretim yapan birer ilköğretim kurumu olan iptidailerin programlarına girmiştir. Nitekim 1892 yılında, İstanbul ve kasabalarda bulunan üç yıllık iptidailer için hazırlanan programda, Mülahhas Tarih-i Osmanî ve Muhtasar Coğrafya-yı Osmanî derslerine yer verilmişti. Aynı yıl uygulamaya konan köy okulları programında ise bu dersler yoktu. Öte yandan, 1904’te tüm ilkokullar için yayımlanan yeni bir programda, yalnız Muhtasar Tarih-i Osmanî dersi bulunuyordu. 1913 tarihli Tedrisat-i İbtidaiye Kanun-i Muvakkati ile ilköğretimin süresi, ibtidaiye ve rüşdiyelerin birleştirilmesi ile altı yıla çıkarılmış ve bu şekilde oluşturulan mekatib-i ibtiddiye-i umumiyyede, Tarih, Coğrafya, Malumat-i Medeniye ve Ahlakiye ve İktisadiye derslerinin okutulması bunların programa konulmasında, İkinci Meşrutiyet Devri’nde İttihat ve Terakki Partisi öngörmüştü.<sup>198</sup> Adı geçen dersler, bu tarihten sonra yapılan programlarda da yer almıştı.<sup>199</sup> Yurtsever ve nitelikli Osmanlı yurttaşları yetiştirme politikasının önemli bir etkisi olmuştu. Bu bağlamda, adı geçen Parti, iç ve dış siyasetteki bazı önemli gelişmelerin de etkisiyle, geleneksel Osmanlılık/İslamcılık ideolojilerini bırakarak, Türkçülük siyasetini benimsemişti.

Eğitim, XIX. yüzyılda siyasal birliğin, toplumsal uyumun ve devlete yönelik sadakatin sağlanması için kurgulanmıştır. Bunun için en etkili araç olan ilkokul eğitimi zorunlu hale

<sup>195</sup> Tazebay, A., Çelenk, S., Tertemiz, N., **Kalaycı N. İlköğretim Programları ve Gelişmeler (Program Geliştirme İlke ve Teknikleri Açısından Değerlendirmesi)**, Ankara, 2000, s. 19.

<sup>196</sup> Korkmaz, Ş., **a.g.m.**, s. 135-136.

<sup>197</sup> MEB., **1962 İlkokul Program Taslağı**, İstanbul, 1965.

<sup>198</sup> Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, İstanbul, 1993, s. 220–231.

<sup>199</sup> Ergün, M., **İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri**, Ankara 1996, s. 584-589.

getirilerek ilköğretim yüzde yüz gerçekleştirilmeye çalışılmış,<sup>200</sup> eğitimle ilgili merkezi yönetim içinde bir birim kurularak eğitim laikleşmeye başlamıştır.<sup>201</sup> Tüm bu gelişmeler Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, Rusya, Avusturya, Prusya ve Osmanlı Devletinde birbirine yakın senelerde ve birbirleriyle etkileşim içinde olmuştur. Tanzimat, dinî otoritelerin tekelindeki eğitimin devlet yönetimine ve denetimine alınması çalışmalarını hızlandırmış ve eğitim, sivil kamusal ihtiyaçlar içinde düşünülmüştür.

Bu ideoloji, hem programlarda hem de okullardaki eğitim ve öğretim uygulamalarında biçimlendirici bir rol oynamıştı.<sup>202</sup> Görüldüğü gibi, Cumhuriyetten önce, bugünkü Sosyal Bilgiler öğretim programlarında yer alan dersler/konular, ilköğretim okullarının programlarına girmiştir. 1926 Cumhuriyet Dönemi'nden sonra bu program tadil edilerek ona uygun bir biçimde 1930, 1936 ve 1948 programları da, tek disiplinli program desenine uygun Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleriyle oluşturulmuştur. 1930 İlkokul Programında İse, Tarih, Coğrafya ve Yurt bilgisi derslerinin amaçları ayrı ayrı düzenlenmiştir. Tarih dersiyle; çocuklarda milli şuuru uyandırılmak istenmiş ve çocuklarda Türk vatani esas mihver teşkil edilmek istenmiştir.<sup>203</sup>

Coğrafya dersiyle ise; öğrencilere vatanını sevgisiyle birlikte, vatanın değişik bölgelerinde yaşayan insanlar ile dünyanın hareketleri ve sonuçları hakkında bilgilenmelerini sağlamak, ayrıca çocuklara olayların sebep- sonuç ilişkilerini ve bunlar arasındaki ilişkileri bulup çıkarmaya yöneltmek ve muhakemelerini kuvvetlendirmek istenmiştir. Yurt bilgisi dersiyle; öğrencilere toplumsal olayları idrak ettirerek, devlet, millet ve aile yapısına uygun ahlaki hissiyat vermek, yaşadığı toplumda oynadığı ve oynayacağı rolü sezdirmek, vatandaşların hak ve vazifeleri hakkında fikir vermek, yurdunu ve milletini sevdirmek, Türk toplumunda işletilen müesseseleri tanıtmak, devlet teşkilatı ve devlet hakkında bilgilendirmek amaçlanmıştır.<sup>204</sup> Programda Tarih, Coğrafya ve Yurt bilgisi derslerinin konuları 4. ve 5. sınıflar için ayrı ayrı düzenlenmiştir. Yurt Bilgisi dersinin öğretiminde; sadece anlatım yönteminin kullanılmaması gerektiği, öğrencinin dinleyici kalmaması, yakın çevreden hareket edilmesi gerektiği, dersin öğretimi sırasında Coğrafya, Tarih ve Türkçe derslerinden yararlanılması ve tartışmaya yer

<sup>200</sup> MEB, **Tebliğler Dergisi**, C. 8, 1945, s. 356.

<sup>201</sup> Eğitim Bulunduğu yerin siyasal ve sosyal eğilimlerini izlemek zorundadır. Bkz. Crammer, C.F., Browne, G. S., **Çağdaş Eğitim** (Çev. Ferhan Oguzkan), İstanbul, 1977, s.16.

<sup>202</sup> Doğanay, A., **a.g.m.**, s. 72-73.

<sup>203</sup> Akyüz, Y., **a.g.e.**, s. 301.

<sup>204</sup> Özdemir vd., "Cumhuriyetten Günümüze İlk Öğretim Sosyal Bilgiler Programındaki Değişmelerin Değerlendirilmesi", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S. 3, 2002, s. 30-44.

verilmesi istenmiştir. Tarih dersinin öğretiminde; Türk tarihine önem verilmesi, isimler ve tarihlerin tahtaya yazılması, tarih dersinin coğrafya dersi ile birlikte yürütülmesi, öğretimde harita kullanılması, müze ziyaretleri önerilmekteyken coğrafya dersinin öğretiminde; vatan coğrafyasına önem verilmesi, derste yalnızca çocukların hafızalarına başvurulmaması, yakından uzağa, görülenden görülmeyene doğru bir yol izlenmesi ve derslerde mektepte bulunan materyallerden en üst seviyede yararlanılması istenmiştir.

1930 Programının sonunda "Azami tedris vasıtaları" başlığı altında ilkokulda bulundurulacak araç gereçlerin listesi derslere göre ayrıca verilmiştir. Yurt Bilgisi ders araçlarına ilişkin herhangi bir açıklama yapılmazken, bu tasnife göre; Coğrafya ders araçları; duvar haritaları, atlaslar, öğretmenin çizeceği ve öğrenciye çizdireceği haritalar, küre, taslak ve makatlar, coğrafya müsamere defteri ve kabartma haritalar olarak belirlenirken, Tarih ders araçları ise; tarihi haritalar, tarihten evvelki zamanlarda insanların hayatına dair levhalar, eski büyük medeniyetlere ait levhalar, eski ve yeni Türk sanat ve medeniyetine ait levhalar, Türklerin muharebelerini anlatan levhalar, Türk büyüklerinin resimleri ve İstiklal mücadelelerine ait levhalar olarak tasnif edilmiştir. 1936 İlkokul Programında ise, Tarih, Coğrafya ve Yurt bilgisi derslerinin amaçları ayrı ayrı düzenlenerek Tarih dersiyle; öğrencilere Türk inkılâbının anlamını kavratmak, Türk ırkının Orta Asya'da kültürü nasıl oluşturduğunu ve yaydığını çocuklara kavratmak, kültürün nasıl uzun bir mazinin eseri olduğunu belirtmek, insanların muhitleri üzerinde nasıl tesir ettiklerini göstermek ve büyük adamların büyük rolleri hakkında öğrencileri bilgilendirmek amaçlanmıştır. Coğrafya dersiyle; Türk çocuklarını ekonomik kalkınmasında etkin kılmak, öğrencilere memleketimizi tanıtmak ve sevdirmek, dünya ve dünyanın güneş sistemindeki yeri, hareketleri ve bunun neticelerini tanıtmak, coğrafi olayların neden ve sebeplerini araştırmaya ve olaylar arasındaki ilişkiyi bulup çıkarmaya alıştırmak, harita konusunda fikir vermek amaçlanmıştır. Bir diğer ders olan Yurt Bilgisi dersiyle; Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet rejimi için sadık ve fedakâr birer yurttaş yetiştirmek, kanun mefhumunu kavratmak öğrencilere millet mefhumunu kavratmak, devlet teşkilatını anlatmak,

Türk inkılâbının manasını kavratmak, , millet ve yurt işlerine canla başla hizmet etmeyi ülkü haline getirmek amaçlanmıştır.<sup>205</sup> Programda Tarih ve Yurt Bilgisi 4. ve 5. sınıfların üniteler ve konuları belirlenmemiş hedefler ve direktifler yazılmıştır.<sup>206</sup>

<sup>205</sup> Özdemir vd., **a.g.m.**, 33-34.

<sup>206</sup> MEB., **Tebliğler Dergisi**, S. 356, 1945, s. 8.

Bu direktiflere göre; Dersleri sadece öğrencilerin dinleyerek öğrenmemeleri gerektiği, öğretimde çocuğun ilgisini uyandırmanın esas olduğu, konuları öğrencilere ezberletmekten sakınılarak, kavramaya ve anlamaya önem verilmesi gerektiği, ders konularının somutlaştırılması gerektiği, kuramsal bilgiler yerine uygulamalı bilgilere önem verilmesi, yakın çevreden hareket ederek uzak çevreyi kavratmanın esas olduğu ve eğitimde öğrencinin güdülenmesinden yararlanmanın esas olacağı vurgulanmıştır. Her dersle ilgili ders programının sonunda "öğretim vasıtaları" adı altında o derste kullanılacak araç-gereçlerle, bu araç-gereçlerden nasıl yararlanılacağı belirtilmişti. Kullanılacak ders araçları, gezilerde incelenecek yerler, yararlanılacak yardımcı eserlerdir. Bazen de başvurulacak öğretim vasıtası hayatın kendisidir. Bu dönemde programların temel felsefesi, yeni yetiştirilecek nesillere cumhuriyet rejimi ve bu rejimin fazilet ve nimetlerini benimsetmeyi geliştirmek olmuştur. Programların, her şeyden önce millî bir nitelik taşımaları dikkati çekmektedir<sup>207</sup>

1948 İlkokul Programı ise, 1936 programındaki Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin amaçları 1948 programında sadeleştirilerek aynen alınmış, yalnızca Yurttaşlık Bilgisi dersine yeni bir amaç eklenmiştir. Bu programla amaçlanan şey Öğrencileri Cumhuriyetçi, Ulusçu, Halkçı, Devletçi, Laik ve Devrimci birer yurttaş olarak yetiştirmek için ilk adımı atmak şeklinde belirlenmiştir. Bu program 1948–1949 öğretim yılında yürürlüğe konmuş ve 20 yıl süreyle Cumhuriyet tarihimizin en uzun yürürlükte kalan program özelliğini kazanmıştır.<sup>208</sup>

1948 Programında Tarih, Coğrafya Ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin içerikleri önceki programlara göre daha ayrıntılı olarak verilmiştir. Programda her dersin öğretimine ilişkin açıklamalar yapılarak Tarih dersinin öğretiminde; Türk tarihine önem verilmesi, dersin işlenişinde yurttaşlık bilgisi ve coğrafya ile ilişki kurulması, vaka ve şahsiyet adlarının tahtaya yazılması, gezi ve gözlem yapılması ve dramatizasyondan yararlanılması istenmiştir. Coğrafya dersinin öğretiminde; yakından uzağa ilkesine uyulması, inceleme gezi yapılması, Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinden ve kaynak kişilerden yararlanılması istenmektedir. Yurttaşlık Bilgisi dersinin öğretiminde ise; yakından uzağa, sorun çözme, gezi gözlem yapılması

<sup>207</sup> MEB., **Ortaöğretim’de Yeniden Düzenleme ve Reform Semineri**, Ankara, 1990, s. 32.

<sup>208</sup> Cicioğlu, H., **Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim**, Ankara, 1985, s. 99.

belirtilmiştir.<sup>209</sup> Ayrıca öğrenci değerlendirilmesi, sınıf geçme ve sınav yönetmelikleriyle ele alınmaya çalışılmıştır. Bu yönetmeliklerde öğrenciye nasıl not verileceği, sınıf geçmede dikkat edilecek noktalar yer almaktadır.<sup>210</sup>

1953 yılındaki Beşinci Milli Eğitim Şurasında ilkokuldaki Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin bir ders halinde ve çocuk psikolojisine göre düzenlenmesi kabul edilmiştir. 1962 yılında İlkokul Programı Taslağı yayımlanmış, 5–6 yıllık bir deneme uygulamasında; Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri Ülke İncelemeleri adını almış ve ayrı ayrı okutulmuştur. Bu derslerin genel amacı, iyi ve duyarlı birer vatandaş yetiştirmektir. Bu programla ilk kez dersin özel amaçlarına her dersin girişinde “Dersin Hedefleri” başlığı altında yer verilmiştir.<sup>211</sup> Bu programda tarih ve coğrafya dersleri 4. ve 5. sınıflarda 2’şer saat olarak yer alırken, Yurt Bilgisi dersi yalnızca 5. sınıflarda 2 saat olarak yer almıştır. 1968 programında ise bu program Sosyal Bilgiler ismiyle yer alacaktır ve 1968 İlkokul Program Taslağında" yeni bir program hazırlanmasının gerekçeleri sıralanarak, adı geçen dersler "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adı altında dördüncü sınıfta 6, beşinci sınıfta 5 saat olarak belirlenecektir. 1962 Programında Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık derslerinin birleştirilmesi şöyle açıklanır: "İlkokulun ilk üç sınıfında okutulan Hayat Bilgisi dersi çocuğa kazandırılması arzu edilen bilgi, beceri ve alışkanlıkları kazandırmakta çocuk gelişimine uygunluğu bakımından özel bir önem taşımaktadır. İkinci devre dediğimiz dördüncü, beşinci sınıflarda da bu bütünlük ve beraberliğin devamı, aynı sebeplerle bir zarurettir. Bu zorunluluk göz önüne alınarak ikinci devrede ayrı dersler halinde okutulmakta bulunan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri de "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adı altında ve üniteler halinde birleştirilmiştir"<sup>212</sup> Bu programla “Toplu Tedris” metodu benimsenmiştir. Bu metot öğretmenler tarafından hazırlanmıştır. Programda, tarih dersinde; tarihler, isimler, önemli kavramlar ve olaylar, coğrafya dersinde de ülke ve şehirlerin, dağların isimleri iyice ezberleninceye kadar tekrar edilecektir. Ders araç ve gereçleri her derste öğretmen tarafından sınıfa getirilecektir.<sup>213</sup>

<sup>209</sup> MEB, 1948 İlkokul Programı, İstanbul, s. 125–128.

<sup>210</sup> Çelenk, S., Tertemiz, N., a.g.e., s. 40.

<sup>211</sup> Çelenk, S., Tertemiz, N., a.g.e., s.,40

<sup>212</sup> M.E.B., 1962 İlkokul Program Taslağı , İstanbul, 1965, s.,26

<sup>213</sup> Cicioğlu, H, a.g.e.,s.,125

Bu programla beraber Toplu Tedrisle ders sayıları azaltılırken çocuk psikolojisinin gereği olan toptan algılama ya da toplu öğretim uygulamasına gidilmiştir.<sup>214</sup> Öte yandan 1962 Programı ile Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin yerine getirilen "Toplum ve Ülke İncelemeleri" dersinin "özellikle ilk ve ortaokullarda yer alacak bir dersin adı çocuklar için çok uzun ve aynı zamanda ilk ve ortaokulların öğrencileri için anlaşılır olmaktan uzak" olduğu da iddia edilmiştir.<sup>215</sup> "Toplum İncelemeleri" ile Yurttaşlık bilgisi ve belki de bunun yanında Tarih, "Ülke İncelemeleri" ile de Coğrafyanın yeri doldurulmak istenmiştir. Aslında bu ders yurt meselelerinin incelendiği bir derstir. Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin amaçları; iyi bir yurttaş yetiştirmek, Türk ulusunun ülkelerini gerçekleştirmek, aile bütünlüğüne bağlılık, insanların birbirine muhtaç olduklarını kavratmak, ulusal kaynakları tanımak, Birleşmiş Milletler ülküsünü benimsetmek, yurdu ve dünyayı tanıtmak, geçmişten ibret dersi almalarını sağlamak şeklinde belirlenmiştir. Tarihle ilgili konuların öğretiminde; anlatım, inceleme gezisi, dramatizasyondan yararlanılacağı belirtilmiştir. Coğrafya ile ilgili konuların öğretiminde; yakından uzağa ilkesine uyulması, inceleme gezisi yapılması gerektiği belirtilmiştir. Yurttaşlık Bilgisi ile ilgili konuların öğretiminde; anlatma, dramatizasyon, inceleme gezisi yapılması gerektiği belirtilmiştir.<sup>216</sup> Bu yüzden dersin adı "Yurt Bilgisi" veya "Vatan Bilgisi" olabileceği gibi biraz daha geniş anlamı olması istenirse, "Yurt ve Dünya " da olabilirdi şeklinde tenkitlerde bulunulmuştur.<sup>217</sup>

Bunun yanında "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adlı yeni dersin kitabı çıkarılmamıştır. Fakat konuların seçim, tertip ve düzeninde her dersin hakkı verilmiş, öğretmenler ellerinde bulunan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi kitaplarından faydalanarak "Toplum ve Ülke İncelemeleri " dersini işlemişlerdir. Okullarımıza Sosyal Bilgiler kavramı -daha önce kitap, dergilerde geçmesine rağmen- bir ders ismi olarak 1968 yılında girdi. 1968 Programında "Toplum ve Ülke İncelemeleri " dersin adı değiştirilerek "Sosyal Bilgiler" adını aldı. Bu durum 1968 Programında şöyle açıklanır: "İlkokulun dördüncü ve beşinci sınıflarında "Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi" adı altında okutulan konular birbirleriyle olan yakın ilişkileri ve çocuğa uygunluğunu bakımından birleştirilerek "Sosyal Bilgiler" adı altında bir bütün haline getirilmiştir. Bu ders konuları yalnız Tarih, Coğrafya veya Yurttaşlık Bilgisi yönünden değil, hem Tarih, hem Coğrafya, hem de Yurttaşlık Bilgisi olmak üzere çok yönlü bir bütün olarak

<sup>214</sup> Binbaşıoğlu, C., **a.g.e.**, s. 68-69.

<sup>215</sup> Köken, Nevzat, "Sosyal Bilgiler Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler" **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S. 2, Ankara, 2002, s. 118.

<sup>216</sup> Özdemir vd., **a.g.m.**, s. 45.

<sup>217</sup> Sanır, F., **Okullarımızda Coğrafya ve Sosyal Bilgiler Dersleri**, Ankara, 1969, s. 1-31.

işlenmelidir.<sup>218</sup> Dersin amaçları; yurttaşlık görev ve sorumlulukları, toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri, çevreyi, yurdu, dünyayı tanıma yetenekleri, ekonomik yaşama ve yeteneklerini geliştirme yönünden olmak üzere dört ana bölümde hazırlanmıştır.<sup>219</sup> Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin birleştirme sebepleri bir başka açıdan şöyle açıklanır. "Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin konuları arasında sıkı ve tabii bir ilişki vardır. Bu üç derste de müşterek olan konu "insan toplumdur " Tarih bir milletin geçmişini, Coğrafya milletin yaşadığı araziye ve arazinin insanların yaşayışına etkisini, Yurttaşlık Bilgisi de o milletin bugünkü yönetimini ve yaşayışını inceler. Müşterek olan bu konuları parçalamak, ilkokulun ikinci devresinde de devam eden toplu öğretim ilkesine aykırıdır. Konu ve amaçları müşterek olan bu derslerin ayrı olması öğretimde yersiz tekrarlara ve fazla zaman harcanmasına sebep olur. Derslerin birleştirilmesi ise zamandan tasarruf sağlar.<sup>220</sup> Bu dersler, ilk kez 1962 yılında yayımlanan ilkokul Program Taslağı'nda, disiplinler arası bir yaklaşımla "Toplum ve Ülke incelemeleri" adı altında birleştirilmiş<sup>221</sup> ve yukarıda da belirtildiği gibi 1968 yılında yayımlanan İlkokul Programı'nda, "Sosyal Bilgiler" adını almıştır.<sup>222</sup>

1968 Programının planlama bölümünde ünitenin işlenişinde ara ve genel değerlendirmelerin nasıl olması gerektiğine ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Ünitelerin değerlendirilmesinde; çeşitli değerlendirme yollarına başvurularak, ünite çalışmaları sırasında çocukların davranışlarındaki gelişmelerin ve edindikleri alışkanlıkların gözlenmesi ve öğrencilerin kazandıkları bilgilerin çeşitli testlerle ölçülmesi gerektiği belirtilmiştir.<sup>223</sup> 1968 Programındaki öğretim yöntem teknikleri ve ders araç gereçleri 1977 programında aynen kabul edilmiştir. 1968 Programındaki amaçlardan bazıları 25 Nisan 1977 tarih ve 1931 sayılı tebliğler dergisinde yayınlanan 1977 programında tekrar alınmış bazı amaçlar çıkarılmış yeni amaçlar eklenmiştir. Bu amaçların hangi başlıkların altında değiştirildiğini şu şekilde sıralayabiliriz.

1- Vatandaşlık Görev ve Sorumlulukları Yönünden 2- Toplumda İnsanların Birbirleriyle Olan İlişkileri Yönünden 3- Çevreyi Yurdu ve Dünyayı Tanıma Yeteneklerini Geliştirme Yönünden 4- Ekonomik Yaşama Fikri ve Yeteneklerini Geliştirme Geliştirmek Yönünden

<sup>218</sup> MEB, **1968 Geliştirilmiş İlkokul Programı**, İstanbul, 1968, s. 65.

<sup>219</sup> MEB, **İlkokul Programı**, İstanbul, 1968, s. 50.

<sup>220</sup> Tekişik, H. H, **Sosyal Bilgiler Öğretim Rehberi**, Ankara, 1969, s. 7-8.

<sup>221</sup> Sönmez, V., **a.g.e.**, s. 58.

<sup>222</sup> MEB., **1968 İlk Okul Programı**, s. 16.

<sup>223</sup> MEB, **Tebliğler Dergisi**, Nisan 1977, s. 5.



### **3.5.2.1. Vatandaşlık Görev ve Sorumlulukları Yönünden 1968 Programında Olan Ancak Sonra 1968 Programından Çıkarılan Amaçlar**

Yukarıdaki başlık altında değerlendirilen ve 1968 Programında olan ancak sonra 1968 programından çıkarılan amaç şudur; Öğrenci, insanların birbirlerine muhtaç olduklarını anlar; grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelir. 1968 programından çıkarılan amaçların yerine şu amaçlar 1977’de getirilmiştir.

1-Milletimizin üstün özelliklerini koruyup geliştirdikleri ölçüde geleceğe güvenle bakabileceğimizi, çağdaş medeniyet seviyesine erişebileceğimizi kavrarlar.

2- Anayasamızın başlangıcında ifadesi bulunan Türk Milliyetçiliğinin ilkelerini benimserler.

3- Kuvvetli, ileri, çağdaş Türkiye ülküsüne bağlı ve ülkeye ulaşma gereğine bütün varlığı ile inanır, bu uğurda her fedakârlığı göze alabilecek bir kişilik kazanırlar. Millet ve memleket işlerini herşeyin üzerinde tutmayı, milletimiz ve yurdumuz için canla başla çalışmayı benimserler.

4- Yurdumuzun nasıl yönetildiği, yasama, yürütme ve yargı organlarının nasıl çalıştığı ve TBMM'nin yurt işlerini nasıl denetlediği hakkında temel bilgileri kavrar ve değerini anlarlar.

5- Türk milletinin zeki, yetenekli, çalışkan, cesur ve kahraman olduğunu sanatseverliğini, estetik zevkinin yüksekliğini ve insanlık duygusunun büyüklüğünü kavrarlar.

6- Yurt savunmasının ve bu uğurda her türlü can ve mal fedakarlığının kutsallığı hakkında güçlü ve içten inanç kazanırlar. Bunun için zengin tarihimizden alınmış örnekler üzerinde düşünerek bu yoldan ölmezliğe kavuşmanın mümkün olduğunu kavrarlar.

### **3.5.2.2. Toplumda İnsanların Birbirleriyle Olan İlişkileri Yönünden ve 1968 Programından Çıkarılan 1977 Programına Eklenen Amaçlar**

Bu başlık altında ele alınan ve 1968 Programından Çıkarılan tek bir Amaç vardır. O’ da Kanun ve nizamlara karşı saygı duymayı ve devlet teşkilatımızı, seviyelerine göre öğrenirler maddesidir. 1977 Programına Eklenen Amaçlar ise şöyledir; İnsanların birbirlerine muhtaç

olduklarını anlar, grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler.

1- Sosyal bakımdan istenen ve istenmeyen davranışları ayırabilme gücünü ve boş zamanlarını amaçlı olarak okuma, araştırma, inceleme, gezi ve spor yaparak değerlendirme alışkanlığını kazanırlar.2- Ruh ve beden sağlığını dikkatle ve özenle korumasını bilen kişiler olarak yetişirler şeklindedir.

### **3.5.2.3. Çevreyi Yurdu ve Dünyayı Tanıma Yeteneklerini Geliştirme Yönünden 1968 Programından Çıkarılan ve 1977 Programına Eklenen Amaçlar**

Bu başlık altında ele alınan ve 1968 Programından Çıkarılan Amaçlar ise şunlardır:

1- İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer yurttaş haline gelirler. 2- Gerekli plan, kroki ve harita bilgileri kazanarak onlardan yararlanabilir hale gelirler.

1977 Programına Eklenen Amaçlar ise şu şekildedir:

1- Milletler ailesi içinde Türk milletinin şerefli yerini geleceğe ümit ve cesaretle bakarak görür, milletimize düşen insanlık görevlerini kavrar, insanların olduğu kadar milletlerin de birbirlerine muhtaç olduklarını, ortak problemlerin karşılıklı iyi niyetle ve ortak çalışma ile çözümlenebileceğini anlarlar; işbirliğinin yararını ve "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesinin değerini takdir ederler.

2- İçinde yaşadığı fiziki ve sosyal çevrenin şartları ve imkânları hakkında bilgi ve anlayış sahibi olurlar.

3- Türlü sosyal bilimlerden seviyesine göre dengeli bir şekilde yararlanır, aktüel konular üzerine eğilir, kendi payına düşen ölçüde bunlara çözüm yolu bulmaya çalışırlar. Değişim düşüncesini kabul eder.

4- Geçmişini incelerken bugünü daha iyi anlar, yaşadıkları çağda geçen sosyal olayların sebepleri ve sonuçları üzerinde düşünme, araştırma ve muhakeme etme yeteneklerini geliştirir: böylece olayların çeşitli yönlerini inceleyerek kültürlerini artırır ve olumlu davranışlar geliştirirler.

### **3.5.2.4. Ekonomik Yaşama Fikri ve Yeteneklerini Geliştirme Geliştirmek Yönünden 1968 Programından Çıkarılan ve 1977 Programına Eklenen Amaçlar**

Bu genel başlık altında 1968 Programından Çıkarılan Amaçlar şunlardır: Tutumlu olma ve planlı çalışma alışkanlığı elde ederler. 1977 Programına Eklenen Amaçlar ise şu şekildedir; Milli refaha ve dolayısıyla kendi refahlarına yararlı olacak bilgi, yetenek ve davranışları kazanırlar. 1968 Programından çıkarılan amaçlar dışında kalanlar 1977 programında da aynen alınmış ve eklenen amaçlarla birlikte 1977 Sosyal Bilgiler programının amaçlarını oluşturmuştur.<sup>224</sup> 25 Haziran 1990 Tarih ve 2315 Sayılı Tebliğler Dergisinde 1977 Programındaki amaçlardan bazıları 1990 programında tekrar alınmış, bazı amaçlar çıkarılmış ve yeni amaçlar eklenmiştir. Bunları da şu şekilde sıralayabiliriz: 1-Vatandaşlık Görev ve Sorumlulukları Yönünden 2-Toplumda İnsanların Birbirleriyle Olan İlişkileri Yönünden 3- Çevreyi Yurdu ve Dünyayı Tanıma Yeteneklerini Geliştirme Yönünden 4- Ekonomik Yaşama Fikri ve Yeteneklerini Geliştirmek Yönünden olmak üzere tam dört maddede gerçekleşmiştir. Bu maddeleri sırasıyla ele alacak olursak;

### **3.5.2.5. Vatandaşlık Görev ve Sorumlulukları Yönünden 1977 Programından Çıkarılan ve 1990 Programına Eklenen Amaçlar**

1977 Programından çıkarılan amaçlar;

1- Aile bütünlüğüne bağlılık kazanır, bu konuda görev ve sorumluluklarını kavrar, yuvanın mutluluğunu gerçekleştirmedeki hizmet duygularını geliştirirler. 2- Türk milletinin zeki, yetenekli, çalışkan, cesur ve kahraman olduğunu sanatseverliğini kavrarlar.

3- Anayasamızın başlangıcında ifadesi bulunan Türk Milliyetçiliğinin ilkelerini benimserler. 4- Yurt savunmasının ve bu uğurda her türlü can ve mal fedakârlığının kutsallığı hakkında güçlü ve içten inanç kazanırlar. 5- Milletimizin ve yurdumuzun problemleri üzerine sevak ve isteyerek eğilir, bu problemlerin millet ve yurt yararına çözümlenmesi yolundaki çalışmalara heyecanla, canla başla katılır ve aydın vatandaş olarak yetişirler. 6- Yurdumuzun nasıl yönetildiği, TBMM'nin yurt işlerini nasıl denetlediği hakkında temel bilgileri kavrar ve değerini anlarlar. 7- Vatandaşlık Görev ve Sorumlulukları Yönünden 1990 Programına Eklenen Amaçlar ise; Her yönden görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir, aile bütünlüğüne

---

<sup>224</sup> MEB, **Tebliğler Dergisi**, Nisan 1977, s. 3-5.

bağlılık kazanırlar. 8- Millet kavramını ve Türk milletinin karakterini kavrar; Türk milletine, bayrağına, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirirler. 9- İnsanların birbirine muhtaç olduklarını anlar ve bunu uygulayabilir hale gelirler. 10- Çevresindeki eski ve yeni sanat eserlerini tanır; onları korumak gerektiğini öğrenirler.

### **3.5.2.6. Toplumda İnsanların Birbirleriyle Olan İlişkileri Yönünden 1977 Programından Çıkarılan ve 1990 Programına Eklenen Amaçlar**

1977 Programından Çıkarılan Amaçlar ise;1- İnsanların birbirlerine muhtaç olduklarını anlar, grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler. 2- Sosyal ve ahlaki bakımdan arzu edilen ve edilmeyen davranışları ayırabilme gücünü ve boş zamanlarını amaçlı olarak değerlendirme alışkanlığını kazanırlar.

Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden 1990 programına eklenen amaç ise trafik kurallarına uymayı öğretmektir.

### **3.5.2.7. Çevreyi Yurdu ve Dünyayı Tanıma Yeteneklerini Geliştirme Yönünden 1977 Programından Çıkarılan ve 1990 Programına Eklenen Amaçlar**

1977 Programından Çıkarılan Amaçlar şu şekildedir: Milletler ailesi içinde Türk milletinin şerefli yerini geleceğe ümit ve cesaretle bakarak görür, milletimize düşen insanlık görevlerini kavrar, işbirliğinin yararını ve "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesinin değerini takdir ederler.

1- Sosyal olayların gelişmesini görerek insan ve toplum hayatının gittikçe değiştiği düşüncesini benimser, yurt ve dünya problemlerini görür ve bunlar arasında şaşırmaksızın doğruyu arayıp bulabilme yeteneği kazanır. 2- Bilim ve teknik gelişmelerin insan hayatındaki etkilerini kavrar, kaşifler ve bilim adamlarına karşı sevgi ve saygı duyarlar.

3- Geçmişini incelerken bugünü daha iyi anlar araştırma ve muhakeme etme yeteneklerini geliştirir; böylece olayların çeşitli yönlerini inceleyerek kültürlerini artırır ve olumlu davranışlar geliştirirler. 4-Çevreyi Yurdu ve Dünyayı Tanıma Yeteneklerini Geliştirme Yönünden 1990 Programına Eklenen Amaçlar ise; İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkileşimini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceler. Çevre korumasının günümüz ve gelecek yıllar için önemini kavrarlar.

### 3.5.2.8. Ekonomik Yaşama Fikri ve Yeteneklerini Geliştirme Yönünden 1977 Programından Çıkarılan ve 1990 Programına Eklenen Amaçlar

1977 Programından Çıkarılan Amaçlar, 1- İnsanların birbiri ile ve çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan ve toplulukların yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek yurdun, ekonomik bakımdan kalkınmasında bilgili ve etkili birer vatandaş haline gelirler.

Ekonomik yaşama fikri ve yeteneklerini geliştirmek yönünden 1990 programına eklenen amaçlar ise; 1- Tutumlu olma ve planlı çalışma alışkanlığı elde ederler. 2- İnsan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yolları ile bunların arasındaki ekonomik bağılıkları inceleyebilirler.

1977 yılında uygulanmaya konulan programın öğretim yöntem ve teknikleri aynen kabul edilmiş ve ders araç gereçleriyle ilgili bir değişiklik yapılmamıştır.

Talim ve Terbiye Kurulunun 30.05.1990 tarih ve 62 sayılı kararı ile kabul edilen İlkokul 4. ve 5. sınıf "Sosyal Bilgiler dersi programında yapılan değişiklikler içeriğe yönelik olmuştur. Amaçlar ve değerlendirmeye yönelik herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.<sup>225</sup> Bir süre sonra bu uygulama terk edilmişse de 1997 yılında ilköğretim okullarında okutulan Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri yeniden uygulamadan kaldırılmış; yerlerine tekrar Sosyal Bilgiler dersinin konulması kararlaştırılmıştır. Netice olarak bütün bu görüşleri dikkate aldığımızda daha önce okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin Sosyal Bilgiler adı altında birleştirmesini "Çocuğun zihni gelişimi, çocuk psikolojisi, Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık dersi konuları arasındaki yakın ilişki, sosyal hayatın bütünlüğü, ders programının yükünün azalması, zamandan tasarruf edilmesi, birbiriyle yakın ilişkisi olan bilgiler uygun bir tarzda düzenlenirse öğrenimin kolaylaşacağı ve lüzumsuz ayrıntılara ve tekrarlara meydan verilmeyeceği" şeklinde kısaca özetleyebiliriz

Ancak, bu hareketi destekleyecek öğretim araç-gereçlerinin bulunmayışı ve öğretmenlerin gerekli mesleki donanımından yoksun oluşu gibi nedenlerle, Türkiye'deki ilköğretim okullarında geleneksel yaklaşım egemenliğini sürdürmüştür. 1998 yılına değin bu program uygulanmıştır. Bu tarihte, 4–7. sınıfları da kapsayacak şekilde yeni bir ilköğretim

---

<sup>225</sup> MEB., **Tebliğler Dergisi**, S. 2381, 26 Nisan 1993.

Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı yürürlüğe konmuştur.<sup>226</sup> Türkiye'de Sosyal Bilgiler dersi ve 1968 yılına değin onun yerine okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi gibi dersler, ilköğretim programlarında çok önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında, Türk Devrimi ve onun dayandığı Kemalist ideolojiyi ülkenin her yanında egemen kılma politikasında Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi/Yurttaşlık derslerine önemli bir misyon yüklenmiştir. Bu misyon, "Cumhuriyeti sonsuza kadar" yaşatacak Türk çocuklarını, nitelikli her yurttaş için gerekli bilgi ve beceriler ile donatmak, ve daha da önemlisi, onları, tarih bilincine ve yurt sevgisine sahip, cumhuriyet ve demokrasiye karşı olumlu tutum geliştirmiş birer birey haline getirmektir.<sup>227</sup> Zaten bunlar, bu dönemdeki ilköğretim kurumlarının genel amaçlarıdır. Öte yandan Cumhuriyetin ilk yıllarında, sosyal bilgiler eğitimine ilişkin dersler için gerekli bilimsel verileri hazırlayacak kurumları oluşturulmasına büyük bir önem verilmiştir. Bunların ilki, 1930'lu yıllarda kabul gören Güneş Dil Teorisi'ne dayalı resmi tarih tezi için bilimsel veriler hazırlamak üzere kurulan Türk Tarih Kurumu'dur. İkincisi ise, ulus devletin kültür temellerini oluşturan dil, tarih ve coğrafya alanında bilimsel çalışmaları yürütmek ve orta öğretime öğretmen yetiştirmek üzere açılan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'dir. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, bu dil ve tarih tezinin oluşturulmasının yanı sıra, adı geçen kurumların gelişimi ile çok yakından ilgilenmiştir. Cumhuriyet rejiminin kök salabilmesi bakımından, Malumat-i Vataniye dersinin yerini alan Yurt Bilgisi dersinin öğretimi de büyük bir önem kazanmıştı. Bu nedenle Atatürk, orta öğretim kurumlarında bu derslerde okutulacak bir ders kitabı olan Medeni Bilgiler adlı eserin yazımında yaptığı yazılı ve sözlü katkılarıyla, aktif bir rol almıştı.<sup>228</sup> Yurt Bilgisi dersi, esasında 1928'de kabul edilen yeni Türk alfabesini öğretmek için açılan, bunun yanı sıra kendisine cehaleti ortadan kaldırma ve temel yurttaşlık eğitimi verme görevi de yüklenen "Millet Mektepleri"nin programlarında da yer almıştı. Atatürk, bu kurumlarda Yurt Bilgisi derslerinin verilmesine büyük önem vermişti.<sup>229</sup> Sosyal Bilgiler, bu adla ilk kez yer aldığı 1968 ilkokul Programı'nda, daha önce Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi'ne yüklenen önemli amacı devralmıştır. Bundan dolayı Sosyal Bilgiler, gerek bu programda, gerekse daha sonraki yıllarda yayınlanan programlarda, 4-5. sınıflardaki iki mihver (eksen) dersten biri olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde yürürlükte olan daha önceki programlar gibi, 1968 ilkokul Programı da, en ünlü savunucularından biri John Dewey olan ilerlemecilik akımının etkisindedir. Bu

<sup>226</sup> MEB. "İlk Öğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı", **Tebliğler Dergisi**, 1998, s. 2487.

<sup>227</sup> Tezcan, Mahmut, **Atatürk ve Eğitim**, Ankara, 1992, s. 84.

<sup>228</sup> İnan, Afet, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Ankara, Tarihsiz, s. 48-53.

<sup>229</sup> Kınçal, Remzi, "Türkiye de İlk Okul Programlarının Hazırlanmasında Demografik, Ekonomik, Siyasal, Kültürel Faktörlerin Yeri", **Eğitim Bilimleri 1.Ulusal Kongresi**, Ankara 1993, s. 300 vd.

akıma göre, okul küçük bir demokratik toplumdur. Öğrenciler burada, demokratik yaşam için gerekli bilgi, beceri ve tutumları öğrenirler. Toplumlar ve gerçekler sürekli olarak değişirler. Bireyin bu değişime ayak uydurabilmesi için, problem çözme ve bilimsel araştırma yöntemlerini öğrenmesi gerekir. Ayrıca, okulda öğrencilere işbirlikçi davranışlar ve kendi kendini disipline etme becerisi kazandıracak yaşantılar düzenlenmelidir. Bu ilkeler, Türkiye'de, 1968'den bugüne kadar yayımlanan son ilköğretim okulu programlarında da etkisini sürdürmüştür.<sup>230</sup> 1962 yılındaki program altı yıl denedikten sonra 1968' de uygulanmaya başlamıştır.<sup>231</sup> Buna paralel olarak, Türkiye'de şimdiye kadar uygulanana gelen sosyal bilgiler öğretim programları, ilerlemecilik akımının etkisiyle hazırlanmıştır. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan 1998 ilköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı eğitim ve öğretim yolu ile Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihsel, kültürel, siyasal dünü, bugünü ve yarını ile ilgili değerlere karşı olumlu tutum geliştirmiş ve bu bağlamda, dil, tarih, kültür ve yurt bilincine sahip; Demokrasi ve insan hakları konularında bilinçli; Yurttaşlık görev, sorumluluk ve haklarını bilen; Bilgi, beceri ve iyi ahlak sahibi; doğru ve mantıklı karar alabilen ve sosyal sorunlara çözüm getirebilen vatandaşlar yetiştirmeyi öngörmektedir.

Burada sözü edilen, karar verme ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi, ilerlemecilik akımına uygun bir programda bulunması gereken temel amaçlar arasındadır.<sup>232</sup> Türkiye'de sosyal bilgiler öğretim programları, felsefi temeller bakımından ABD'deki programlardan pek farklı olmamakla birlikte, iki ülkedeki öğretim yaşantıları arasında, her zaman büyük farklar olagelmiştir. Bunun nedenlerinden biri, ilkelere bu çağdaşığa karşın, Türkiye'deki programlarda içeriğin, bu ilkelerle hiç bir şekilde bağdaşmayacak bir biçimde, gereksiz bir bilgi yığınına öğrencilere aktarmayı dayatmasıdır. Öte yandan, sınıfların kalabalık oluşu, gerekli araç ve gereçlerin bulunmayışı gibi nedenler de, Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitimini olumsuz yönde etkileyen faktörler arasındadır. Buraya kadarki ele alışımızda dikkat edilirse hep ilköğretim kademesindeki sosyal bilgilerin tarihsel seyrine değinilmeye çalışılmıştır. Şimdi de söz konusu kavramın Ortaokullardaki gelişimine değinmeye çalışalım. Ortaokullarda 1973–1974 öğretim döneminde Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Dersleri birleştirilerek "Sosyal Bilgiler" adını almıştır. Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin Sosyal Bilgiler adı altında birleştirilmesi, 1926 yılında "Hayat Bilgisi" dersinin birleştirilmesinden farklıdır. Çünkü Hayat Bilgisi dersini oluşturan dersler kendi yapılarını yitirerek

<sup>230</sup> Bkz. MEB. 1997 İlk Öğretim Okulu Programı, Ankara, 1997.

<sup>231</sup> MEB. 1970 8. Milli Eğitim Şurası, s., 18.

<sup>232</sup> MEB 1998 İlk Öğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, s. 2497.

başka bir ders haline gelmiş, Sosyal Bilgiler dersi adı geçen üç dersin kaynaşmasından oluşmuş yeni bir ders olmamıştır. "Sosyal Bilgiler dersine ait konuların programda birleştirilerek üniteler halinde verildiği iddia edilmişse de<sup>233</sup> Sosyal Bilgiler dersinde Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi konuları eski özelliğini korumuştur. Bugünkü ilköğretimin 6., 7., ve 8. sınıflarına tekabül eden ortaokullarda, 1924 yılından başlayarak 1967 yılına dek değişik tarihlerdeki program düzenlemelerinde Tarih ve Coğrafya dersleri aynı ad altında fakat değişik sürelerde yer almış, Malumat-ı Vataniye, Vatani Malumat, Yurt Bilgisi, Yurttaşlık Bilgisi, Vatandaşlık Bilgileri gibi derslerle birlikte haftada, ikişer ya da birer saat olarak uzun yıllar okutulmuştur.<sup>234</sup>

1985 yılı ortaokullarda Sosyal Bilgiler yerine Milli Coğrafya ve Milli Tarih derslerinin yer aldığı yıldır. 1992 yılı ise Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi programının uygulamaya geçirildiği yıl olmuştur. 1993 yılında ise Milli Tarih ve Vatandaşlık Bilgileri programlarında yeniden değişiklikler yapılması uygun görülmüştür. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 02.20.1998 gün ve 62 sayılı kararı ile kabul edilen yeni Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ilköğretim 4., 5., 6. ve 7. sınıflara yönelik hazırlanmış ve haftada üçer saat olmak üzere toplam 108 saatlik süre öngörülmüştür. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi adındaki ders, 7. ve 8. sınıflarda haftada birer saat olarak ayarlanmış 8. sınıflarda okutulan haftada iki saatlik T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük adıyla tarih dersi de varlığını devam ettirmiştir. Nisan 1998 Tarih ve 2487 Sayılı Tebliğler Dergisinde sosyal bilgiler Dersinin amaçları genel ve özel olmak üzere iki başlık halinde verilmiştir.

Genel amaçlar; yurttaşlık görev ve sorumlulukları, toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri, çevreyi, yurdu, dünyayı tanıma yetenekleri, ekonomik yaşama ve yeteneklerini geliştirme yönünden olmak üzere dört ana bölümde hazırlanmıştır. Özel amaçlar ise ünite başlıklarına göre düzenlenmiştir.<sup>235</sup> Yalnızca açıklamalar bölümünde çok genel öğretim yöntem ve tekniklerine yer verilmiştir. Bu anlamda; öğretimde neden sonuç ilişkisi üzerinde durulması gerektiği, tarih, yer ve kişi adlarının ezberletilmeyeceği, konuların işlenmesinde yalnızca ders kitaplarının yeterli olmayacağı, küme çalışmalarının yapılabileceği, programda belirtilen araç-gereçlerin kullanılması gerektiği, yakından uzağa, somuttan soyuta, basitten karmaşığa

<sup>233</sup> MEB 1968 İlkokul Programı, s. 65.

<sup>234</sup> Sözer, E., a.g.m., s. 9.

<sup>235</sup> MEB., Tebliğler Dergisi, Nisan 1998, s. 537.



ilkelerine uyulması, okuma parçalarından yararlanılması istenilmiştir.<sup>236</sup>Programda "Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılabilecek Araç ve Gereçler Listesi" hazırlanmıştır. Listede harita ve döneme özgü teknolojik imkânlardan olan videokasetler, film şeritleri kodlarıyla birlikte verilmiştir. Kasım 1999 Tarih ve 2506 Sayılı Tebliğler Dergisinde Doğal afetler ve zararlarından korunma yoluna ilişkin 1998 programında belirlenen konulara eklemeler yapılmıştır. IV. Sınıfın "İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım" ile V. sınıfın "Güzel Yurdumuz Türkiye" ünitelerinin konuları genişletilmiştir.<sup>237</sup> Buraya kadar dönemler itibariyle ele alınmaya çalışılan Türkiye de sosyal bilgiler 'in gelişimi konusunu toparlayacak olursak kısaca şunları söyleyebiliriz.

1926 İlkokul Programında Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri ayrı ayrı okutulmuştur. Bu programla "toplular tedris" yöntemi benimsenmiştir. Ayrıca ders araç ve gereçlerinin her ders öğretmeni tarafından sınıfa getirilmesi benimsenmiştir. 1930 İlkokul Programında Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi derslerinin amaçları ayrı ayrı düzenlenmiştir. Programın sonunda "Azami Tedris Vasıtaları" başlığı altında ilkokulda bulundurulacak materyal listesi derslere göre ayrıca verilmiştir. 1936 İlkokul Programında Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi derslerinin amaçları ayrı ayrı düzenlenmiştir. Dersleri sadece öğrencilerin dinleyerek değil, aynı zamanda da motivasyonlarının sağlanarak işlenmesi gerektiği vurgulanmış derste kullanılacak araç gereçler ve bunlardan nasıl yararlanılacağı da işlenmiştir. 1948 İlkokul Programındaki Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin amaçları, 1936 programının sadeleşmiş şekli olarak görülmektedir.

1962 İlkokul Programı taslağında Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adı altında birleştirilmiştir. Konuların öğretiminde anlatım, inceleme gezisi, dramatizasyon gibi yöntemlerden yararlanılması gereğine vurgu yapılmıştır. 1968 İlkokul Programındaki Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri, 1962 Program Taslağında "Toplum ve Ülke İncelemeleri" dersi, 1968 İlkokul Programında "'Sosyal Bilgiler'" dersi adları altında birleştirilmiştir. 25 Nisan 1977 tarih ve 1931 sayılı Tebliğler Dergisi ile İlkokul Programı tekrar ele alınmış, bazı amaçlar çıkarılmış ve yeni amaçlar eklenmiştir. 25 Haziran 1990 tarih ve

<sup>236</sup> MEB., **Tebliğler Dergisi**, Nisan 1998, s. 533.

<sup>237</sup> MEB., **Tebliğler Dergisi**, Kasım 1999, s. 954.

2315 sayılı Tebliğler Dergisi ile 1977 programlarındaki amaçlardan bazıları 1990 programında tekrar ele işlenmiş, bazı amaçlar çıkarılmış, bazı yeni amaçlar eklenmiştir.<sup>238</sup> 26 Nisan 1993 tarih ve 2381 sayılı Tebliğler Dergisi, Nisan 1998 tarih ve 2487 sayılı Tebliğler Dergisi ve Kasım 1999 tarih ve 2506 sayılı Tebliğler Dergisi ile programlarda bazı değişiklikler yapılmıştır. Sosyal Bilgiler insanları ve yaşamlarını konu alır. Kendi kendimizi ve diğerlerini daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Sosyal Bilgileri tanımlamak, coğrafya ya da tarih gibi bir disiplini tanımlamaktan daha zordur, çünkü sosyal Bilgiler disiplinler arası bir alandır, Bununla birlikte sosyal bilgilerin iki temel ayırıcı özelliği, vatandaşlık yeterliklerini kazandırmak için oluşu ve bütüncül, disiplinler arası bir alan oluşudur. Sosyal Bilgiler onu kullananın amacına göre değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Örneğin, Wesley sosyal bilgileri, "sosyal bilimlerin pedagojik amaçlarla basitleştirilmiş şeklidir" şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım daha çok sosyal bilim yaklaşımını temel almaktadır. Engle ve Ochoa ise sosyal bilgileri demokratik vatandaşlık için sosyalizasyon süreci olarak görmektedirler. Onlara göre "sosyal bilgiler özellikle vatandaşlık eğitimiyle ilgilidir. Demokraside vatandaşlık eğitimi birbiriyle ilişkili ancak birbirinden farklı iki bölümden oluşur: sosyalizasyon ve karşı sosyalizasyon." Engle ve Ochoa bu sürecin kalbi olarak karar verme becerisini temele almaktadırlar. Sosyal bilgiler eğitiminin önemli uzmanlarından olan Barr, Barth ve Shermis ise sosyal bilgileri şöyle tanımlamaktadırlar. "Sosyal bilgiler vatandaşlık eğitimi amacıyla insan ilişkileriyle ilgili bilgi ve deneyimlerin birleştirilmesidir."<sup>239</sup> Ülkemizde sosyal bilgiler eğitimiyle ilgili çalışmalar yapan Erden'e göre ise "sosyal bilgiler, ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır"<sup>240</sup> Ülkemizde sosyal bilgiler eğitimiyle ilgilenen diğer önemli bir uzman olan Sönmez ise sosyal bilgileri şöyle tanımlamaktadır: "Sosyal bilgiler, toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve Bunun sonunda elde edilen dirik bilgilerdir."<sup>241</sup> Sosyal Bilgiler eğitimiyle ilgili bilgi üreten ve bu alanda uluslar arası en büyük kuruluşlardan biri olan ABD Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi [NCSS] ise sosyal bilgileri şu şekilde tanımlamıştır: sosyal bilgiler vatandaşlık yeterlikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, etnografya, tarih, hukuk, felsefe, siyasal

<sup>238</sup> MEB., **Tebliğler Dergisi**, C., 53, S. 2315, 1990.

<sup>239</sup> Doğanay, A., **a.g.m.**, s. 16-24.

<sup>240</sup> Erden, M., **a.g.e.**, s. 12-13.

<sup>241</sup> Sönmez, V., **a.g.e.**, s. 58.

bilimler, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerden süzülen sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı sağlar. Sosyal Bileğilerin temel amacı, birbirlerine bağımlı, küresel bir dünyada, kültürel farklılıklar olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak, kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için gene insanlara yardımcı olmaktır.<sup>242</sup>

Tüm bu tanımlardan sonra, içerik ve amaç boyutunu demokratik vatandaşlık eğitimiyle birleştirerek kapsamlı bir tanım yapmak gerekirse; sosyal bilgileri, sosyal ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlanarak, insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman boyutu içinde disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen-ve becerili demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanı olarak tanımlayabiliriz.

---

<sup>242</sup> Doğanay, A.; **a.g.m.**, s. 16-24

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### 4. BULGULAR VE YORUMLANMASI

Bu bölüm, araştırma probleminin çözümü için, anket formları ile toplanan bulguların analizleri ile elde edilen sonuçlara bağlı olarak yapılan yorumlardan oluşmaktadır.

Bulgular, Sosyal Bilgiler dersinin içeriğine ilişkin genel bulgular; Sosyal Bilgiler dersinin 6. ve 7. sınıf içeriğinde yer alan ünitelere ilişkin bulgular olmak üzere bir sıralama ile ele alınmıştır. Böyle bir sıralamanın ardından araştırmaya katılan öğretmenlerin Sosyal Bilgiler içeriği ile ilgili genel görüş ve önerilerine yer verilmiştir. Bu çalışmamızın varsayımları içerisinde yer bulan öğretmenlerin mesleki tecrübelerinin, görüşlerini kurgulamalarında ne kadar önemli olduğuna yönelik düşüncemizi de değerlendirme olanağı verecektir.

#### 4.1. ARAŞTIRMAYA KATILAN ÖĞRETMENLERİN KİŞİSEL BİLGİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLANMASI

Aşağıdaki Çizelge 7 ve 8 de örneklem grubundaki 140 öğretmen ve onların okullara göre sayısal dağılımları, mesleki hizmet süreleri ve en son bitirdikleri eğitim programları yer almaktadır.

**Çizelge 7: Örneklem grubundaki 140 öğretmenin okullara göre sayısal dağılımları**

Çalışma Evrenindeki Okullar ve Okulların Sosyal Bilgiler Öğretmen Sayısı.	f	Çalışma Evrenindeki Okullar ve Okulların Sosyal Bilgiler Öğretmen Sayısı.	f
100.Yıl İlköğretim Okulu	1	Merkez Gazi Osman Paşa İ.Ö. Okulu	1
13 Şubat İlköğretim Okulu	2	Milli Egemenlik İlköğretim Okulu	2
23 Nisan İlköğretim Okulu	1	Milli Eğitim Vakfı İ.Ö.Okulu	2
30 Ağustos İlköğretim Okulu	2	Mimar Sinan İlköğretim Okulu	1
Abdulkadir Eriş İlköğretim Okulu	5	M. Avni Cüre İ.Ö.Okulu	1
Akşemseddin İşt. Engel.İ.Ö. Okulu	1	Mustafa Kemal Atatürk İ.Ö. Okulu	1
Alpaslan İlköğretim Okulu	2	Mustafa Necati İlköğretim Okulu.	3
Atatürk İlköğretim Okulu	7	Orduzu Ali Fevzi Ağan İ.Ö.Okulu	1
Barbaros İlköğretim Okulu	1	Orduzu Ata İlköğretim Okulu	1
Beydağı İlköğretim Okulu	1	Orduzu Elif Şireli İ.Ö. Okulu	1
Cahide Nebioğlu İlköğretim Okulu	1	Orduzu Vaizpınarı İ.Ö. Okulu	1
Cengiz Topel İlköğretim Okulu	2	Özel İdare İlköğretim Okulu	3
Cihadiye Özal İlköğretim Okulu	1	Rahmi Akıncı İlköğretim Okulu	4
Cumhuriyet İlköğretim Okulu	1	Sadiye Ünsalan İlköğretim Okulu	1
Derme İlköğretim Okulu	2	Sakarya İlköğretim Okulu	1
Dilek İlköğretim Okulu	2	Samanköy İlköğretim Okulu	1
Erenli İlköğretim Okulu	2	Şeker İlköğretim Okulu	2

Fatih İlköğretim Okulu	3	Sentepe İlköğretim Okulu	1
Fırat İlköğretim Okulu	2	Sümer İlköğretim Okulu	5
Gazi İlköğretim Okulu	2	Şahnahan İlköğretim Okulu	2
H.Çiftliği 100.yıl Atatürk İ.Ö.Okulu	1	Şht. Atg. F. Taşkınsöy İ.Ö.O	5
Hacı İbrahim Işık İ.Ö.Okulu	2	Şehit Konuk İlköğretim Okulu	1
Hanımın Çiftliği İlköğretim İ.Ö.Okulu	2	Şehit Yzb. H.Akyüz İ.Ö. Okulu	1
Hasan Varol 2.İlköğretim Okulu	2	Şht Alb. İ. K.oğlanoğlu İ.Ö.Okulu	1
Hasan Varol İlköğretim Okulu	2	Tepekoy İlköğretim Okulu	1
Hayrettin Sönmezay İ.Ö. Okulu	3	T. Memnune Gültekin İ.Ö.O.	1
Hidayet İlköğretim Okulu	3	Topsogut Akpınar İ.Ö.Okulu	1
İnönü İlköğretim Okulu	4	Topsogut Hürriyet İ.Ö.Okulu	1
İstiklal İlköğretim Okulu	1	Topsögüt İlköğretim Okulu	1
Kanuni İlköğretim Okulu	1	Türkiyem İlköğretim Okulu	2
Karakavak İlköğretim Okulu	1	Vakıfbank İlköğretim Okulu	2
Kazım Karabekir İlköğretim Okulu	2	Yahya Kemal Beyatlı İ.Ö. Okulu	1
Kemal Özalper İlköğretim Okulu	3	Yalçın Kores İlköğretim Okulu	1
Konak Bahçe İlköğretim Okulu	1	Yavuz Selim İlköğretim Okulu	2
Konak İlköğretim Okulu	1	Yaygın İlköğretim Okulu	1
Mehmet Akif Ersoy İ.Ö.Okulu	1	Yeşiltepe Ahmet Parlak İ.Ö.Okulu	3
Mehmet Akif İlköğretim Okulu	1	Ziya Gökalp İlköğretim Okulu	2
Mehmet Emin Bıtlıs İ.Ö. Okulu	2		
Mehmet Topsakal İ.Ö. Okulu	2	<b>Okul sayısı Toplamı</b>	<b>77</b>
Melekbaba İlköğretim Okulu	2	<b>Öğretmen Toplamı</b>	<b>140</b>

**Çizelge 8: Aşağıdaki Çizelge de Öğretmenlerin Mesleki Hizmet Süreleri Verilmiştir.**

<b>Görevde Hizmet Süresi</b>	<b>f</b>	<b>(%)</b>
0-5 yıl	19	13,6
6-10 yıl	39	27,9
11-15 yıl	44	31,4
16-20 yıl	4	2,9
21 yıl ve yukarı	34	24,2
<b>Toplam</b>	<b>140</b>	<b>100</b>

**Çizelge 9: Öğretmenlerin Son Bitirdikleri Eğitim Programları**

<b>En son Bitirilen Eğitim Programı</b>	<b>f</b>	<b>(%)</b>
Eğitim Enstitüsü	24	17,1
Önlisans/ İki Yıllık Eğ. Yük.Ok.	2	1,4
Lisans Tamamlama	6	4,3
Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği	34	24,3
Eğitim Fakültesi Coğrafya Öğretmenliği	16	11,5
Eğitim Fakültesi Sos. Bil.Öğretmenliği	21	15
Fen Ed. Fak.	34	24,3
Yüksek Lisans	1	0,7
Diğer	2	1,4
<b>Toplam</b>	<b>140</b>	<b>100</b>

Çizelge 9'da görüldüğü gibi öğretmenlerin meslekteki hizmet süreleri itibariyle dağılımları şöyledir: % 13,6 oranında 0-5 yıl arası; % 27,9'u 6-10 yıl arası; % 31,4'ü 11-15 yıl arası; % 2,9'u 16-20 yıl arası ve % 24,2'si ise 21 yıl ve yukarısı hizmet sürelerine sahip öğretmenlerdir. Anketimize katılan öğretmenlerimizin tamamı bu soruyu yanıtlamışlardır. Bu çizelgeden elde edilen bulgulara göre Malatya merkezindeki ilköğretim okullarında görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yarıdan fazlası 6 ile 15 yıl arası hizmet süresine sahip öğretmenlerimizdir. % 24,2 oranında 21 yıl üzeri öğretmenlerin olması da dikkat çekicidir.

Çizelge 9'da görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğretmenlerden % 24,3'ü Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği, % 11,5'i Eğitim Fakültesi Coğrafya Öğretmenliği, % 24,3'ü Fen Edebiyat Fakültesi, % 4,3'ü Lisans Tamamlama, %17,1'iEğitim Enstitüsü, ve % 1,4'ü ise Önlisans Programını bitirmiştir. Bulgulardan elde edilen sonuçlara göre, Malatya merkezinde görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin büyük bir bölümü, lisans düzeyinde eğitim almış öğretmenlerden oluşmaktadır.

#### **4.2. SOSYAL BİLGİLER DERSİ İÇERİĞİNE YÖNELİK GENEL BULGULAR**

Bu bölümde Sosyal Bilgiler dersinin içeriğine ilişkin değerlendirmelere yer verilmiş ve dersin içeriği üç başlık altında sunulmuştur. Birinci bölüm Sosyal Bilgiler dersinin içeriğine yönelik genel bulgularla oluşturulmaya çalışılırken, ikinci bölümde Sosyal Bilgiler dersinin 6. sınıf üniteleri ile ilgili bulgulara yer verilmiştir. Son bölüm olan, üçüncü bölümde ise Sosyal

Bilgiler dersinin 7. sınıf üniteleri ile ilgili bulgulara yer verilmiştir. Bu bölümde öğretmenlerimize İlköğretim 6. ve 7. sınıflarda, 2005–2006 itibari ile okutulmakta olan Sosyal Bilgiler dersinin içeriğine ilişkin 11 soru yöneltilmiştir. Bu sorular neticesinde elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

#### 4.2.1 Sosyal Bilgiler Dersi İçeriği Dersin Hedefleri ile Doğrudan İlişkilidir.

Öğretmenlere Sosyal Bilgiler dersinin içerik amaçları ile ilişki düzeyinin oranı sorulmuş, elde edilen bulgular çizelge 10'da sunulmuştur.

#### Çizelge 10: Sosyal Bilgiler Dersi İçeriği Dersin Hedefleri ile Doğrudan İlişkilidir.

Sosyal Bilgiler Dersinin İçeriği Dersin Hedefleri ile Doğrudan İlişkilidir.	f	(%)
Kesinlikle Katılıyorum	57	40,7
Katılıyorum	42	30,0
Kararsızım	12	8,6
Katılmıyorum	24	17,2
Kesinlikle Katılmıyorum	3	2,1
Yanıtsız	2	1,4
<b>Toplam</b>	<b>140</b>	<b>100</b>

Çizelge 10 incelendiğinde, öğretmenlerin % 70,7'si dersin içeriği ile amaçlarını doğrudan ilişkili bulurken, %19,3'ü ise, içerikle amaçlar arasında doğrudan ilişki olmadığını belirtmiştir. Bu soruyu 2 öğretmen de yanıtsız bırakmıştır. %8,6 oranında öğretmen bu konuda kararsız kalmıştır. Sonuç olarak; çizelge 10'da görüldüğü üzere bulgulardan, öğretmenler Sosyal Bilgiler dersinin içeriğini amaçlarla doğrudan ilişkili bulmuşlardır.

#### 4.2.2. İçerik Bilimsel Açıdan Doğrudur

Bu bölümde öğretmenlere, Sosyal Bilgiler dersi içeriğini bilimsel bakımdan yeterli bulup bulmadıkları sorulmuş, elde edilen bulgular çizelge 11'de sunulmuştur.

**Çizelge 11: İçerik Bilimsel Olarak Doğrudur**

<b>İçerik bilimsel olarak doğrudur.</b>	<b>f</b>	<b>(%)</b>
Kesinlikle Katılıyorum	48	34,3
Katılıyorum	58	41,4
Kararsızım	10	7,1
Katılmıyorum	12	8,6
Kesinlikle Katılmıyorum	4	2,9
Yanıtsız	8	5,7
<b>Toplam</b>	<b>140</b>	<b>100,0</b>

Çizelge 11'deki bulgular incelendiğinde öğretmenlerin % 75,7 oranında öğretmenin içeriği bilimsel açıdan doğru bulduğu görülmektedir. % 11,5'inin ise doğru bulmadığı anlaşılmıştır. 8 öğretmenin bu soruyu yanıtlamadığı görülmektedir. %7,1 oranında öğretmen bu konuda kararsız kalmıştır. Çizelge 11'deki bulgulara göre öğretmenlerin büyük bölümü Sosyal Bilgiler dersinin içeriğini bilimsel açıdan doğru bulmuşlardır.

#### **4.2.3. İçerik Günceldir**

Öğretmenlere Sosyal Bilgiler dersi içeriğinin güncellik oranı sorulmuş, elde edilen bulgular bir sonraki sayfada çizelge 12'de sunulmuştur.

**Çizelge 12: İçerik Günceldir**

<b>İçerik Günceldir.</b>	<b>f</b>	<b>(%)</b>
Kesinlikle Katılıyorum	14	10,0
Katılıyorum	27	19,3
Kararsızım	28	20,0
Katılmıyorum	55	39,3
Kesinlikle Katılmıyorum	16	11,4
<b>Toplam</b>	<b>140</b>	<b>100,0</b>

Çizelge 12'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğretmenlerin % 29,3'ü içeriği güncel bulurken içeriği güncel bulmayanların oranı ise % 50'dir. Bu konuda % 20 oranla öğretmenlerin



kararsız kalması dikkat çekicidir. Çizelge 12'e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin konuları güncel bulmadıklarını görmekteyiz.

#### 4.2.4. İçerik Kültürel ve Sosyal Açıdan Anlamlıdır

Öğretmenlere Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin kültürel ve sosyal açıdan anlamlılık düzeyleri sorulmuş, elde edilen bulgular aşağıda yer alan çizelge 13'de sunulmuştur.

**Çizelge 13: İçerik Kültürel ve Sosyal açıdan anlamlıdır**

<b>İçerik kültürel ve sosyal açıdan anlamlıdır.</b>	<b>f</b>	<b>(%)</b>
Katılıyorum	62	44,3
Kesinlikle Katılıyorum	19	13,5
Kararsızım	27	19,3
Katılmıyorum	20	14,3
Kesinlikle Katılmıyorum	12	8,6
<b>Toplam</b>	<b>140</b>	<b>100,0</b>

Çizelge 13'de görüldüğü gibi öğretmenlerin % 57,8'i içeriği sosyal bakımdan anlamlı bulmuşlardır. % 22,9'u ise içeriği anlamlı bulmadıklarını belirtmişlerdir. Yine bu konuda %19,3 oranında öğretmen kararsız kalmıştır. İçeriği kültürel ve sosyal bakımdan anlamlı bulanlar, bulmayanların iki katı, kararsız kalanlar ise içeriği kültürel ve sosyal bakımdan anlamlı bulmayanların oranına yakın değerdedir.

#### 4.2.5. İçerik Öğrencilerin Gelişim Düzeyine Uygundur

Öğretmenlere Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin öğrencilerin gelişim düzeyine uygunluğu sorulmuş, elde edilen bulgular aşağıda yer alan çizelge 14'de sunulmuştur.

**Çizelge 14: İçerik Öğrencilerin Gelişim Düzeyine Uygundur**

<b>İçerik Öğrencilerin Gelişim Düzeyine Uygundur</b>	<b>f</b>	<b>(%)</b>
Kesinlikle Katılıyorum	21	15,0
Katılıyorum	34	24,3
Kararsızım	13	9,3
Katılmıyorum	53	37,9
Kesinlikle Katılmıyorum	19	13,5
<b>Toplam</b>	<b>140</b>	<b>100</b>

Çizelge 14 incelendiğinde, araştırma kapsamındaki öğretmenlerden % 39,3'ü içeriği öğrencilerin gelişim düzeyine uygun bulurken; % 51,4'ü ise içeriğin öğrencilerin gelişim düzeyine uygun olmadığı görüşündedir. Bu konuda kararsız kalanların oranı % 9,3'tür.

Çizelge14 dikkatli bir incelemeye tabi tutulduğunda, öğretmenlerin konuların öğrencilerin gelişim düzeyine uygun olmadığı şeklindeki görüşü benimsediklerine tanık olmaktadır.

**4.2.6. İçerik Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına Cevap Vermektedir**

Araştırma kapsamındaki öğretmenlere Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine cevap verip vermediği sorulmuş, elde edilen bulgular aşağıda yer alan çizelge 15'de sunulmuştur.

**Çizelge 15: İçerik Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına Cevap Vermektedir**

<b>İçerik Öğrencilerin İlgi ve İhtiyaçlarına Cevap Vermektedir.</b>	<b>f</b>	<b>(%)</b>
Kesinlikle Katılıyorum	11	7,9
Katılıyorum	15	10,7
Kararsızım	7	5,0
Katılmıyorum	66	47,1
Kesinlikle Katılmıyorum	41	29,3
<b>Toplam</b>	<b>140</b>	<b>100</b>

Çizelge 15'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğretmenlerin % 18,6'sı içeriğin öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine cevap verdiğini; % 76,4'ü ise öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine cevap vermediği görüşündedirler. Yedi öğretmen bu konuda kararsız kalmıştır. Çizelge 15'den elde edilen bulgulardan içeriğin öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerini karşılamada “katılıyorum” oranının %18,6 gibi oldukça düşük oranda kalması, “katılmıyorum” yanıtının ise % 76 gibi yüksek bir oranda olması dikkat çekicidir. Ünitelerin bu yönüyle sıkıntı yarattığı düşünülmektedir.

#### 4.2.7. İçerik Öğrencilerin Yetenek Gelişimini Ön Planda Tutmaktadır

<b>İçerik Öğrencilerde Yetenek Gelişimini Ön Planda Tutmaktadır.</b>	<b>f</b>	<b>(%)</b>
Kesinlikle Katılıyorum	7	5,0
Katılıyorum	13	9,3
Kararsızım	14	10,0
Katılmıyorum	38	27,1
Kesinlikle Katılmıyorum	65	46,5
Yanıtsız	3	2,1
<b>Toplam</b>	<b>140</b>	<b>100,0</b>

Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersi içeriğini öğrencilerin yeteneklerini geliştirmesi bakımından değerlendirmeleri istenmiş ve elde edilen bulgular çizelge 16'da sunulmuştur.

#### Çizelge 16: İçerik Öğrencilerde Yetenek Gelişimini Ön Planda Tutmaktadır

Çizelge 16'da görüldüğü gibi öğretmenlerin %14,3'ü içeriğin öğrencilerde becerilerin geliştirilmesini ön planda tuttuğunu belirtirken, öğretmenlerin % 73,6'sı ise içeriğin öğrencilerde yetenekleri geliştirilmesini ön planda tutmadığı görüşündedir. Bu soruyu 3 öğretmen yanıtsız bırakmıştır. Kararsız kalan öğretmenlerin oranı % 10'dur.

Çizelge 16'ya göre öğretmenlerin büyük çoğunluğu içeriğin öğrencilerde yeteneklerin geliştirilmesini sağlamadığı görüşünde olduklarına tanık olmaktadır. İçerik bu boyutuyla yeterli bulunmamaktadır diyebiliriz.

#### 4.2.8. İçerik Öğrencilerin Olay ve Olgulara Bütüncül Bir Bakış Açısı İle Bakmalarını Sağlamaktadır

Öğretmenlere Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin öğrencilerin olay ve olgulara bütüncül bir bakış açısı ile bakmasına imkân sağlama oranı sorulmuş, elde edilen bulgular bir sonraki sayfada yer alan çizelge 17'de sunulmuştur.

**Çizelge 17: İçerik öğrencilerin olay ve olgulara bütüncül bir bakış açısı ile bakış sağlamaktadır**

<b>İçeriğin Öğrencilerin Olay ve Olgulara Bütüncül Bir Bakış Açısı İle Bakmalarını Sağlaması</b>	<b>f</b>	<b>(%)</b>
Kesinlikle Katılıyorum	28	20,0
Katılıyorum	22	15,7
Kararsızım	25	17,9
Katılmıyorum	30	21,4
Kesinlikle Katılmıyorum	24	17,1
Yanıtsız	11	7,9
<b>Toplam</b>	<b>140</b>	<b>100</b>

Çizelge 17'de görüleceği üzere öğretmenlerden % 35,7'si konuların öğrencilerin olay ve olgulara bütüncül bir görüş açısı ile bakmasına imkân verdiği görüşündedir. Öğretmenlerden % 38,5'i ise olay ve olguların öğrencilerin geniş bir görüş açısı ile bakmasına imkân sağlamadığı görüşündedir. Bu soru 11 öğretmen tarafından yanıtsız bırakılmıştır. Kararsız kalanların oranı ise % 17,9'dur. Bu konu ile ilgili olarak "katılıyorum" ve "katılmıyorum" cevaplarının oranlarının bir birine çok yakın olduğu görülmektedir.

#### 4.2.9. İçerik Öğrencilerin Önceki Öğrendikleri İle İlişki Kurmalarını Sağlamaktadır

Öğretmenlere Sosyal Bilgiler dersi içeriğinin öğrencilerin önceki öğrendikleri ile ilişki kurması durumunu değerlendirmeleri istenmiş, elde edilen veriler bir sonraki sayfada yer alan çizelge 18’de sunulmuştur.

#### Çizelge 18: İçerik Öğrencilerin Önceki öğrendikleri ile ilişki sağlamaktadır.

Çizelge 18’de görüldüğü gibi öğretmenlerin % 39,3’ü içeriğin önceki öğrenilenlerle kaynaşıklık sağladığı görüşünderken %49,3’ü kaynaşıklık sağlamadığı görüşündedir. Bu soru üç öğretmen tarafından yanıtızsız bırakılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak öğretmenler %9,3 oranında kararsız kalmışlardır. Çizelge 18’deki bulgulara göre içerik öğrencilerin önceki öğrendikleri ile ilişki sağlamamaktadır.

#### 4.2.10. İçerik Kolaydan Zor’a, Yakın Zaman ve Uzamdan Uzak Zaman ve Uzama Göre Sistematik Düzenlenmiştir

<b>İçerik Öğrencilerin Önceki öğrendikleri ile ilişki kurmalarını sağlamaktadır.</b>	<b>f</b>	<b>(%)</b>
Kesinlikle Katılıyorum	16	11,4
Katılıyorum	39	27,9
Kararsızım	13	9,3
Katılmıyorum	44	31,4
Kesinlikle Katılmıyorum	25	17,9
Yanıtızsız	3	2,1
<b>Toplam</b>	<b>140</b>	<b>100</b>

Öğretmenlere Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin kolaydan zor'a, yakın zaman ve uzamdan uzak zaman ve uzama göre sistematik düzenlenip düzenlenmediği sorulmuş, elde edilen bulgular bir sonraki sayfada yer alan çizelge 19'da sunulmuştur.

**Çizelge 19: İçerik kolaydan zor'a, yakın zaman ve uzamdan uzak zaman ve uzama göre sistematik düzenlenmiştir**

<b>İçerik kolaydan zor'a, Yakın zaman ve uzamdan uzak zaman ve uzama göre sistematik düzene göre sistemli düzenlenmiştir.</b>	<b>f</b>	<b>(%)</b>
Kesinlikle Katılıyorum	13	9,3
Katılıyorum	25	17,9
Kararsızım	8	5,7
Katılmıyorum	38	27,1
Kesinlikle Katılmıyorum	56	40,0
<b>Toplam</b>	<b>140</b>	<b>100,0</b>

Çizelge 19'daki bulgular incelendiğinde araştırmada yer alan öğretmenlerin % 27,2'si konuların sistemli düzenlendiğini belirtirken; öğretmenlerin % 67,1'i ise konuların sistemli düzenlenmediğini belirtmişlerdir. Çizelge 19'daki yüksek bir oranda öğretmenler içeriğin sistemli bir şekilde düzenlenmediği görüşüne sahiptir. İçeriğin sistemli bir şekilde düzenlendiği konusunda %5,7 oranında öğretmen kararsız kalmıştır.

#### **4.2.11. İçerik Uygulanabilir Bir Özelliğe Sahiptir**

Araştırma kapsamındaki öğretmenlere Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin uygulanabilir özelliğini değerlendirmeleri istenmiş, elde edilen veriler çizelge 20'de ele alınmaya çalışılmıştır.

**Çizelge: 20. İçerik uygulanabilir bir özelliğe sahiptir.**

<b>İçeriğin uygulanabilir özelliği</b>	<b>f</b>	<b>(%)</b>
Kesinlikle Katılıyorum	19	13,6
Katılıyorum	41	29,3
Kararsızım	28	20,0
Katılmıyorum	35	25,0
Kesinlikle Katılmıyorum	10	7,1
Yanıtsız	7	5,0
<b>Toplam</b>	<b>140</b>	<b>100,0</b>

Çizelge 20'de görüldüğü gibi araştırma kapsamındaki öğretmenler % 42,9 oranında içeriğin kullanılabilir, uygulanabilir olduğu görüşündedir.

Öğretmenlerin % 32,1'i içeriğin uygulanabilir özellikte olmadığını belirtmiştir. Yedi öğretmen bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Bu konuda kararsız kalanların oranın % 20 oluşu dikkate alınırsa bulgular bize içeriğin araştırmaya katılan öğretmenlerin % 42,9'u tarafından uygulanabilir bulunduğunu göstermektedir. Yapararak yaşayarak öğrenilmesi gereken bir ders için bu oranın düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Çalışmamızın buraya kadarki bölümünde Sosyal Bilgiler dersinin içeriğine yönelik 11 soru ile konular çeşitli yönlerden değerlendirilmiş ve böylelikle genel bulgulara ulaşılmıştır. Bu anlamda genel bir değerlendirme yapacak olursak; "İçerik öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vermektedir" sorusuna % 76 oranında "Katılmıyorum" yanıtı en yüksek oranda verilmiştir. Yine % 73,6 oranında "Öğrencilerin Yetenek Gelişimini Ön Planda Tutmaktadır" ve % 67,7 oranında "İçerik Sistemli düzenlenmiştir" görüşlerine katılmıyorum yanıtları da en yüksek oranlardadır. İçerik bilimsel açıdan; % 75,7 oranında doğru bulunurken, % 70,7 oranında da dersin amaçları ile doğrudan ilişkili bulunmuştur. "İçeriğin kültürel ve sosyal bakımdan anlamalılığı" na yönelik olumlu cevapların oranı %57,8'dir. Diğer görüşlerin olumlu ve olumsuz olarak aldıkları yanıtlar birbirine yakın değerdedir. Görüşlerin bazılarında kararsız kalan öğretmenlerin sayısı azımsanmayacak bir değerdedir.

#### **4.3. Sosyal Bilgiler Dersinin 6. Sınıf Konularına Yönelik Bulgular**

Araştırmanın bu bölümünde öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersi 6. sınıf ünitelerine yönelik görüşlerine yer verilecektir. Toplam sekiz soru ile öğretmenlerin alana yönelik düşünceleri

tespit edilmiştir. Öğretmenlerden kendilerine yöneltilen sorulara kesinlikle katılıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde tercihlerini belirtmeleri istenmiştir. Verilen yanıtlar istinaden yanıtların yüzdeleri alınarak öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersine yönelik düşünceleri bir sonraki sayfada tespit edilmiştir.

#### 4.3.1. Demokratik Hayat Ünitesine Yönelik Bulgular

Çizelge 21: Demokratik Hayat

Demokratik Hayat Ünitesine İlişkin Görüşler	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir	28	20	73	52	3	2,2	31	22	5	3,6	140	100
Ünite öğrencilerin düzeyine uygundur	27	19	41	29	33	24	26	19	12	8,6	140	100
Ünite konu bakımından yoğunudur	17	12	32	23	14	10	48	34	29	21	140	100
Ünitenin öğretimi için öngörülen süre yeterli bulunmaktadır	36	26	52	37	12	8,6	34	24	6	4,3	140	100
Ünite gerçek hayatla bağ kurmaktadır	69	49	48	34	11	7,9	12	8,6	-	-	140	100
Ünite öğrenci merkezlidir.	16	11	57	41	22	16	38	27	7	5	140	100
Ünite işlenişi için yeterli materyal bulunmaktadır.	8	5,7	21	15	22	16	33	24	56	40	140	100
Ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir.	45	32	29	21	20	8,6	32	23	14	10	140	100

6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi "Demokratik Hayat" ünitesinin öğretimi için öngörülen ders saatinin toplam sayısı 18'dir. Bu ünite ile ilgili olarak Çizelge 21'e göre elde edilen verileri şu şekilde değerlendirebiliriz: Araştırmaya katılan öğretmenlerin % 83,6'lık önemli bir bölümü, ünitenin gerçek yaşamla bağ kurmasını olanaklı bulmaktadır. Hemen ardından bu oranı % 72,2 ile, "öğrenciler için ilgi çekicidir" görüşü izlemektedir. % 62,8 oranında öğretmen "süreyi yeterli"



bulmuştur."Katılmıyorum" yanıtı % 63,6 oranıyla "Ünitenin öğretimi için yeterli materyal bulunmaktadır" görüşüne verilmiştir. Çizelge 21 gene bir değerlendirmeye tabi tutulunca, "Demokratik Hayat" ünitesi gerçek yaşamla bağ kurucu ve öğrenciler bakımından ilgi çekici ve öğretim süresi bakımından yeterli bulunmuştur. Bunlar, söz konusu ünitenin olumlu yanları olarak belirtilebilir. Bu olumlu yönlerinin aksine; ünite öğretim araç gereçleri bakımından ise yeterli bulunmamıştır. Bu da ünitenin olumsuz yönünü oluşturmaktadır.

#### 4.3.2. Coğrafya ve Dünyamız Ünitesi'ne yönelik Bulgular

Çizelge 22: Coğrafya ve Dünyamız Ünitesi'ne yönelik Görüşler

Coğrafya ve Dünyamız Ünitesine Yönelik Görüşler	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir	45	32	85	61	4	2,9	6	4,3	0	0	140	100
Ünite öğrencilerin düzeyine uygundur	38	27	63	45	6	4,3	20	14	3	2,1	140	100
Ünite konu bakımından uygundur	0	0	87	62	18	13	31	22	4	2,9	140	100
Ünitenin öğretimi için öngörülen süre yeterli bulunmaktadır	11	7,9	33	24	10	7,1	50	36	34	24	140	100
Ünite gerçek hayatla bağ kurmaktadır	6	4,3	58	42	44	31	22	16	3	2,1	140	100
Ünite öğrenci merkezlidir.	14	10	47	34	18	13	35	25	24	17	140	100
Ünite işlenişi için yeterli materyal bulunmaktadır.	22	16	66	47	11	7,9	41	29	0	0	140	100
Ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir.	30	21	45	32	8	5,7	52	37	0	0	140	100

Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler 6. sınıf üniteleri arasında yer alan "Coğrafya ve Dünyamız" ünitesine yönelik değerlendirmeleri istenmiş, elde edilen veriler Çizelge 22'de değerlendirilmeye çalışılmıştır. 6. sınıfların Sosyal Bilgiler dersi "Coğrafya ve Dünyamız" ünitesi için öngörülen ders saatinin toplam süresi 18'dir. Bu ünite ile ilgili Çizelge 22'deki verileri şu şekilde değerlendirebiliriz: Araştırmaya katılan Öğretmenlerden %93'ü "Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir" ve % 72'si ise "Ünite öğrenci düzeyine uygundur", % 63

oranında da“ materyal yeterlidir” görüşlerine "Katılmışlar"dır. Ünitenin öğretimi için öngörülen sürenin yeterli olmasına yönelik "Katılmıyorum" yanıtı %60 olmuştur. % 53 oranında öğretmen “üniteyi öğrenci bakımından soyut” bulmuştur. %31 oranında “Kararsız” kalan görüş “ünite gerçek hayat ile bağ kurmaktadır” olmuştur. Çizelge 22'deki verilere istinaden ünitenin gerçek yaşamla bağ kurma ve öğrenci düzeyine uygunluğu yönüyle desteklendiği, buna karşın ünitenin öğretimi için uygun görülen zamanlamasının. Öğretmenler tarafından yeterli bulunmadığını görmekteyiz. Yine aynı verilerden yararlanarak, “ünite öğrenci merkezlidir” görüşüne katılanlar ve katılmayanların yarı yarıya bir oranda olduğunu söyleyebiliriz.

### 4.3.3. Türkiye Tarihi Ünitesi'ne İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler 6. sınıf üniteleri arasında yer alan "Türkiye Tarihi" ünitesine yönelik görüşleri aşağıda çizelge 23'de incelenmiştir.

**Çizelge: 23. Türkiye Tarihi Ünitesi'ne İlişkin Bulgular**

Türkiye Tarihi Ünitesi'ne İlişkin Değerlendirmeler	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsız		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir	6	4,3	57	41	38	27	28	20	11	7,9	140	100
Ünite öğrencilerin düzeyine uygundur	12	8,6	64	46	10	7,1	51	37	3	2,1	140	100
Ünite konu bakımından yoğundur	20	14	69	49	24	17	27	19	-	-	140	100
Ünitenin öğretimi için öngörülen süre yeterli bulunmaktadır	9	6,4	32	23	10	7,1	55	39	34	24	140	100
Ünite gerçek hayatla bağ kurmaktadır	5	3,6	24	17	52	37	46	33	13	9,3	140	100
Ünite öğrenci merkezlidir.	2	1,4	26	19	16	11	83	59	13	9,3	140	100
Ünite işlenişi için yeterli materyal bulunmaktadır.	15	11	47	34	20	14	55	39	3	2,1	140	100
Ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir.	48	34	33	24	40	29	2	1,4	17	12	140	100

6. Sınıfların Sosyal Bilgiler dersinin 3. ünitesini oluşturan "Türkiye Tarihi" ünitesi için öngörülen ders saatinin toplam sayısı 18'dir. Bu ünite ile ilgili Çizelge 23'deki bulguları şöyle yorumlayabiliriz: Öğretmenler tarafından, bu üniteye ilişkin olarak % 54,6 oranında

"Ünite öğrenci düzeyine uygundur", % 45 oranında da " öğrencilerin ilgisini çeken" görüşünü desteklemişlerdir. Öğretmenlerin %63,6 oranıyla "Ünite konu bakımından yoğundur" ve % 57,9 oranı ile de "Ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir" görüşüne " katılıyorum" cevabı verilmiştir. Öğretmenlerin katılmadıkları görüşlerin başında % 68,6 oranıyla "ünite öğrenci merkezlidir" ve "ünite için ön görülen süre yeterlidir" görüşleri gelmektedir. Çizelge 23'teki verilere dayalı olarak öğretmenlerin "Türkiye Tarihi" ünitesini öğrenci düzeyine uygunluk ve öğrenciler için ilgi çekicilik görüşleri desteklenirken büyük bir çoğunlukla öğrenci merkezli olmadığı ve ön görülen sürenin yeterli olmadığı görüşleri hâkim olmuştur. Ünitenin konu bakı- mından yoğun olduğu görüşü desteklenmiştir.

#### 4.3.4. Moğollar ve Diğer Türk Devletleri Ünitesi'ne Yönelik Bulgular

Öğretmenlerden "Moğollar ve Diğer Türk Devletleri" ünitesine yönelik değerlendirmeleri istenmiş ve bu değerlendirme sonucunda elde edilen veriler çizelge 24'te ele alınmıştır.

**Çizelge 24: Moğollar ve Diğer Türk Devletleri Ünitesi'ne İlişkin Bulgular**

Moğollar ve Diğer Türk Devletleri Ünitesi'ne İlişkin Görüşler	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
	Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir	-	-	19	14	17	12	81	58	23	16	140
Ünite öğrencilerin düzeyine uygundur	4	2,9	57	41	37	26	33	24	9	6,4	140	100
Ünite konu bakımından yoğundur	20	14	52	37	16	11	39	28	13	9,3	140	100
Ünitenin öğretimi için öngörülen süre yeterli bulunmaktadır	13	9,3	21	15	34	24	45	32	27	19	140	101
Ünite gerçek hayatla bağ kurmaktadır	-	-	11	7,9	12	8,6	92	66	25	18	140	100
Ünite öğrenci merkezlidir.	6	4,3	21	15	22	16	69	49	22	16	140	100
Ünite işlenişi için yeterli materyal bulunmaktadır.	8	5,7	39	28	16	11	60	43	17	12	140	100
Ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir.	31	22	53	38	17	12	35	25	4	2,8	140	100

6.Sınıfların Sosyal Bilgiler dersinin 4. ünitesi olan "Moğollar ve Diğer Türk Devletleri" ünitesi için öngörülen ders saatinin toplam sayısı 12'dir. Bu üniteye yönelik olarak Çizelge 24'de öğretmenler şu görüşleri belirtmişlerdir: % 51,4 ile ünitenin öğretimi için öngörülen sürenin yeterli olmadığı ve % 60 ile ünitenin öğrenci düzeyine göre soyut olduğu görüşlerine yarıdan fazlası katılmıştır. Öğretmenler % 83,6 oranında "Ünite gerçek yaşamla bağ kurmaya olanaklıdır"; % 65 oranında "Ünite öğrenci merkezlidir"; % 55 oranında "Ünite öğretimi için yeterli materyal bulunmaktadır" görüşlerine katılmadıklarını belirtmişlerdir. Çizelge 24 dikkatli bir incelemeye tabi tutulursa " Katılmıyorum" cevaplarının yüksek düzeyde olduğu ve yarıdan fazlasının bu üniteyi öğrenci düzeyine göre soyut bulduklarını belirtmişlerdir. Bu haliyle ünitenin 6. sınıf üniteleri arasında en çok sıkıntılı ünite olduğunu söyleyebiliriz.

#### 4.3.5. Türkiye'miz Ünitesi'ne Yönelik Bulgular

Ankete katılan öğretmenlerden "Türkiye'miz" ünitesine yönelik görüşlerini belirtmeleri istenmiştir.

**Çizelge 25: Türkiye'miz Ünitesi'ne İlişkin Bulgular.**

Türkiye'miz Ünitesi'ne İlişkin Görüşler	Kesinlikle Katılıym		Katılıyru m		Kararsız m		Katılmıyo rum		Kesinlikle Katılmıyo rum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir	25	18	91	65	18	13	6	4,3	-	-	140	100
Ünite öğrencilerin düzeyine uygundur	18	13	89	64	17	12	16	11	-	-	140	100
Ünite konu bakımından yoğundur	37	26	66	47	-	-	25	18	12	8,6	140	100
Ünitenin öğretimi için öngörülen süre yeterli bulunmaktadır	11	7,9	45	32	7	5	58	41	19	14	140	101
Ünite gerçek hayatla bağ kurmaktadır	42	30	74	53	13	9,3	11	7,8	-	-	140	100
Ünite öğrenci merkezlidir.	40	29	52	37	14	10	31	22	3	2,1	140	100
Ünite işlenişi için yeterli materyal bulunmaktadır.	5	3,6	49	35	17	12	47	34	22	16	140	100
Ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir.	7	5	28	20	22	16	53	38	30	21	140	100

"Türkiye'miz" ünitesi için öngörülen ders saatinin toplam sayısı 21'dir. Bu ünite ile ilgili olarak çizelge 25'de öğretmenler şu görüşleri dile getirmişlerdir: % 82,8'lik bir oran "Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir" görüşüne "katılıyorum" yanıtı vermişlerdir. Ünitenin öğrencilerin düzeyine uygunluğu % 76,5 ile benimsenmiştir. % 82,9 oranında "ünitenin gerçek yaşamla bağ kurmaya imkan verdiği görüşü benimsenmiştir. "Katılmıyorum" cevabı % 55 ile "ünite için ön görülen süre yeterlidir" görüşüne ve % 50 ile "ünitenin öğretimi için yeterli materyal bulunduğu" görüşüne verilmiştir. % 73,5 oranında öğretmen "üniteyi konu bakımında yoğun" bulmaktadır. Çizelge 25'deki "Türkiye'miz" ünitesi öğrencilerin ilgisini çekmesi yönüyle ön plandadır. Böyle oluşundaki gerekçe ünitenin gerçek yaşamla bağ kurma yönünden olanaklı oluşu ve öğrenci düzeyine uygunluğu ile değerlendirilebilir. Ayrıca, öğretmenlerin yarısından fazlası, üniteyi öğrenci düzeyine göre somut bulmuştur. Bu somut buluş, ünitenin öğrenciye başarılı bir şekilde öğretilmesine katkı sağlayabilir.

#### **4.3.6. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Ünitesi'ne Yönelik Bulgular**

Öğretmenlerden 6. Sınıf üniteleri arasında yer alan "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu" ünitesine ilişkin görüşleri çizelge 26'da ele alınmıştır.

**Çizelge 26: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Ünitesi'ne Yönelik Bulgular**

Osmanlı Devletinin Kuruluş Ünitesi'ne yönelik Görüşler	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir	24	17	71	51	15	11	12	8,6	18	13	140	100
Ünite öğrencilerin düzeyine uygundur	10	7,1	79	56	25	18	17	12	9	6,4	140	100
Ünite konu bakımından yoğundur	13	9,3	31	22	19	14	64	46	13	9,3	140	100
Ünitenin öğretimi için öngörülen süre yeterli bulunmaktadır	27	19	53	38	10	7,1	48	34	2	1,4	140	100
Ünite gerçek hayatla bağ kurmaktadır	17	12	30	21	33	24	55	39	5	3,6	140	100
Ünite öğrenci merkezlidir.	1	0,7	38	27	15	11	49	35	37	26	140	100
Ünite işlenişi için yeterli materyal bulunmaktadır.	5	3,6	53	38	29	21	46	33	7	5	140	100
Ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir.	39	28	47	34	36	26	15	11	3	2,1	140	100

6. sınıfların 6. ve son ünitesini oluşturan "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu" ünitesinin öğretimi için öngörülen ders saatinin toplam sayısı 21'dir. Bu ünite ile ilgili olarak Çizelge 26 incelendiğinde şu verilere ulaşılmıştır: Öğretmenler % 67,8 ile ünitenin öğrencilerin ilgisini çektiği görüşünü ilk sırada desteklemişlerdir. Bunu % 63,5 ile ünitenin öğrenci düzeyine uygun olduğu ve % 57,2 ile ünite için ön görülen sürenin yeterli olduğu görüşlerinin izlediği görülmüştür. "Katılmıyorum" yanıtı % 61,4 ile ünitenin öğrenci merkezli olduğu görüşü için verilmiştir. % 55 oranında öğretmen "ünite konu bakımından yoğundur" görüşünü desteklememiştir. % 26 oranında öğretmen "ünite öğrenci bakımından soyuttur" görüşünde ve % 24 oranında ünite gerçek hayat ile bağ kurmaktadır görüşünde kararsız kalmışlardır.

Çizelge 26'daki verilere dayanarak "Osmanlı Devletinin Kuruluşu" ünitesinin öğrencilerin ilgisini çeken ve öğrenci düzeyine uygun ve ön görülen süre bakımından yeterli bir ünite olması bu ünitenin olumlu yönleri olarak ele alınabilecekken, ünitenin gerçek

hayatla bağ kurmaya imkân vermemesi ve bir de yeterince öğrenci merkezli olmaması, ünitenin olumsuz yönleri olarak görülebilir.

#### **4.4. Sosyal Bilgiler Dersinin 7. Sınıf Konularına Yönelik Bulgular**

Çalışmamızın bu bölümü 7. sınıfların Sosyal Bilgiler dersinde yer alan yedi ünite üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ünitelerle ilgili toplam soru sayısı sekizdir. Bu sekiz soruya verilen cevaplar ünitenin işlenişi esnasında karşılaşılan problemleri tespitine yönelik olarak tasarlanmıştır.

##### **4.4.1. Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri Ünitesi'ne Yönelik Bulgular**

Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler 7. sınıf üniteleri arasında yer alan "Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri" ünitesine ilişkin görüşleri sorulmuş, elde edilen bulgular çizelge 27'de değerlendirilmiştir. 7. sınıfların ilk ünitesi olarak belirtilen "Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri" ünitesine ilişkin öngörülen ders saatinin toplam sayısı 24'dür. Bu üniteye yönelik öğretmen görüşleri ise Çizelge 27'den elde edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre; öğretmenlerin katıldıkları görüşlerin başında %82,9 ile "ünitenin gerçek hayatla bağ kurmaya imkan verdiği" ve % 80 ile "ünitenin öğrenci merkezli" olduğu görüşleri gelmektedir. % 74,3 ile ünitenin öğrencilerin ilgisini çektiği fikrine katılmıştır. % 66,5 oranı ile "ünitenin öğrenci için soyut nitelikli olduğu" görüşü "katılmıyorum" cevabı ile değerlendirilmiştir. Aynı şekilde "katılmıyorum" cevabı, % 52,9 oranı ile "ünite için yeterli materyaller bulunması" görüşüne ve % 58,6 ile de "ünitenin öğretimi için ön görülen sürenin yeterli" olduğu görüşüne verildiği görülmektedir.

**Çizelge 27: Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri Ünitesi'ne Yönelik Bulgular**

Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri Ünitesi'ne İlişkin Görüşler	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
	Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir	27	19	77	55	19	14	14	10	3	2,1	140
Ünite öğrencilerin düzeyine uygundur	25	18	48	34	17	12	33	24	17	12	140	100
Ünite konu bakımından yoğundur	49	35	53	38	5	3,5	21	15	12	8,6	140	100
Ünitenin öğretimi için öngörülen süre yeterli bulunmaktadır	12	8,5	27	19	19	14	43	31	39	28	140	100
Ünite gerçek hayatla bağ kurmaktadır	84	60	32	23	6	4,2	18	13	-	-	140	100
Ünite öğrenci merkezlidir.	48	34	64	46	15	11	5	3,6	8	5,7	140	100
Ünite işlenişi için yeterli materyal bulunmaktadır.	22	16	41	29	3	2,1	33	24	41	29	140	100
Ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir.	-	-	15	11	21	15	59	42	45	32	140	100

Çizelge 27'deki veriler dikkatlice incelendiğinde ünite ile ilgili öğretmenlerin genelde olumlu görüşlere sahip oldukları tespit edilmiştir. Ünitenin en çok desteklenen yönleri olarak, gerçek yaşamla bağ kurması, öğrenci ilgisini çekmesi, öğrenci düzeyine uygunluğu ve öğrenci merkezli olarak görülmesi oluşturmuştur. Ünite ile ilgili olumsuz kanaat belirtilen maddeler olarak, öngörülen süre ve öğretimi için yeterli araç gereç bulunamaması dile getirilmiştir. Bu eleştirel yaklaşımlar genelde görülmektedir.

#### 4.4.2. İstanbul'un Fethi ve Sonrası Ünitesi'ne Yönelik Bulgular

Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler 7. sınıf üniteleri arasında yer alan "İstanbul'un Fethi ve Sonrası" ünitesine yönelik değerlendirmeleri sorulmuş, elde edilen veriler Çizelge 28'de sunulmuştur.



Çizelge 28: İstanbul'un Fethi ve Sonrası Ünitesi'ne yönelik Bulgular

İstanbul'un Fethi ve Sonrası Ünitesi'ne Yönelik Değerlendirmeler	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam	
	s	%	s	%	s	%	s	%	s	%	s	%
Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir	40	29	37	26	19	14	25	18	19	14	140	100
Ünite öğrencilerin düzeyine uygundur	38	27	41	29	22	16	30	22	9	6,4	140	100
Ünite konu bakımından yoğundur	21	15	52	37	36	26	24	17	7	5	140	100
Ünitenin öğretimi için öngörülen süre yeterli bulunmaktadır	8	5,7	28	20	13	9,3	36	26	55	39	140	100
Ünite gerçek hayatla bağ kurmaktadır	5	3,6	33	24	10	7,1	42	30	50	36	140	100
Ünite öğrenci merkezlidir.	14	10	37	26	33	24	43	31	13	9,3	140	100
Ünite işlenişi için yeterli materyal bulunmaktadır.	6	4,3	51	36	11	7,9	47	34	25	18	140	100
Ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir.	65	46	28	20	18	13	27	19	2	1,4	140	100

Bu ünite için öngörülen ders saatinin toplam sayısı 18'dir. Öğretmenler % 56,4 ile birinci sırada “ünitenin öğrenci düzeyine hitap ettiğini” belirtmişlerdir. % 55 oranında “ünitenin öğrencinin ilgisini çekmesi” konusunda hem fikir oldukları görülmüştür. En çok “katılmıyorum” yanıtı % 65,7 ile ünitenin gerçek hayat ile bağ kurması ve % 65 oranında da ünite için ön görülen sürenin yeterli olmasına yönelik verilmiştir. % 51,4 oranı ile “ünite için materyal yeterlidir” görüşü de “katılmıyorum” yanıtını almıştır. % 66,4'lük oranla öğretmenler

üniteyi soyut nitelikli bulmuş, % 52,2 oranında ise üniteyi konu bakımından yoğun bulmuşlardır. Ünitenin “öğrenci merkezlidir” ve “ünite konu bakımından yoğundur” görüşlerinde % 20,7 oranında öğretmenlerin kararsız kaldığı görülmüştür.

#### 4.4.3. Avrupa'da Yenilikler Ünitesi'ne Yönelik Bulgular

3. ünite olan "Avrupa'da Yenilikler" ünitesi için öngörülen ders saatinin toplam sayısı 9'dur. Bu ünite ile ilgili Çizelge 29'da öğretmen değerlendirmelerine yönelik bulgular yer almıştır. Bu değerlendirmelere göre, % 68,6'lık bir oranla öğretmenler bu konuyu öğrenci ilgisini en çok çeken konu olarak bulmuşlardır. % 56,4 ile gerçek hayatla bağ kurucu bulmuşlardır. % 54,4 ile ünitenin “öğrenci düzeyine hitap ettiğini” belirtmişlerdir. Yine % 50,8 ile “ünite için ön görülen süre yeterli” bulunmuştur. % 65,1 oranında ünite içerisindeki konu sayısının çok olmadığı ve % 66,5 oranında da “ünitenin öğrenci düzeyine göre somut olduğu” yönünde olumlu görüş belirtmişlerdir. Öğretmenler % 50 oranında “ünitenin öğretimi için yeterli materyal bulunmadığını” belirtmişlerdir. Bu yönü ile olumsuzluk sergileyen ünite diğer yönleriyle bir hayli olumlu bulunmuştur.

Çizelge 29'da yer alan veriler öğretmenlerin genel olarak olumlu görüşler belirttikleri üniteler arasında yer almıştır diyebiliriz. Öğretmenler bu üniteyi öğrenci düzeyine uygun, ilgi çekici ve gerçek yaşamla bağ kurucu bulmuşlardır. Tüm bunlar ilaveten ünitenin öğrenci düzeyine göre soyut bulunmaması ve yer alan konu sayısının çok olmaması gibi diğer nedenler de bu ünitenin olumlu karşılanmasına neden olmuştur diyebiliriz.

**Çizelge 29: Avrupa'da Yenilikler**

Avrupa'da Yenilikler Ünitesi'ne Yönelik Görüşler	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
	Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir	44	31	52	37	16	11	18	13	10	7,1	140
Ünite öğrencilerin düzeyine uygundur	37	27	39	28	23	16	24	17	17	12	140	100
Ünite konu bakımından yoğundur	21	15	15	11	13	9,3	58	42	33	24	140	100
Ünitenin öğretimi için öngörülen süre yeterli bulunmaktadır	30	22	41	29	28	20	32	23	9	6,4	140	100
Ünite gerçek hayatla bağ kurmaktadır	29	21	50	36	18	13	24	17	19	14	140	100
Ünite öğrenci merkezlidir.	36	26	28	20	43	31	21	15	12	8,6	140	100
Ünite işlenişi için yeterli materyal bulunmaktadır.	9	6,5	38	27	23	16	45	32	25	18	140	100
Ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir.	16	11	25	18	6	4,2	52	37	41	29	140	100

#### 4.4.4. 17. ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti Ünitesi'ne Yönelik Bulgular

Avrupa'da Yenilikler ünitesinin ardından Öğretmenlerden Sosyal Bilgiler 7. sınıf üniteleri arasında yer alan "17. ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti" ünitesine ilişkin değerlendirmelerde bulunmaları istenmiş ve elde edilen veriler çizelge 30'da ele alınmıştır.

**Çizelge 30: 17. ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti Ünitesi'ne Yönelik Bulgular**

17. ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti Ünitesi'ne Yönelik Görüşler	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
	Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir	20	14	33	24	20	14	46	33	21	15	140
Ünite öğrencilerin düzeyine uygundur	7	5	22	16	23	16	51	36	37	27	140	100
Ünite konu bakımından yoğundur	58	42	41	29	15	11	22	16	4	2,9	140	100
Ünitenin öğretimi için öngörülen süre yeterli bulunmaktadır	8	5,7	23	16	15	11	46	33	48	34	140	100
Ünite gerçek hayatla bağ kurmaktadır	-	-	19	14	22	16	63	45	36	26	140	100
Ünite öğrenci merkezlidir.	16	12	31	22	10	7,1	45	32	38	27	140	100
Ünite işlenişi için yeterli materyal bulunmaktadır.	16	12	37	26	16	12	39	28	32	23	140	100
Ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir.	57	41	54	39	15	11	11	7,9	3	2,1	140	100

"17. ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti" ünitesi 7. sınıfların 4. ünitesidir. Bu ünite için öngörülen ders saatinin toplam sayısı 12'dir. Ünite ile ilgili bulguları şöyle yorumlayabiliriz; Öğretmenler % 79,3 gibi yüksek oranda "ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir" görüşüne katılmışlardır. Bunu % 70, 8 ile ünite konu bakımından yoğundur görüşü izlemiştir. Öğretmenler özellikle % 70,7 ile ünite gerçek hayat ile bağ kurmaktadır görüşü, % 67,2 ile "ünite için ön görülen süre yeterlidir" görüşü, % 62,9 ile "ünite öğrenci düzeyine hitap etmektedir" görüşüne "katılmıyorum" cevapları verilmiştir.

“Katılmıyorum” cevabını alan diğer görüşler ise % 59,3 ile “ünite öğrenci merkezlidir”, % 50,6 ile “ünite işlenişi için ön materyal yeterlidir” ve % 47,9 oranı ile de “ünite öğrencinin ilgisini çekmektedir” görüşleri şeklinde verilmiştir. Bu ünite ile ilgili belirtilen sekiz görüşten altısına % 45’in üzerinde “katılmıyorum” cevabının verilmesi dikkat çekicidir.

Çizelge 30'de yer alan bulgulara göre öğretmenlerin "17. ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti" ünitesine yönelik olumsuz görüşler belirttiklerini ve 7. sınıf üniteleri arasında en problemlü ünite olarak değerlendirildiğini söyleyebiliriz.

Bu olumsuz yaklaşımlar, daha çok ünitenin içerisinde çok sayıda konu bulunması; öğrenci düzeyine göre soyut olması; öğretimi için öngörülen sürenin yeterli görülmemesi; öğrenci merkezli görülmemesi; gerçek hayatla bağ kurmaya imkân vermemesi ve öğretimi için yeterli araç gereç bulunmaması gibi noktalarda odaklanmıştır.

#### **4.4.5. 19. ve 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti Ünitesi'ne Yönelik Bulgular**

Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler 7. sınıf üniteleri arasında yer alan "19. ve 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti" ünitesine ilişkin değerlendirmeleri Çizelge 31'de ele alınmıştır. "19 ve 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti" 7. sınıfların 5. ünitesidir. Bu üniteyle ilgili öngörülen ders saatinin toplam sayısı 12'dir. Çizelge 31'den elde edilen verilere dayalı olarak şunlar söylenebilir: %83,6 ile ünite içerisinde çek fazla konu olduğu tespit edilmiştir. % 70 oranında ünite öğrenci bakımından soyut olduğu görüşüne katılmıştır. Katılmıyorum cevapları % 69,3 oranıyla ünitenin öğretimi için ön görülen süre yeterlidir” maddesine, % 55,6 oranı da “ünitenin öğretimi için materyal yeterlidir” görüşüne verilmiştir. Ayrıca % 54, 2 ile “ünite gerçek hayat ile bağ kurma noktasında ve % 52,2 oranında öğrenci merkezlidir” görüşlerine de “katılmıyorum” cevabının verildiğini görmekteyiz. Çizelge 31 incelendiğinde bu ünitenin de bir önceki ünite gibi sorunlu olduğu söylenebilir. Problemlerin odaklandıkları noktalar daha çok ünitenin içerisinde çok sayıda konunun bulunuşu, ünitenin öğrenci merkezli olmaması, ünitenin öğrenci düzeyine göre soyut oluşu, ünitenin öğrenci düzeyine uygun olmayışı, ünitenin öğretimi için yeterli materyalin

bulunmayı ve ünitenin gerçek hayatla bağ kurmaya imkân vermediğine yönelik olarak belirlenmiştir.

**Çizelge 31: 19. ve 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti**

19. ve 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti Ünitesi'ne Yönelik Görüşler	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
	Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir	22	16	39	28	14	10	34	24	31	22	140
Ünite öğrencilerin düzeyine uygundur	4	2,9	37	26	28	20	40	29	31	22	140	100
Ünite konu bakımından yoğundur	65	46	52	37	6	4,2	13	9,3	4	2,9	140	100
Ünitenin öğretimi için öngörülen süre yeterli bulunmaktadır	6	4,3	35	25	2	1,4	62	44	35	25	140	100
Ünite gerçek hayatla bağ kurmaktadır	18	13	27	19	19	14	31	22	45	32	140	100
Ünite öğrenci merkezlidir.	18	13	27	19	22	16	31	22	45	32	140	100
Ünite işlenişi için yeterli materyal bulunmaktadır.	13	9,3	38	27	11	7,9	45	32	33	24	140	100
Ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir.	13	9,3	38	27	5	3,6	45	32	33	24	140	100

#### 4.4.6. Osmanlı Kültür ve Uygarlığı Ünitesi'ne Yönelik Bulgular

Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler 7. sınıf üniteleri arasında yer alan "Osmanlı Kültür ve Uygarlığı" ünitesine yönelik değerlendirmeleri Çizelge 32'de ele alınmaya çalışılmıştır. "Osmanlı Kültür ve Uygarlığı" ünitesiyle ilgili öngörülen ders saatinin toplam zaman dilimi 9 saattir. Bulgular neticesinde öğretmenlerin "Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir" maddesine

verdikleri katılıyorum cevap oranı % 52,2 dir. “Ünite öğrencilerin düzeyine hitap etmektedir maddesine verdikleri katılıyorum” cevap oranı % 49,3’ tür. “Ünite gerçek hayat ile bağ kurmaktadır görüşüne” "Katılıyorum" cevabının oranı % 50,7 dir.

### Çizelge 32: Osmanlı Kültür ve Uygarlığı Ünitesi'ne Yönelik Bulgular

En çok katılmıyorum cevaplarının alındığı oranlar ise % 72,1 ile "Ünitenin öğretimi için yeterli süre bulunmaktadır" ve % 60'lık oran ile de "Ünitenin öğretimi için yeterli materyal bulunmaktadır" olmuştur. Çizelge 32'deki bulgularda öğretmenlerin yaklaşık yarısı, üniteyi öğrenci düzeyine uygun, gerçek yaşamla bağ kurmaya olanaklı ve öğrencilerin ilgisini çekici buldukları görülmektedir. Bunun yanı sıra gerekli materyal, ön görülen süre ve öğrenci merkezli olmasına yönelik % 55 ile %70 arasında olumsuz görüşler belirtilmiştir. Ünite öğrencinin ilgisini çekmektedir, ünite konu bakımından yoğundur ve ünitenin işlenişi için

Osmanlı Kültürü ve Uygarlığı Ünitesi'ne Yönelik Görüşler	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir	34	24	39	28	26	19	31	22	10	7,1	140	100
Ünite öğrencilerin düzeyine uygundur	27	19	42	30	18	13	34	24	19	14	140	100
Ünite konu bakımından yoğundur	31	22	47	34	19	14	35	25	8	5,7	140	100
Ünitenin öğretimi için öngörülen süre yeterli bulunmaktadır	4	2,9	33	24	2	1,4	47	34	54	39	140	100
Ünite gerçek hayatla bağ kurmaktadır	20	14	51	37	10	7,1	37	27	22	16	140	100
Ünite öğrenci merkezlidir.	6	4,3	35	25	18	13	42	30	39	28	140	100
Ünite işlenişi için yeterli materyal bulunmaktadır.	7	5	18	13	31	22	26	19	58	42	140	100
Ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir.	40	29	32	23	19	14	33	24	16	12	140	100

yeterli materyal bulunmaktadır görüşleri için öğretmenler % 13 ile % 14 oranları arasında kararsız kaldıkları dikkat çekicidir.

#### 4.4.7. Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası Ünitesi'ne Yönelik Bulgular

Öğretmenlerden “yurdumuzun komşuları ve Türk Dünyası” ünitesine ilişkin değerlendirmelerde bulunmaları istenmiş ve bu değerlendirmeler çizelge 33’de ele alınmıştır.

**Çizelge 33: Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası Ünitesi'ne Yönelik Bulgular**

Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası Ünitesi'ne Yönelik Görüşler	Kesinlikle Katılıyım		Katılıyım		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Ünite öğrencilerin ilgisini çekmektedir	31	22	58	43	17	12	23	16	11	7,9	140	100
Ünite öğrencilerin düzeyine uygundur	30	22	52	37	16	11	33	24	9	6,4	140	100
Ünite konu bakımından yoğundur	32	23	60	43	11	7,9	35	25	2	1,4	140	100
Ünitenin öğretimi için öngörülen süre yeterli bulunmaktadır	13	9,3	18	13	6	4,2	48	34	55	39	140	100
Ünite gerçek hayatla bağ kurmaktadır	38	27	56	40	16	11	23	16	7	5	140	100
Ünite öğrenci merkezlidir.	28	20	34	24	29	21	31	22	18	13	140	100
Ünite işlenişi için yeterli materyal bulunmaktadır.	14	10	36	26	3	2,1	51	37	36	26	140	100
Ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir.	12	8,6	25	18	19	14	49	32	39	28	140	100

Ünite sıralaması içinde 7. sırada yer alan "Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası" ünitesi için öngörülen ders saatinin toplam zaman dilimi 24 saattir. Bulgular ışığında şu yorumlar yapılabilir: Öğretmenler %67,2 ile “ünite gerçek yaşamla bağ kurmaktadır”, % 65,8 oranında “ünite konu bakımından yoğundur”, % 63,6 ile ünite öğrenciler için ilgi çekicidir”, ve % 58,6 ile de “ünite öğrenci düzeyine hitap etmektedir” görüşlerine katılmışlardır. Katılmıyorum yanıtı en çok % 73,6 ile “ünite için ön görülen süre yeterlidir” , % 62,2 ile materyal yeterlidir, % 60 oran ile ünite öğrenci bakımından soyut niteliklidir görüşleri için verilmiştir. Çizelgedeki bulgulara göre öğretmenlerin önemli bir bölümü bu üniteyi gerçek hayat ile bağ kurmaya olanaklı



görmektedir. % 73,6 gibi büyük bir oran ile ünite süresinin yetersizliği , % 62, 2 ile ders araç gereçlerinin yetersizliği bu ünitenin önemli sorunları olarak ortaya çıkmaktadır.

#### **4.5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Geleceğe Yönelik Eğilimleri Hakkında Bulgular**

Araştırmanın bu bölümü öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersi hakkında geleceğe yönelik eğilimlerini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaçla öğretmenlere 4 açık uçlu soru yöneltilmiştir. Öğretmenlerin her soruya ilişkin görüşleri kodlanarak gruplandırılmış, her soruyu yanıtlayan öğretmen sayısına bağlı olarak görüşler frekans ve yüzdeler bazında hesaplanarak çizelgeleştirilmiş bu şekilde eğilimlerin belirlenmesine çalışılmıştır.

##### **4.5.1. Sosyal Bilgiler Dersi Konularının Yeterliliği, Eksikliği veya Fazlalığı İle İlgili Veriler**

Araştırma sürecinde öğretmenlere Sosyal Bilgiler dersinin konularının yeterliliği, eksikliği veya fazlalığı konusunu değerlendirmeleri istenmiş öğretmenlerin değerlendirme sonuçlarına göre % 97,8'inin bu soruya yanıt verdiği belirlenmiştir. Değerlendirmelerden elde edilen veriler Çizelge 34'de ele alınmıştır.

**Çizelge 34: 6. ve 7. Sınıflar Sosyal bilgiler dersi konularının yeterliliği, eksikliği yönündeki düşünceleriniz nelerdir?**

Sınıflar Sosyal bilgiler dersi konularının yeterliliği, eksikliği yönündeki düşünceleriniz nelerdir?	Genel Olarak		6.Sınıflar		7.Sınıflar		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Yeterli	5	3,5	8	5,7	5	3,5	18	13
Eksik	7	5	10	7,1	-	-	17	13
Fazla	11	7,9	4	2,9	16	11,4	31	22
Soyut	10	7,1	2	1,4	17	12,1	29	21
Karmaşık	10	7,1	4	2,9	11	7,9	25	18
Düzeğe uygun değil	-	-	3	2,1	14	21,4	17	12
Cevaplayan öğretmen sayısı	43	31	31	22	63	45	137	98

Çizelge 34 dikkatli bir incelemeye tabi tutulduğunda şunları söyleyebiliriz: Öğretmenlerden % 12,8'i içeriği "Yeterli", % 12,9'u içeriği "Eksik", % 22,1'i içeriği "Fazla"; bulmuşlardır. Yine öğretmenlerin %11,4'e de 7. sınıf içeriğinin "Fazla"

bulurken, % 7,1'i 6. sınıf içeriğini "Eksik" bulmuştur. Bu yorumlamaya dayalı olarak, 7. sınıf içeriğinde yer alan konular fazladır bu fazlalık öğretmenler tarafından sorunlu bulunmuştur. Öğretmenlerin konu ile ilgili görüşlerinin % 17,9'u "Karmaşık" , % 12,1 oranı da "Düzeğe uygun değil" şeklinde yorumlamışlardır. Son olarak % 20,7'si içeriği "Soyut" bulduklarını belirtmişlerdir.

#### **4.5.2. 6. ve 7. Sınıflarda Okutulmakta Olan Sosyal Bilgiler Dersi Müfredat Programının Olay ve Olgular Bakımından Sürekli Güncelleştirilmesi Konusundaki Düşünceleriniz Nelerdir?**

Öğretmenlerden, "6. ve 7. sınıflarda okutulmakta olan Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının sürekli geliştirilmesi gerektiğine inanıyor musunuz? İnanıyorsanız içerikte yer alması gereken konular sizce ne olmalıdır? Soruları yöneltmiş veriler çizelge 35'te sunulmuştur.

**Çizelge 35: 6. Ve 7. Sınıflarda Sosyal Bilgiler Dersi Müfredat Programının Güncelleştirilmesi**

<b>6. ve 7. Sınıflarda okutulmakta olan sosyal bilgiler dersi programının olay ve olgular bakımından sürekli güncelleştirilmesi konusundaki Düşünceleriniz Nelerdir? İçerikte yer alması gereken ünite ve konular sizce neler olmalıdır?</b>	<b>Yanıtlayan Öğretmen Sayısı</b>	<b>(%)</b>
Konular güncel gelişmelerle zenginleştirilmelidir.	34	24,3
Konular Takvim ve Tarih Çağları konuları ile zenginleştirilmelidir.	11	7,9
Türkiye Coğrafyası hakkındaki konular yeterlidir.	8	5,7
Teknolojik gelişmeler ile ilgili konular eklenmelidir.	11	7,9
Yakın tarihimizle ilgili konulara yer verilmelidir.	15	10,7
İslam Tarihi konuları eklenmelidir.	6	4,3
Kültür ve uygarlık konularına daha geniş yer verilmelidir.	4	2,8
Avrupa Tarihi konuları ile desteklenmelidir.	7	5,0
Cinsel gelişim konuları ilave edilmelidir.	5	3,6
Doğal olay ve afetler ve bunlardan korunma yolları ilave edilmelidir.	8	5,7
İlkçağ Tarihi konuları ile desteklenmelidir.	5	3,6
Öğrenciyi başarıya götüreceği yöntemlere yer verilmelidir.	10	7,1

Çizelge 35 dikkatli bir incelemeye tabi tutulduğunda görülecektir ki, % 24,3 oranıyla 34 öğretmenimiz "Güncel gelişmeler konulara eklenmelidir" görüşünü savunmuştur.

Öğretmenlerin istedikleri Avrupa Tarihi, Yakınçağ Tarihi, Doğal olay ve afetler ve bunlardan korunma yolları, teknolojik gelişmeler gibi konular var olmasına rağmen öğretmenlerce bu oranlar yeterli bulunmamıştır. Türkiye coğrafyası % 5,7'lik bir oranla yeterli görülmüştür. Cinsel gelişim konusuna yer verilmesi isteğinde bulunulduğu görülmüştür. Bu isteğin yüzde oranı ise %3,6 dır. Takvim ve ilk çağ konularının da içeriğe ilave edilmesi istendiği görülmektedir. Bu isteğin yüzde oranı da % 7,9 dur. Başarıya ulaşma konusunda oran ise % 7,1 iken Teknolojik konuların eklenmesini isteyenlerin oranı ise 7,9 dur.

#### **4.5.3. 6. Ve 7. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğindeki Ünite ve Konuların Belirlenmesinde Yapılması Gerekenler ve Konuların Sunumundaki Düşüncelerinizi Belirtir Misiniz?**

Öğretmenlere Sosyal Bilgiler içeriğinde yer alan ünite ve konuların belirlenmesi ve düzenlenmesinde yapılması gerekenler sorulmuş edilen bulgular Çizelge 36'da ele alınmıştır.

#### **Çizelge 36: 6. ve 7. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğindeki Ünite ve Konuların belirlenmesinde yapılması gerekenler ve konuların sunumundaki düşüncelerinizi belirtir misiniz?**

6. ve 7. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğindeki Ünite ve Konuların belirlenmesinde yapılması gerekenler ve konuların sunumundaki düşüncelerinizi belirtir misiniz?	Yanıtlayan Öğretmen Sayısı	(%)
İçerik sadeleştirilmeli ve öğrenci düzeyine uygunlaştırılmalıdır.	27	19,3
İçeriğin düzenlenmesinde kronoloji dikkate alınmalıdır.	37	26,4
İçerik yaşama uygunlaştırılmalıdır.	13	9,3
İçerik konuları birbiriyle bağlantılı olmalıdır.	13	9,3
İçerik konuları daha somut hale getirilmelidir.	12	8,6
İçerik Tarih ve coğrafya olarak ikiye bölünmelidir.	9	6,5
İçerik ilgi çekici olarak düzenlenmelidir.	8	5,7
İçerik düzenlemelerinde öğretmen ve uzman görüşleri dikkate alınmalıdır.	8	5,7
Konular Anadolu ve Fen liseleri gibi sınavlara hazırlayıcı olmalıdır.	6	4,3
İçerik evrensel bilgiler yönünden zenginleştirilmeli ve proje çalışmalarına uygun hale getirilmelidir.	3	2,1
İçerik düzenlemeleri sistemli olarak düzenlenmelidir.	3	2,1
İçerik uygulandığı zaman amaçları gerçekleştirebilmelidir.	1	0,7

Çizelge 36 dikkatli bir incelemeye tabi tutulduğunda şunları söyleyebiliriz: Öğretmenlerden % 26,4'ü içeriğin kronolojik olarak düzenlenmesini; % 19,3'ü içeriğin öğrenci düzeyine uygun hale getirilmesini, % 9,3'ü ise içeriğin güncelleştirilerek hayata uygun hale getirilmesini istemektedir. Çizelge 36'da öğretmenler, % 6,5'i içeriğin Tarih ve Coğrafya olarak ayrılmasını isterlerken, % 9,3'ü de içeriğin birbiri ile ilişkilendirilmesinin yararlı olacağı kanaatini paylaşmışlardır.

#### **4.5.4. 6. ve 7. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersinde Bulunan Konuların Başarılı Bir Şekilde Öğretimi İçin Neler Yapılabileceğine Yönelik Düşünceleriniz Nelerdir?**

Öğretmenlere "Başarılı bir konu öğretimi için neler yapılmalıdır?" sorusunu değerlendirmeleri istenmiş ve öğretmenlerin yanıtlarından elde edilen bulgular Çizelge 37'de ele alınmıştır.

#### **Çizelge 37: 6. ve 7. Sınıflar sosyal bilgiler dersinde bulunan konuların başarılı bir şekilde öğretimi için neler yapılabileceğine yönelik düşünceleriniz nelerdir?**

<b>6. ve 7. Sınıflar sosyal bilgiler dersinde bulunan konuların başarılı bir şekilde öğretimi için neler yapılabileceğine yönelik düşünceleriniz nelerdir?</b>	<b>f</b>	<b>(%)</b>
Sosyal bilgiler ders saati arttırılmalıdır.	64	45,7
İçerik hazırlanırken uzman ve öğretmen görüşleri dikkate alınmalıdır.	15	10,7
İçerik gerçek yaşamla bağ kurmalıdır.	59	42,1
Farklı kaynaklardan yararlanılmalıdır.	73	52,1
Öğrencinin dikkatini çekecek yöntem ve teknikler kullanılmalıdır	17	12,1
İçerik Tarih ve Coğrafya olarak ayrılmalı ve bu ayrımla öğretilmelidir.	65	46,4
İçerik sürekli yenilenmelidir	32	22,8
Sosyal Bilgiler laboratuvarı bir an önce her okulda açılmalıdır.	14	10,0
İçerik kronolojik olarak düzenlenmeli ve konu bütünlüğü bu şekilde sağlanmalıdır.	6	4,3
İçerik öğretimi öğrenci merkezli yapılmalıdır.	32	22,8
Öğretmen ilgili bölüm mezunu olmalıdır.	4	2,9
İçerik öğretiminde görsel ve işitsel araç gereçlere yer verilmelidir.	5	3,5

Çizelge 37'e göre soruyu yanıtlayan öğretmenlerden % 45,7'si Sosyal bilgiler ders saati arttırılmalıdır. % 10,7'i İçerik hazırlanırken uzman ve öğretmen görüşleri dikkate alınmalıdır. % 42,1'i İçerik gerçek yaşamla bağ kurmalıdır. % 52,1'i Farklı kaynaklardan yararlanılmalıdır. % 12,i Öğrencinin dikkatini çekecek yöntem ve teknikler kullanılmalıdır. % 46,2'ü İçerik Tarih ve Coğrafya olarak ayrılmalı ve bu ayrımla öğretilmelidir. % 22,8'i İçerik sürekli yenilenmelidir. % 10'2'si Sosyal Bilgiler laboratuvarı bir an önce her okulda açılmalıdır.%4,3'ü İçerik kronolojik olarak düzenlenmeli ve konu bütünlüğü bu şekilde sağlanmalıdır. % 22,8'i İçerik öğretimi öğrenci merkezli yapılmalıdır. % 2,9'u Öğretmen ilgili bölüm mezunu olmalıdır.% 3,5'i İçerik öğretiminde görsel ve işitsel araç gereçlere yer verilmelidir görüşlerini benimsemişlerdir.

#### 4.5.5. Araştırmaya Katkı Sağlayacak Öneriler

Aşağıda Öğretmenlerin Araştırmaya katkı sağlayıcı görüşlerini içeren tablo sunulmuştur.

**Çizelge: 38. Araştırmaya katkı sağlayıcı görüş ve öneriler**

Araştırmaya katkı sağlayıcı görüş ve Öneriler.	Yanıtlayan Öğretmen Sayısı	(%)
Ders kitabı hazırlanırken kronolojik sıralamaya dikkat edilmeli.	68	48,5
Sosyal Bilgiler ders saati arttırılmalıdır.	71	50,7
Yakın tarihimizle ilgili konulara yer verilmelidir.	28	20
Okullar ders araç gereçleri bakımından daha da zenginleştirilmeli.	50	35,7
Teknoloji konularına daha fazla yer verilmelidir.	12	8,6
Doğal afetler ve korunma yollarına yer verilmelidir.	13	9,3
Önemli olay ve olgular çerçevesinde sürekli güncellemeler yapılmalıdır.	48	34,3
İçerik Tarih ve Coğrafya şeklinde ayrılarak öğretilmelidir.	65	46,4

Çizelge 38'ye göre soruyu yanıtlayan öğretmenlerden %48,5'i ders kitabı hazırlanırken kronolojik sıralamaya dikkat edilmesini, % 50,7'si Sosyal Bilgiler ders saati arttırılmasını, % 20'si yakın tarihimizle ilgili konulara yer verilmesi gerektiğini, % 35,7'si okullar ders araç gereçleri bakımından daha da zenginleştirilmesini, % 8,6'sı Teknoloji

konularına daha fazla yer verilmesini, %9,3'ü doğal afetler ve korunma yollarına yer verilmesini, %34,3'ü önemli olay ve olgular çerçevesinde sürekli güncellemeler yapılmasını, %46,4'ü içerik Tarih ve Coğrafya şeklinde ayrılarak öğretilmesi gerektiği şeklinde öneride bulunmuşlardır.

#### **4.6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER**

Araştırmada elde edilen başlıca sonuçlar; "Sosyal Bilgilerde İçeriğe İlişkin Sonuçlar" ve "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Geleceğe Yönelik Eğilimlerine İlişkin Sonuçlar" başlıkları ile ele alınmıştır.

Sosyal Bilgiler dersinin içeriğine ilişkin sonuçlar "Sosyal Bilgiler Dersinin İçeriğine İlişkin Genel Sonuçlar", "Sosyal Bilgiler Dersinin 6. Sınıf İçeriğine İlişkin Sonuçlar" ve "Sosyal Bilgiler Dersinin 7. Sınıf İçeriğine İlişkin Sonuçlar" alt başlıklarıyla ele alınmıştır.

##### **4.6.1. Sosyal Bilgiler Dersinin İçeriğine İlişkin Genel Sonuçlar**

Araştırmaya katılan öğretmenlerin % 70,7'si, Sosyal Bilgiler dersinin içeriğini hedefleri ile doğrudan ilişkili bulurken; % 8,6'sı bu konuda kararsız kalmıştır. % 19,3 oranında öğretmen içerikle hedefleri doğrudan ilişkili bulmamışlardır.

Öğretmenlerin % 75,7'si içeriği bilimsel açıdan doğru bulurken; % 11,5'i içeriği bilimsel açıdan doğru bulmadıklarını belirtmişler, 7,1'i ise bu konuda kararsız kalmışlardır. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu içeriği bilimsel açıdan doğru bulmuştur.

Sosyal Bilgiler dersinin güncelliğine ilişkin olarak öğretmenlerin % 20'si kararsız kalırken; % 29,3 oranında içerik güncel bulunmuş; % 50 oranında ise, içeriğin güncel olmadığı fikri belirtilmiştir. Öğretmenlerin % 19,3'ü içeriği sosyal ve kültürel açıdan anlamlı bulma noktasında kararsız kalırlarken; % 57,8 'lik bir oranı anlamlı bulmuş; 22,9'luk bir oranı tarafından içerik anlamlı bulunmamıştır. Öğretmenlerin % 9,3'ü gelişim düzeyine uygun olduğu görüşünde "Kararsız" kalırken; içeriğin öğrenci düzeyine uygun olduğunu düşünenlerin oranı % 39,3 iken yine bu görüşe katılmayanların oranı da % 51,4 olmuştur.

İçeriğin öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine yanıt vermesine ilişkin olarak öğretmenlerin % 5'i kararsız kalmış; öğretmenlerin % 75'i içeriğin öğrencilerin ilgi ve

gereksinimlerine yanıt vermediğini belirtmiştir. % 18,6'lık bir kesimi ise içeriğin öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine yanıt verdiği görüşünde hem fikir olmuşlardır. Araştırmaya katılan öğretmenlerden yalnızca % 14,3'ü içeriğin öğrencilerde becerilerin geliştirilmesini ön planda tuttuğu görüşündedir. % 73,6'sı ise içeriğin öğrencilerde becerilerin geliştirilmesini ön planda tutmadığı görüşündedir. % 10'luk bir dilimi ise konunun öğrencilerin becerilerini geliştirdiği noktasında kararsız kalmıştır.

Öğretmenlerden % 17,9'u öğrencilerin olgu ve olaylara geniş bir bakış açısı ile bakmasına imkân sağladığı görüşünde kararsızdır. Öğretmenlerin % 38,5'i öğrencilerin olgu ve olaylara geniş bir bakış açısı ile bakmasına imkân sağladığı noktasında olumsuz düşünürken; % 35,7'si ise konu ile ilgili olarak olumlu görüş belirtmişlerdir. Öğretmenler % 39,3 oranında içeriğin öğrencilerin önceki öğrendikleri ile kaynaşıklık sağladığı görüşünü belirtirken; % 9,3'ü bu konuda kararsız kalmış; % 49,3'ü ise içeriğin önceki öğrenilenler ile kaynaşıklık sağlamadığı görüşündedir. Öğretmenler içeriğin basitten karmaşığa, yakın çevre ve zamandan uzak çevre ve zamana göre sistemli düzenlenişine ilişkin olarak % 5,7'si kararsız kalmış; İçeriğin sistemli düzenlenmediğini düşünenlerin oranı da % 65,7 olmuştur. Öğretmenlerin % 27,2'si ise içeriğin sistemli düzenlendiğini düşünmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin % 20'si içeriğin kullanılabilirliği maddesi ile ilgili olarak kararsız kalırken; içeriği uygulanabilir bulan öğretmen oranı %42,9 olmuştur. İçeriği uygulanabilir bulmayanlar ise %32,1 oranında kalmıştır.

#### 4.6.2. Sosyal Bilgiler Dersinin 6. Sınıf İçeriğine İlişkin Sonuçlar

Öğretmenler Demokratik Hayat ünitesini % 83,6 oranında gerçek yaşamla bağ kurmaya olanaklı; %62,8 oranında öğretimi için öngörülen süreyi yeterli; % 72,2 oranında da öğrencilerin ilgisini çeken ve öğrenci düzeyine uygun bir ünite olarak değerlendirmişlerdir. % 63,6 oranında ise ünitenin öğretimi için yeterli araç gereç bulunmadığını belirtmişlerdir. Konular % 52,8 oranında öğretmen tarafından soyut bulurken; % 52,1 oranında öğretmen ise üniteyi öğrenci merkezli bulmuşlardır. Coğrafya ve Dünyamız ünitesi öğretmenlerce % 92,8 gibi yüksek oranda öğrencilerin ilgisini çeken; % 72,2 oranında öğrencilerin düzeyine uygun; % 45,8 oranında da gerçek yaşamla bağ kurmaya olanaklı olarak görülürken bu konuda %31,4 öğretmen kararsız kalmıştır. Ünitenin öğretimi için % 60 oranında öngörülen süre yetersiz bulunmuştur. % 62,8 oranında da materyallerin yeterliliği benimsenmiş; ünite içinde konuların yoğun olduğu düşüncesi ise %62,1 oranında olmuştur. Öğretmenlerce konuların soyut olduğu fikri %53,5

oranında benimsenmiştir. Öğretmenler, Türkiye Tarihi ünitesini % 54,3 oranında öğrenci düzeyine uygun bulurken; % 38,6'sı bu düşünceye katılmamıştır. Öğretmenlerin %63,6'sı öğretim süresini; % 68,6 oranı da üniteyi öğrenci merkezli bulmamıştır. Öğretmenlerin % 11,4 oranı da bu üniteye ilişkin olarak "Kararsızım" yanıtı vermişlerdir. Gerçek hayat ile bağ kurma konusunda da %34,3'ü kararsız kalmıştır. %57,9'u üniteyi öğrenci bakımından soyut bulmuş; %45'i ise öğrencinin ilgisini çekmektedir görüşünde hem fikir olmuşlardır.

Öğretmenler Moğollar ve Diğer Türk Devletleri ünitesinin % 83,6 oranında gerçek yaşamla bağ kurmaya olanaklı olmayan; % 74,3 oranında öğrencilerin ilgisini çekmeyen ve % 55 oranında da öğretimi için yeterli araç gereç bulunmayan bir ünite olarak görmektedirler. Yine % 60 oranında öğrenci düzeyine göre soyut ve % 51,4 oranında da içerisinde çok sayıda konu olan bir ünite olduğunu belirtmişlerdir. % 65 oranında öğrenci merkezli olmadığı görüşü hâkim olmuş; % 54,8 oranında da öğretimi için ön görülen süre yeterli bulunmamıştır. Aynı oranda da konu yoğunluğu olduğu belirtilmiştir. 6.sınıf üniteleri içerisinde en sorunlu ünite olarak görülmektedir. Türkiye'miz ünitesini öğretmenler % 82,8 oranında öğrencilerin ilgisini çeken; % 76,5 oranında öğrencilerin düzeyine uygun ve % 82,9 oranında gerçek yaşamla bağ kurmaya olanaklı olarak görmektedirler. Yine öğretmenlerin % 73,5'si ünitenin içerisinde çok sayıda konu bulunduğunu dile getirirken; % 55 oranında öğretmen öngörülen süreyi yeterli bulmuştur. Son olarak öğretmenlerin % 49,2 oranı materyalleri yeterli bulmazken; % 65,7 oranı ise üniteyi öğrenci merkezli olarak bulmuştur.

Araştırma kapsamındaki öğretmenler, Osmanlı Devleti Kuruluşuna yönelik ünite ile ilgili olarak % 67,8 oranında öğrencilerin ilgisini çektiği ve % 63,5 oranında da ünitenin öğrencilerin düzeyine uygun olduğu görüşünde olmakla beraber % 61,4 oranında ünite soyut niteliklidir denilmiştir. Ünitenin soyut nitelikli oluşu konusunda öğretmenlerin %22,9'u ise kararsız kalmıştır. Öğretmenlerin %42,9 oranında gerçek hayat ile bağ kurmaya elverişli olmadığı fikri benimsenirken %22,2'si bu konuda kararsızdır. % 55 oranında ünitenin konu bakımından yoğun olduğu düşüncesine katılmamış, % 57,2'si ise öngörülen süreyi yeterli bulmuştur.

#### **4.6.3. Sosyal Bilgiler Dersinin 7. Sınıf İçeriğine İlişkin Sonuçlar**

Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri ünitesine ilişkin olarak öğretmenler % 82,9 oranında ünitenin gerçek yaşamla bağ kurmaya olanaklı olduğu; % 74,3 oranında ünitenin öğrencilerin



ilgisini çektiği ve % 52,2 oranında da ünitenin öğrenci düzeyine uygun olduğu görüşlerini dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin % 72,9'u ise ünitenin içerisinde çok sayıda konu olduğu fikrindedir. % 58,6'sı öngörülen süreyi yeterli bulmamıştır. % 52,9'u ders materyallerini yetersiz bulurken %80'i ünitenin öğrenci merkezli olduğu düşüncesine katılmıştır. Öğretmenler, İstanbul'un Fethi ve Sonrası ünitesi ile ilgili olarak % 55 oranında ünitenin öğrencilerin ilgisini çektiğini belirtirken; % 10,7'si bu konuda kararsız kalmıştır. Öğretmenlerin % 56,4 'ü ünitenin öğrenci düzeyine uygun olduğu görüşündedir. Yine öğretmenler tarafından % 52,2 oranında ünitenin içerisinde çok sayıda konu olduğu düşünülmektedir. Bu konuda ise öğretmenlerin % 20,7'si kararsız kalmıştır. Öğretmenlerin %65'lik oranı ön görülen sürenin ; %51,4'ü de materyallerin yetersiz olduğu görüşünü paylaşmışlardır. Yine öğretmenlerin %65,7 oranı ise ünitenin gerçek hayat ile bağ kurmaya olanaklı olmadığı düşüncesindedir.

Avrupa'da Yenilikler ünitesine yönelik olarak % 54,4 oranında öğrenci düzeyine uygun olduğu benimsenirken; % 15,7'si kararsız kalmıştır. % 68,6'sınca ünite öğrencilerin ilgisini çekmekte ve % 56,4'ü de üniteyi gerçek yaşamla bağ kurmaya olanaklı bulmuştur. Öğretmenlerin %45,7'si üniteyi öğrenci merkezlidir derken % 25,7'si bu konuda kararsız kalmıştır. Öğretmenlerin % 50,8'i ön görülen süreyi yeterli bulurken % 50'si ders materyallerini yetersiz bulmuştur. Yine öğretmenler ünitenin öğrenci bakımında soyut nitelikli olduğuna dair görüşe %66,5 oranında katılmamıştır.

Öğretmenler, 17. ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti ünitesini % 70,8 oranında içerisinde çok sayıda konu olan; % 79,3 oranında öğrenci düzeyine göre soyut; % 67,2 oranında öğretimi için öngörülen süre yetersiz ve % 59,3 oranında da öğrenci merkezli olmayan bir ünite olarak kanaat belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %47,9'u ünitenin öğrencinin ilgisini çekmediğini belirtmiş % 13,6'sı ise bu konuda kararsız kalmıştır. Ünite öğrenci düzeyine hitap etmektedir fikrine % 62,9'u katılmamış % 50,6'sı materyalleri yetersiz bulmuş, % 70,7 oranında gerçek hayat ile bağ kurmaya elverişli olmadığı düşüncesine katılmışlardır. Bu ünite 7. Sınıf üniteleri içerisinde en sorunlu ünite olarak görülmüştür. Öğretmenler 19. ve 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti ünitesine ilişkin olarak % 83,6 oranında ünitenin içerisinde çok sayıda konu olduğu ve % 70 oranında da ünitenin öğrenci düzeyine göre soyut olduğu görüşündedirler. % 69,3 oranında ünitenin öğretimi için öngörülen süre ve % 55,6 oranında ünitenin öğretimi için materyal yeterli bulunmamaktadır. Öğretmenlerin % 50,7'si ünitenin öğrenci düzeyine uygun olduğu fikrine katılmamış iken ünitenin öğrencilerin dikkatini çekici olması fikrine yarı yarıya

katılım sağlanmıştır. % 52, 2 oranında ünitenin öğrenci merkezli olduğu ve % 54,2 oranında gerçek hayat ile bağ kurma konusunda olumsuz cevaplar verildiği gözlemlenmiştir.

Öğretmenler Osmanlı Kültür ve Uygarlığı ünitesini % 63,6 oranında öğrencilerin ilgisini çeken ve % 58,6'sı öğrenci düzeyine uygun olarak görmüştür. Yine % 50,7 oranında üniteyi gerçek yaşamla bağ kurmaya olanaklı görmüştür. Diğer yandan % 60 oranında öğretim için yeterli araç gereç bulunmayan; % 51,5 oranında öğrenci düzeyine göre soyut; ve % 55,7 oranında da içinde çok sayıda konu bulunan bir ünite olarak görülmüştür. 557,9 oranında ünitenin öğrenci merkezli olmadığı fikri belirtilmiştir. Öğretmenler Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası ünitesini % 67,2 oranında gerçek yaşamla bağ kurmaya olanaklı ve % 58,6 oranında öğrenci düzeyine uygun bulmuşlardır. % 65,8 oranda ise ünite içerisinde çok sayıda konu olduğu fikri benimsenmiştir. % 73,6 oranında öğretmen ön görülen süreyi yeterli bulmamıştır. % 63,6 oranındaki öğretmen üniteyi öğrenciler için ilgi çekici bulmuş, % 44,3'ü ise üniteyi öğrenci merkezli bulmuşlardır.

#### **4.6.4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Geleceğe Yönelik Eğilim Sonuçları**

Öğretmenlerin % 53,3'ü içeriği "Fazla"; %18,4'ü içeriği "Eksik" ve % 11,6'sı da içeriği "Yeterli" bulmuşlardır. 6. sınıf içeriğine ilişkin olarak % 1,9 oranında yeterli ve % 13,5 oranında da eksik görüşü belirtilirken; 7. sınıf içeriğine ilişkin olarak yeterli ve eksik yanıtları hiç verilmemiş % 29,1 gibi üçte bire yakın bir oranda fazla olduğu vurgulanmıştır. 7. sınıf konularının öğretmenlerce fazla bulunduğu 6. sınıf konuların ise eksik bulunduğu görülmektedir. Öğretmenlerden % 31,5 oranıyla 30 öğretmen "Güncel gelişmeler konulara eklenmelidir" görüşünü belirtmişlerdir. Yine % 9,4 oranında "Genel Türk Tarihi konuları eklenmelidir" ve % 8,4 oranında da "Takvim ve Tarih Çağları konuları eklenmelidir" istekleri yer almaktadır. Öğretmenlerin içerikte yer almasını istedikleri diğer konular ise Avrupa Tarihi, Genel Türk Tarih, İslam Tarihi, Yakınçağ Tarihi, Türkiye Coğrafyası, Deprem ve Erozyon, Dünyamız ve Uzay, Başarıyı Arttırma, Ergenlik ve Cinsel Eğitim gibi konulardır. Öğretmenlerden % 32,5'i içeriğin öğrenci düzeyine uygun hale getirilmesi gerektiğini belirtken; % 20,4'ü içeriğin kronolojik olarak düzenlenmesini; % 15,6'sı ise içeriğin güncelleştirilerek hayata uygun hale getirilmesini istemektedirler. Yine öğretmenler, % 14,4 oranında içeriğin birbiri ile ilişkilendirilmesini ve % 9,6 oranında da içeriğin

Tarih ve Coğrafya olarak ayrılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu iki görüşün birbiri ile uyumlu olmadığı görülmektedir. Öğretmenlerden % 38,5'i içerik öğretiminde görsel ve işitsel araç gereçler kullanılmasını; % 18'i öğrenci merkezli içerik öğretimi yapılmasını istemişlerdir. % 15,6 oranlarında içeriğin gerçek yaşamla bağlantılı olmasını, birçok yöntem ve teknik kullanılmasını ve içeriğin değiştirilmesini önermektedirler. Yine 10,8 oranında bu soruya da "İçerik Tarih ve Coğrafya'ya ayrılarak öğretilmelidir" diyenler de bulunmaktadır.

#### 4.7. ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak geliştirebileceğimiz önerilerimiz şunlardır:

- İlköğretim okullarının 6.sınıf üniteleri yararlıdır. 7. sınıfların üniteleri yoğun ve soyut niteliklidir. Sosyal bilgiler dersinin içeriği hakkında çağın koşullarının dikkate alınması da daha yararlı olacaktır.
- Ayrıca, güncel olan konular ve coğrafya içeriği öğrencinin daha fazla ilgisini çekmektedir. Sosyal Bilgiler konularının güncel, pratik yaşantılara göre düzenlenmesi gerekmektedir.
- Sosyal bilgiler dersinin içeriği güncelleştirilerek öğrencilerin gelişim düzeyi ile (yaş ve eğitim) uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşıma istinaden içerik sistemli olarak düzenlenmeli ve öğrencilerin önceki öğrendikleri ile kaynaşıklık sağlamalıdır.
- Konular kültürel ve sosyal bakımdan anlamlı, öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine yanıt verebilen ve becerilerin geliştirilmesini ön planda tutan bir içerik haline getirilmelidir.
- Sınıf ünitelerinden 6. sınıf "Moğollar ve Türk Devletleri" , 7. sınıf " 17.18.19 ve 20. y.y Osmanlı Devleti" üniteleri öğrenciler tarafından soyut ve öğrenci merkezli değildir. Bu sebepten dolayı, üniteler gerçek yaşamla bağ kurmaya olanaklı üniteler haline getirilmelidir.
- "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu" ünitesi bütünlük sağlanması açısından 7. sınıf üniteleri arasında işlenmelidir.
- 7.sınıf ünitelerinden "17. ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti" ile "19. ve 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti" üniteleri için ön görülen ders saatine göre konu sayısı yoğun bulunmaktadır. Konular öğrenci seviyesine göre soyut bulunmasına ve gerçek yaşamla bağ

kurucu olmamasına rağmen öğrenci bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca konuların dizininde kronolojik sıralamaya dikkat edilmelidir.

- Konuların içeriği, öğrencinin yaşantısını, bu yaşantının merkezini oluşturan aile ve akran gruplarını işleyerek veya bunlarla ilişkilendirilerek oluşturulmalıdır.
- Okullardaki materyaller zenginleştirilmeli ve eksiklikler giderilmelidir. Dersler öğrenci merkezli işlenmelidir. Etkili bir öğretim için çağdaş metotları kullanacak öğretmenler hizmet içi eğitime tabi tutularak öğretmenlere ışık tutmak üzere konularla ilgili araç ve gereçlerin ayrıntılı bir listesi verilmelidir.
- Sosyal Bilgiler öğretiminde farklı yöntem ve teknikler kullanılarak öğrencilerin derslere aktif olarak katılımı sağlanmalı ve öğretmen bir yol gösterici ve bir motivasyon kaynağı olarak öğrencileri kendilerinin öğretmeni yapabilmelidir.
- Sosyal bilgiler vatandaşlık eğitimini zenginleştirme bağlamında roman, mitoloji, biyografi, drama gibi edebi eserlerin yer aldığı “iyi anlatılan bir öykü” olmalıdır. Bu öğrencilerin hem kitap okuma alışkanlığı kazanmalarına hem de Sosyal Bilgiler dersini hoşlanacakları bir ders konumuna getirebilir. Kitap kullanımının sosyal bilgilerdeki anlamayı geliştirmesinin gerekçeleri şu şekilde sıralanabilir. Sınıflarda çocukların okuma düzeyi, bulunulan sınıftan iki sınıf geri veya ileri olabilmektedir. Örneğin, sekizinci sınıf tarih dersinde bazı çocukların okuma düzeyi beşinci sınıfın düzeyinde olabileceği gibi, bazı öğrencilerin okuma düzeyi de on birinci sınıfın okuma düzeyine denk olabilmektedir. Bunun için öğrencilerin kendi okuma düzeylerine uygun sosyal bilgiler materyalleri okumalarının önemli faydaları olacaktır.
- Öğrenciler kendilerini bu tür etkinliklerle dolu yapıtları okuduktan ve hazmettikten sonra ders kitabından okumaktan daha çok hazır hissedebilirler. Öğrencilerin ilgi seviyelerinden kaynaklanan farklılıklardan dolayı ders kitapları genellikle, dinlenme ve eğlenme amaçlı bir okuma için yeterince çekici değildir. Sosyal bilgiler ders kitapları, gerçekte çok sıkıcı, mesaj ya da anlamın anlaşılmasını güçleştiren, birbirinden kopuk bilgiler bütünü olarak yazılmamalıdır.
- Ders kitapları, çok fazla kavram içermekte ve bu kavramları çok fazla ayrıntılı açıklamamakta sadece tanımlayarak listelemektedir. Ayrıca ders kitaplarındaki içeriğin öğretim amaçlarıyla çok fazla ilişkilendirilmediği, öğrencilerin ön bilgileri bildiği varsayımıyla, olayları anlamak için gerekli ön bilgileri kapsamadığı da söylenebilir. Sonuç olarak, ders kitapları içeriğin anlaşılması sürecinde öğrenciye adım adım kılavuzluk yapamamakta, öğrenciler ders kitaplarında okudukları bir kavram hakkında

düşünmeye zaman kalmadan, kitap bir başka kavrama geçmekte, kavramlar arası ilişki iyi sağlanamamaktadır.

- Okunan metnin algılanmasında ön bilgi etkilidir. Öğrenciler günlük yaşam deneyimlerini ve öğrenilecek kavramla ilgili ön bilgilerini ilişkilendirdiklerinde yeni bilginin anlaşılması kolaylaşmaktadır. Öğretmen bu anlamda hazırlıklı olmalı bir önceki konu ile sonraki konu bu zemini hazırlayıcı nitelikte olmalıdır.
- Bilindiği üzere, Sosyal bilgilerin, temel amacı vatandaşlık eğitimidir. Bilgili, etkin vatandaşlar olarak görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmek için öğrenciler eleştirel olarak okuma ve düşünme becerisine gereksinimleri vardır. Ancak, liseyi bitiren gençlerin çoğunluğunun etkili sosyal kararlar verebilmesi için gerekli üst düzey düşünme ve okuma becerilerinden yoksun olduklarını söyleyebiliriz. Örneğin, öğrenciler bir adayın görüşlerinin özetlendiği gazeteleri okuyarak, kime oy vereceğine karar verme gibi vatandaşlık görevlerini yerine getirmede güçlüklerle karşılaşma sorunlarının çözümü olarak, bu bilgileri analiz etmeleri, onun sonuçlarını düşünmeleri ve bunlara bağlı olarak toplumsal kararlar vermeleri sağlanabilir.
- Son olarak, öğretmen önerilerine birkaç ilave yapacak olursak, bilgisayarla öğretimin geleneksel öğretim yöntemine göre öğrenci başarısını olumlu yönde etkilediğini söyleyebiliriz. Bilgisayarla ders işleyen öğrenciler, bilgisayarla öğretimi, geleneksel öğretim yöntemine göre daha ilgi çekici bulabilirler. Bu da öğrencilerde başarı artırıcı bir etken olabilir. Çünkü bilgisayar ortamındaki ses, animasyon, resim ve benzeri özellikler öğrencilerin daha fazla dikkatini çekmektedir.

## KAYNAKÇA

Acar, Remziye, **Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinin Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar**

**ve Çözüm Önerileri**, AÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2003

Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, İstanbul, 1993.

Arslantürk, Zeki, **Araştırma Metod ve Teknikleri**, İstanbul, 2001.

Ataman, A., “Eğitim Sürecinde Yaratıcılık”, **Yaratıcılık ve Eğitim**, Ankara, 1992, s.,107

Atasoy,E., **Coğrafya Bilimi ve Coğrafya Öğretimine Giriş**, Bursa, 2004.

Aytuna, A., Hasip, “Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme” **Milli Eğitim**, S. 76, Ankara, 1973, s. 23-32.

-----, “Orta Dereceli Okullarda Öğretmenlik ve Problemleri” **Milli Eğitim**, Ankara, 1963, s. 378.

Balcı, Ali, **Sosyal Bilimlerde Araştırma**, Ankara, 2001.

Baltacıoğlu, İsmail, Hakkı, **İçtimai Mektep**, Ankara,1942.

Barth, J. L. Ve Demirtaş, A., **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi Kaynak Üniteler**, Ankara, 1997.

Başaran, İ, Ethem, **Eğitim Yönetimi**, Ankara,1993.

-----, **Eğitime Giriş**, Ankara,1989.

-----, **Türkiye Eğitim Sistemi**, Ankara, 1996.

Baymur, F., **Genel Psikoloji, İnkılap Yayınevi**, Ankara, 1984

Binbaşıoğlu, Cavit, **Özel Öğretim Yöntemleri**, Ankara., 1988.

-----, **Genel Öğretim Bilgisi: Öğretimin İlke Yöntem ve Teknikleri**, Ankara, 1981.

-----, **Eğitim Psikolojisi**, Ankara, 1978.

Büyükkaragöz, S., **Program Geliştirme “Kaynak Metinler”**, Konya, 1997.

Candan, Ragıp, **İlkokul Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi Derslerinin**

**Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyi**, AÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1990.

Can, Gürhan, "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme" **Sosyal Bilgiler**

**Öğretimi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları; No: 1064, 1998, s. 159–172

Crammer, C.F., Browne, G.,S., **Çağdaş Eğitim** (Çev. Ferhan Oguzkan), İstanbul, 1977.

Cicioğlu, H., **Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim**, Ankara,1985.

Çadırcı, M., **Tanzimat Döneminde Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Ankara, 1991.

Çağlar, Adil, "21. Yüzyılda Okulun Değişen Rolü ve Yeni Eğilimlere İlişkin İyimser Bazı Öngörüler", **21.Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi** (Ed. Orhan Oğuz) İstanbul, 2001, s.,15-25

Çelenk, S., Tertemiz N., **İlköğretim Programları ve Gelişmeler**, Ankara, 2000.

Çilenti, Kamuran, **Eğitim teknolojisi ve Öğretim**, Ankara, 1984.

Demirci, C., "Yaratıcı Düşünce", **Dil Dergisi**, S. 88, Ankara, 2000, s. 5-14.

Demirel, Özcan, "Eğitimle İlgili Temel Kavramlar" **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, Ankara, 2001, s.,6

-----, **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme**, Ankara, 1999.

-----, **Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı**, Ankara, 1999.

Demirkaya, H., " Yaşantısal Öğrenme Kuramının Coğrafya Öğretimine Uygulanması", **Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 5, Burdur, 2004, s.1-13.

Dindar, Bilal, “Devlet-Din İlişkisi ve İnsan, Toplum ve Eğitim”,**Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilin Olarak Din Öğretimi Kurultayı**, Malatya, 2005.

Doğan, Hıfzı, **Eğitimde Program ve Öğretim Tasarımı**, Ankara,1997.

Doğanay, Ahmet, “Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerine Göre, İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Demokratik Değerlerin Kazandırılmasında Açık ve Örtük Programların Etkilerinin Karşılaştırılması”, **Uluslar arası Katılımlı 2000’li Yıllarda I. Öğrenme ve Öğretme Sempozyumu**, İstanbul, 29–31 Mayıs 2002, s.,16-24

-----, **Sınıfta Demokrasi** (Ed. Ali Şimşek), Ankara, 2000, s.,172-188

Doğanay, Hayati, Zaman, S., “Orta Öğretim Coğrafya Eğitiminde Hedefler- Stratejiler ve Amaçlar”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, S. 8, Erzurum, 2004, s. 9.

Doğanay, Hayati, **Türkiye Beşeri Coğrafyası**, Ankara, 1994.

Duruhan, Kemal, ”Türk Dünyasında ve Dünyada 21. Yüzyılda Nasıl Bir Eğitim” **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.1, Nisan 2004, s. 35–42.

Erden, Münire, Yasemin Akman, **Eğitim Psikolojisi Gelişim - Öğrenme – Öğretme**, Ankara, 1996.

Erden, Münire, **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, İstanbul, Tarihsiz.

Ergün, M., **İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri**, Ankara, 1996.

Erinç, S.M., **Sanat Psikolojisi’ne Giriş**, Ankara, 1998.

Ertürk, Selahattin, Eğitimde Program **Geliştirme**, Ankara, 1972.

Eşme, İsa, “Laik Eğitime Bakış” **Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı**, s. 50–57.

Fidan, Nurettin, Erden Münire, **Eğitime Giriş**, Ankara, 1994.



Girgin, M., “Neden Coğrafya Öğreniyoruz?” **Doğu Coğrafya Dergisi**, S. 5, Erzurum, 2001, s. 127–145.

Güleç, S., Alkış, S., “İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerinin Derslerdeki Başarı Düzeylerinin Birbiriyle İlişkisi” <http://www.ilkogretim-online.org.tr>, 2003, s. 19-27

Gökçe, Birsen, **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**, Ankara, 1998.

Gözütok, F., Dilek, “Türkiyede Program Geliştirme Çalışmaları”, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/gozutok.htm>

Gültekin, Mehmet, **Temel Eğitim İkinci Kademe İçin Alternatif Program Modelleri**, Eskişehir, 1999.

Gündüz, M., **Türkiye'nin Toplumsal Sorunları**, Ankara, 2004.

Güngördü, E., **Coğrafya'da Öğretim Yöntemleri, İlkeler ve Uygulamalar**, Ankara, 2002.

Güven, Meral, **Öğrenme Stilleri ile Öğrenme Stratejileri Arasındaki İlişki**, Eskişehir, 2004.

Heiskanen, Tauula, Hearn, Jeff, **Information Study and the Work Palace- Space, Boundaries and Agency**, (Ed. Tauula Heiskanen and Jef Hearn), Routlage Stadies in technology, Work and Organization, 2004.

Hesapçioğlu, Muhsin, "Posmodern / Küresel Toplumda Eğitim, Okul ve İnsan Hakları", **21.Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi** (Ed. Orhan Oğuz) İstanbul, 2001, s. 39-80

İnan, Afet, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Ankara, Tarihsiz.

Rummel, J.,Francis, **Eğitimde Araştırmaya Giriş** (Çev. Rezzan Taşçioğlu) Ankara, 1968.

Karagözoğlu, A.G., **İlkokullarda Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Ankara, 1977.

Karasar, Niyazi, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara, 1994.

Kılıç, Durmuş, "İlk Öğretimde Ders Planları ve Karşılaşılan Problemler" **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 6, Aralık 2002, s.,95-112.

Kıncal, Remzi, "Türkiye de İlk Okul Programlarının Hazırlanmasında Demografik, Ekonomik, Siyasal, Kültürel Faktörlerin Yeri" **Eğitim Bilimleri 1. Ulusal Kongresi**, Ankara, 1993, s. 300–317.

Kısakürek, M. Ali, "Sosyal Bilgiler Öğretiminin Niteliği, Kapsamı ve Amaçları" **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Eskişehir, 1988, s. 1-18.

Kocaoluk, Mehmet Şükrü, Kocaoluk, Fatma, **İlköğretim Okulu Programı 1–8**, İstanbul, 2002.

Köken, Nevzat, "Sosyal Bilgiler Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler" **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 6, S. 2, Ankara, 2002, s. 118.

Köstüklü, Nuri, **Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi**, Konya, 1988.

Küçükahmet, Leyla, **Eğitim Programları Öğretim İlke ve Yöntemleri**, Ankara, 1997.

Laborit, H., **Yaratıcı İnsan** (Çev. Bertan Onaran), İstanbul, 1996.

Mager, R. F, **Eğitim Amaçlarının Hazırlanması** (Çev. Osman Yaralıoğlu). İzmir, 1996.

MEB., **Tebliğler Dergisi**, S. 2315, 2414, 2484, 2487, 2495.

MEB., **1948 İlkokul Programı**.

MEB., **1962 İlkokul Program Taslağı**, İstanbul, 1965.

MEB., **Geliştirilmiş İlkokul Programı**, İstanbul, 1968.

MEB., **Ortaöğretim’de Yeniden Düzenleme ve Reform Semineri**, Ankara, 1990

MEB, **İlköğretim Okul Programı**, Ankara, 1995.

MEB, **İlk Öğretim Okulu Programı**, Ankara, 1997.

MEB., **İlk Öğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı**, Ankara, 1998.

MEB, **İlköğretim Okulu Ders Programları**, İstanbul, 2000.

MEB., **2001 Yılı Başında Milli Eğitim**, Ankara, 2001.

MEB., **Milli Eğitimle İlgili Kanunlar**, Ankara, 1953.

**8. MEB. Şurası**, Ankara, 1970.

**9. MEB. Şurası**, Ankara, 1995.

**15. M.E.B. Şurası**, Ankara, 1995.

Meral, Güven, **Öğrenme Stilleri ile Öğrenme Stratejileri Arasındaki İlişki**, Eskişehir, 2004.

Moffat, M. P., **Sosyal Bilgiler Öğretimi** (Çev. N. Oran) İstanbul, 1957.

Moore, K., **Öğretim Becerileri** (Çev. Nizamettin Kaya), Ankara, 2000.

Oğuzkan; A.Ferhan, **Çağdaş Eğitim**, İstanbul, 1982.

-----, **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, 1974.

Osman Ülkmen, **7. MEB. Şurası**, Ankara, 1962, s. 5–15.

Özdemir vd., “Cumhuriyetten Günümüze İlk Öğretim Sosyal Bilgiler Programındaki Değişmelerin Değerlendirilmesi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 3, 2002, s. 30-47.

Özgülven, İ.E., **Bireyi Tanıma Teknikleri**, Ankara, 1998.

Özoğlu, S. Ç., **Liselerde Sosyal Bilimler Öğretimi**, Ankara, 1974.

Paykoç, Fersun, **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, 1987.

-----, **Tarih Öğretimi**, Eskişehir, 1991.

Polat, Kemal, **Orta Okul Milli Tarih Programının Değerlendirilmesi**, AÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1996.

Sağlamer, E., **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, Ankara, 1983.

San, İ., **Sanatsal Yaratma, Çocukta Yaratıcılık**, Ankara, 1979.

Sanır, F., **Okullarımızda Coğrafya ve Sosyal Bilgiler Dersleri**, Ankara, 1969.

Saygın, O., **Kişisel Değişim Stratejileri**, İstanbul, 1999.

Selvi, Kıymet, **Öğretim Amaçlarının Belirlenmesi**, Eskişehir, 1998.

Sorguç, Bahir, **1920'den 1981'e Milli Eğitim Bakanlığı**, İstanbul, 1982.

Sönmez, Veysel, **Sosyal Bilgiler Öğretimi Öğretmen Kılavuzu**, Ankara, 1994.

-----, **Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu**, İstanbul, 1999.

Sözer, Ersan, "Sosyal Bilgiler Programının Amaçları, İlkeleri ve Temel Özellikleri", **Sosyal Bilgiler Öğretimi** (Ed. Gürhan Can) Eskişehir, 1998, s. 17-39.

Sözer, Ersan; "Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi", **Sosyal Bilgiler Öğretimi**, (Ed., Gürhan Can), s. 3-12.

Sungur, N., **Yaratıcı Düşünce**, İstanbul, 1992.

Şahin, C., **Türkiye'de Coğrafya Öğretimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Ankara, 2003.

Tazebay, A., Çelenk, S., Tertemiz, N., Kalaycı, N., **İlköğretim Programları ve Gelişmeler (Program Geliştirme İlke ve Teknikleri Açısından Değerlendirmesi)**, Ankara, 2000.

Tekışık, H., **Sosyal Bilgiler Öğretim Rehberi**, Ankara, 1969.

Tezcan, Mahmut, **Atatürk ve Eğitim**, Ankara, 1992.

Toklu, Sevinç, **Öğretmen Algısına Göre İlkokul Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Karşılaşılan Sorunlar**, DEÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1997.

Varış Fatma, **Eğitimde Program Geliştirme "Teori ve Teknikler"**, Ankara, 1996.

-----, "Temel Kavramlar ve Program Geliştirmeye Sistemik Yaklaşım", **Eğitim Bilimlerinde Yenilikler** (Ed. Ayhan Hakan) Eskişehir, 1998, s. 3-15.

[www.bilgitoplumu.gov.tr](http://www.bilgitoplumu.gov.tr).

[www.m.e.b.gov.tr](http://www.m.e.b.gov.tr)

[www.tbmm.gov.tr](http://www.tbmm.gov.tr)

Yalın, Halil İbrahim, **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**, Ankara, 1999.

-----, "Sosyal Bilgilerde Öğretim Etkinliklerinin Planlanması", **Sosyal Bilgiler Öğretimi** ( Ed. Gürhan Can), s.143-147.

Yıldırım, Ramazan, **Öğrenmeyi Öğrenmek**, İstanbul, 1998.

Yücel, H., Ali, **Türkiye'de Orta Öğretim**, İstanbul, 1938.

**EKLER****Sayfa**

- 1 Sosyal Bilgilerde İçeriğin Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm  
Önerileri Araştırması Anket Formu. Ek:1.....119
- 2 Araştırma Onayı Ek.2.....129

## **SOSYAL BİLGİLER DERSİ PROGRAM UYGULAMALARINDA KARŞILAŞILAN SORUNLARIN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**

### **(Malatya İli Örneği)**

Kıymetli Öğretmenim,

Size sunulan bu anket, ilköğretim okullarının 6. ve 7. sınıflarında okutulmakta olan Sosyal Bilgiler dersine yönelik olarak " Malatya Merkez İlköğretim Okulları Ve Özel İlköğretim Okulları İkinci Kademe Sosyal Bilgiler Dersi Program Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar " konusunda sizlerin görüş, beklenti ve önerilerinizi belirlemeyi amaçlayan bilimsel bir araştırma için düzenlenmiştir.

Bu araştırmada elde edilecek bulguların geçerliliği, sizlerin anketi yanıtlamadaki içtenliğinize bağlıdır.

Anketin üzerine adınızı yazıp yazmamak sizin tercihinize bırakılmıştır. Araştırmanın gerçekleşmesinde değerli görüşlerinizle katkıda bulunmayı kabul ettiğiniz için şimdiden teşekkür eder saygılar sunarım.

Danışman :

Yrd. Doç. Dr. İbrahim TELLİOĞLU

Saadet

ARSLANTAŞ.

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler  
Enstitüsü İlk Öğretim Ana Bilim  
Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği  
Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

## ANKET

### 1. BÖLÜM

#### A. KİŞİSEL BİLGİLER

Sayın öğretmenim size sunulan aşağıdaki seçeneklerden durumunuza uygun olanı (x) işareti ile belirtiniz. Her soru için yalnızca bir seçenek işaretleyiniz.

1-Meslekteki çalışma yılınız aşağıdaki seçeneklerden hangisine uygun ise belirtiniz.

( )- a.0-5

( )- b. 6-10

( )- c. 11-15

( )- d. 16-20

( )- e. 21 ve daha yukarısı

2- Mezuniyet durumunuz.

( ) a. Eğitim Enstitüsü

( ) b. Eğitim Ön lisans/ İki Yıllık Eğitim Yüksekokulu

( ) c.Lisans Tamamlama Programı

( ) d. Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Programı

( ) e. Eğitim Fakültesi Coğrafya Öğretmenliği Programı

( ) f. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı

( ) g. Fen Edebiyat Fakültesi

( ) ğ. Yüksek Lisans h) ( ) Doktora

( ) ı. Diğer ( Bu bölüm yukarıdaki sayılan eğitim kurumları haricinde mezuniyete sahip öğretmenlerimizin işaretlemesi içindir..... )

( ) i. Branşınızda her hangi bir Yayınınız var mı?



## II. BOLUM

### B- SOSYAL BİLGİLERDE MÜFREDATA YÖNELİK SORULAR

Aşağıda 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinin konularına yönelik sorular yer almaktadır.

Sorulara ilişkin görüşünüzü (x) işareti koyarak belirleyiniz.

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1-Sosyal Bilgiler dersinin konulan dersin hedefleri ile doğrudan ilişkilidir.					
2-Konuları bilimsel olarak doğru buluyorum.					
3- Konular, günceldir.					
4- Konular, kültürel ve sosyal bakımdan anlamlıdır.					
5- Konular, öğrencilerin gelişim düzeyine uygundur.					
6- Konular, öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine cevap vermektedir.					
7- Öğrencilerde becerilerin geliştirilmesini ön planda tutmaktadır.					
8- Konuların öğrencilerin olgu ve fenomenlere bütüncül bakış açısı ile bakmasını sağlaması					
9- Konular, öğrencilerin önceki öğrendikleri ile ilişki sağlamaktadır.					
10- Konular, basitten karmaşığa, yakın çevre ve zamandan uzak çevre ve zamana göre sistemli düzenlenmiştir.					
11- Konuların uygulanabilir ve kullanılabilir özelliği vardır.					









## **II. BOLUM**

### **C. ÖĞRETMENLERİN GELECEĞE YÖNELİK PROGRAM ÖNERİLERİ**

Sayın Öğretmenim. Aşağıda Sosyal Bilgiler dersinin müfredatına yönelik kıymetli düşünce ve görüşlerinizi belirtebileceğiniz sorular yer almaktadır. Araştırmanın amacına ulaşmasında önerilerinizi benimle paylaşmanızı diliyorum.

1. Sosyal Bilgiler Dersi Konularının Yeterliliği, Eksikliği veya Fazlalığı İle İlgili Veriler
2. 6 ve 7. Sınıflarda Okutulmakta Olan Sosyal Bilgiler Dersi Müfredat Programının olay ve olgular bakımından sürekli güncelleştirilmesi konusundaki düşünceleriniz nelerdir?
3. 6. ve 7. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğindeki Ünite ve Konuların belirlenmesinde yapılması gerekenler ve konuların sunumundaki düşüncelerinizi belirtir misiniz?
4. 6. ve 7. Sınıflar sosyal bilgiler dersinde bulunan konuların başarılı bir şekilde öğretimi için neler yapılabileceğine yönelik düşünceleriniz nelerdir?
5. Araştırmaya katkı sağlayıcı görüş ve önerileriniz varsa yazınız.

ANKET İZİN BELGESİ

T. C.  
MALATYA VALİLİĞİ  
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı: B.08,4.MEM.4.44.00.07.0.21/ **57016**  
Konu: Anket İzni

06 Aralık 2005

VALİLİK MAKAMINA

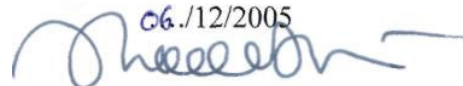
Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü master öğrencisi Saadet ARSLANTAŞ ' in "İkinci kademe Sosyal Bilgiler dersi program uygulamalarında karşılaşılan sorunlar" konulu yüksek lisans tezini tamamlayabilmek için ilimiz merkez ilköğretim okulları ve özel ilköğretim okullarında anket uygulaması hakkındaki, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü 07.09.2005 tarih ve 00/1959 sayılı yazısı ile izin isteğinde bulunmaktadır.

İlimiz merkez ilköğretim ve özel ilköğretim okullarında Saadet ARSLANTAŞ' in anket uygulaması yapması müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde tensiplerinize arz ederim.

Hamza DOĞUÇ  
İl Milli Eğitim Müdürü

OLUR

06./12/2005  


Abdullah KÜÇÜK  
Vali a.  
Vali Yardımcısı

## ÖZ GEÇMİŞ

Saadet ARSLANTAŞ 1972 yılında Eskişehir de dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Eskişehir de tamamladı. 1990 yılında Necati Bey eğitim fakültesi tarih öğretmenliği bölümünü kazandı. 1994 yılında mezun oldu. Aynı yıl tarih öğretmeni olarak atandı. 2005 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalında lisansüstü öğrenimine başladı. Evli ve İki Çocuk Annesi Olarak öğretmenlik mesleğine devam etmektedir.